

Hur uppnås landsbygdsutveckling?

Världsbankens och MSTs strategier, samt dess möjliga konsekvenser i Rio Grande do Sul

Matilda Baraibar¹

Abstract

There is an emerging consensus among scholars and policy-makers on the need of rural development. The assumptions as to how to achieve these goals, however, differs a lot. This essay studies two antagonistic lines of strategy in order to attain rural development, here represented by the World Bank (WB) and Brazil's landless movement, *Movimento dos trabalhadores rurais Sem Terra* (MST). The essay finds WB to proclaim a "neoliberal" model with trade liberalization, advanced technology and export-orientation, while MST proclaims "agro-ecology" with biological diversity, a high degree of self-sufficiency and sale of surplus in local markets. The potential consequences of these strategies, in Rio Grande do Sul, Brazil, with specific focus on small-farmers, are analyzed in relation to the following essential components of rural development: poverty reduction and food safety, as well as gender equality and environmental sustainability. The main results show that small farmers' adoption of the neoliberal strategies implies higher risks, but also possibilities of higher returns, than an adoption of the agro-ecological model. The environmental degradation seems to be much greater with farmers adopting the World Bank strategy; among other reasons because its focus on exports implies a lot of transports. Gender equality seems easier to achieve with the agro-ecological strategies, since the traditional female tasks are here monetarily valorised and hence receive higher status than in conventional farming.

Key-words: Rural Development; Strategies; World Bank; MST; Rio Grande do Sul

¹ D-uppsats, VT-05, Ekonomisk-Historia, Stockholms universitet
Handledare: Ulf Jonsson, Ekonomisk Historia
Bihandledare: Thomas Hahn, Centrum för Tvärvetenskaplig Miljöforskning

Resumen

Hoy día hay un consenso entre investigadores y orientadores políticos en cuanto a la necesidad de implementar un desarrollo rural. La manera de cómo llegar a ese objetivo, sin embargo, varía mucho. Este trabajo estudia dos líneas antagónicas de estrategia, acá representadas por el Banco Mundial (BM) y por el movimiento sin tierra brasileño *Movimento dos trabalhadores rurais Sem Terra* (MST). Este ensayo encuentra que el BM proclama un modelo "neoliberal" que implica liberalización del mercado, tecnología avanzada y enfoque exportador, mientras que el MST proclama un modelo "agro-ecológico" que implica diversidad biológica, alto nivel de autosuficiencia y venta de excedentes en mercados locales. Las consecuencias potenciales de dichas estrategias, en Rio Grande Do Sul (Brasil), enfocadas específicamente en los pequeños agricultores, son analizadas en relación a los siguientes componentes centrales de desarrollo rural: reducción de pobreza, seguridad alimenticia, equidad de género y sustentabilidad ambiental. Los principales resultados muestran como los pequeños agricultores que han adoptado estrategias neoliberales se someten a riesgos más altos, aunque, también con mayores posibilidades de ganancias, que los que adoptan el modelo agro-ecológico. La degradación ambiental parece ser mucho más alta como consecuencia de la estrategia del BM, ya que, entre otras cosas, implican más transportes que respalden su modelo exportador. La equidad de género parecería ser más fácil de abordar en un modelo agro-ecológico, aludiendo que los trabajos tradicionalmente femeninos son valorizados en términos monetarios, y por lo tanto reciben un status mayor que en la agricultura convencional.

Palabras clave: Desarrollo Rural; Estrategias; Banco Mundial; MST, Rio Grande do Sul

Innehållsförteckning:

BAKGRUND & SYFTE:	4
BEGREPPSDEFINITIONER OCH TEORETISKA ANTAGANDEN	5
VAD ÄR LANDSBYGDSTUTVECKLING?	6
Operationalisering av begreppet landsbygdsutveckling	10
STRATEGIERNAS TEORETISKA GRUNDANTAGANDEN	11
METOD OCH BEGRÄNSNINGAR:	17
Egen genomförd empirisk studie	18
Skriftliga källor	19
Metodologiska reflektioner	21
VÄRLDSBANKENS OCH MSTS STRATEGIER TILL LANDSBYGDSTUTVECKLING	21
Om exportorientering och frihandel	22
Om det ideala jordbruket	24
Om matsäkerhet	28
Om bevarande av naturresurser	29
Om jämställdhet mellan könen	31
Om inflytande: 'Voice'	32
REFLEKTERANDE SAMMANFATTNING	33
STRATEGIERNAS NÄRVARO OCH KONSEKVENSER	36
STRATEGIERNAS NÄRVARO I DEN POLITISKA HISTORIEN	37
Strategiernas närvaro i Rio Grande do Sul	43
STRATEGIERNAS NÄRVARO BLAND LANTBRUKARNA	45
Strategi à la Världsbanken	46
Strategi à la MST	48
STRATEGIERNAS KONSEKVENSER FÖR LANDSBYGDSTUTVECKLING	49
Strategiernas konsekvenser för fattigdom och matsäkerhet	50
Strategiernas konsekvenser för naturresurser	58
Strategiernas konsekvenser för jämställdhet	60
SAMMANFATTNING OCH AVLUTANDE SLUTSATSER	63
APPENDIX 1	67
Vad är Världsbanken?	67
Vad är MST?	68
KÄLLFÖRTECKNING	72
Internet	75
Intervjuer	77
Om jordreform	78

Lista med förkortningar:

Afubra	Associação dos Fumicultores do Brasil (<i>tobaksodlares förening</i>)
ASA	American Soybean Association
BNDES	Banco Nacional de Desenvolvimento Econômico e Social (<i>Nationalbank för ekonomisk och social utveckling</i>)
BNP	Brutto National Produkt
CAE	Country Assistance Evaluation
CAS	Country Assistance Strategy (World Bank)
CETAP	Centro de Tecnologias Alternativas Populares (<i>Center för alternativa tekniker</i>)
CONTAG	Confederação Nacional dos Trabalhadores na Agricultura (<i>Lantarbetar fackföreningskonfederationen</i>)
CUT	Central Única dos Trabalhadores (<i>Arbetarnas centralorganisation</i>)
EMATER/RS	Associação Riograndense de Empreendimentos de Assistência Técnica e Extensão Rural (<i>RS förening för jordbruksassistans</i>)
EMBRAPA	Empresa Brasileira de Pesquisa Agropecuária (<i>Företag för agrara studier</i>)
EU	Europeiska Unionen
FAO	FN's mat- och jordbruksorgan
FAPRI	Food and Agricultural Policy Research Institute
FSM	Foro Social Mundial (<i>Det sociala världsförbundet</i>)
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
GMO	Genetiskt Modifierade Organismer
GR	Gröna Revolutionen
GRAC	Gabinete de Reforma Agrária e Coopertativismo (<i>Enheten för jordreform och kooperativ</i>)
IBGE	Instituto Brasileiro de Geografia e Estadística (<i>Institutet för geografi och statistik</i>)
IBRD	International Bank for reconstruction and Development (WB)
IDA	International Development Association (WB)
IDB	Interamerikanska utvecklingsbanken
IFAD	International Fund for Agricultural Development
IICA	Inter-American Institute for Cooperation on Agriculture
IMF	Internationella Valutafonden
INCRA	Instituto Nacional de Colonização e Reforma Agrária. (<i>Institutet för jordreform</i>)
INESC	Instituto de Estudos Socioeconômicos (<i>Institutet för socioekonomiska studier</i>)
ISI	Importsubstitutions industrialisering
ISO	International Organization for Standardization
MA	Millennium Ecosystem Assessment
MERCOSUR	Mercado Común del Sur
MDA	Ministério do Desenvolvimento Agrário (<i>Departementet för jordbruksutveckling</i>)
MMA	Ministerio do Meio Ambiente (<i>Miljödepartementet</i>)
MPA	Movimento dos Pequenos Agricultores (<i>Småbrukares rörelse</i>)
MST	Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra (<i>Landlösa lantarbetares rörelse</i>)
NEAD	Núcleo de Estudos Agrários e Desenvolvimento (<i>Center för agrara studier och utveckling</i>)
NGO	Enskilda organisationer
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
PRONAF	Programa Nacional de Agricultura Familiar (<i>Kreditprogram för familj jordbruk</i>)
PT	Partido dos trabalhadores (<i>Arbetarpartiet</i>)
RS	Rio Grande do Sul
SAA	Secretaria da Agricultura e Abastecimento (<i>Jordbruks- och förnödenhetsekretariatet</i>)
SAF	Secretaria de Agricultura Familiar (<i>Familj jordbrukssekretariatet</i>)
SD	Sustainable Development
SCA	Sistema Cooperativista dos Assentados (<i>Bosättningsars kooperativistiska system</i>)
OED	World Bank Operations Evaluation Department
UFRRJ	Universidade Federal Rural do Rio de Janeiro
UDR	União Democrática Ruralista
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
UNEP	United Nations Environment Programme
UNICAMP	Universidade Estadual de Campinas
UNIFEM	United Nations Development Fund for Women
USP	Universidade São Paulo
VB	Världsbanken
WTO	Världshandelsorganisationen

Bakgrund & Syfte:

Nästan överallt i världen, även i förhållandevis rika länder, finns det grupper med fattiga människor. Brasilien är ett exempel på ett relativt rikt land, som idag tillhör en av världens tio största industrinationer, men som samtidigt utgör ett av världens mest ojämlika samhällen där ca 45 miljoner människor (mer än en fjärdedel av befolkningen) beräknas tjäna mindre än två dollar om dagen och 13% lever på mindre än en dollar om dagen. Liksom i de flesta delar av världen, är fattigdomen i Brasilien mest utbredd på landsbygden². Fattigdomen och bristen på arbete, på landsbygden har lett till en snabb urbanisering, som i sin tur lett till en rad relaterade problem i städerna. Städerna brottas med växande slumområden, arbetslöshet, insanitet och stora miljöproblem. Städerna brottas också med ökat våld. Mord är t.ex. nio gånger vanligare i Rio de Janeiro än i New York³.

Mot denna bakgrund står det tydligt att människor måste kunna få bo kvar på landsbygden, och att det måste finnas försörjnings- och utvecklingsmöjligheter där. **Men hur uppnås landsbygdsutveckling?** Olika aktörer ger olika svar. De flesta är överens om att en fungerande jordbrukssektor är essentiell, men man kan skönja två polariserade knippen svar på hur jordbruket bör se ut och på vilket sätt detta nås. Det ena perspektivet kan beskrivas som ”nyliberalt” och utgör det dominerande perspektivet i flertalet policies. Det andra perspektivet kan kallas ”alternativt” och bottenar i en nyliberal kritik. För att förenkla arbetet har jag valt att fokusera på endast en representant för respektive strategi, Världsbanken och *Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra* (MST).

Jag har valt Världsbanken som representant det "nyliberala" perspektivet, eftersom banken är en aktiv skapare av policystrategier som brukar beskrivas som nyliberala⁴, samt besitter en hel del inflytande både som fordringsägare och som "kunskapsbank". Banken är dessutom världens största enskilda långivare för landsbygdsutveckling⁵. Världsbanken har genom åren lånat ut mycket pengar till just Brasilien, och faktum är att 1982 stod Brasilien självt för 17%

² World Bank, 2003:5.

³ Wright Angus & Wolford Wendy, 2003:xviii.

⁴ Huruvida bankens strategier kan beskrivas som nyliberala är möjligt att ifrågasätta. Världsbankens strategier är inte konsekvent nyliberala (finns det några sådana?) eftersom de inte anser att marknaden själv kan lösa alla problem, utan måste samverka med t.ex. staten. Vidare har delvis kritiken mot 'Washington Consensus' lämnat sina spår i bankens nya strategier, där banken på ett flertal ställen understryker statens viktiga roll för länders utveckling. Skulle jag fråga någon av de mer ortodoxa personerna på Wall Street (eller Timbro för att ta något från en svensk kontext) skulle de inte hålla med om beskrivningen av banken som nyliberal. De anser att Världsbanken per definition är ett icke-liberalt projekt som borde upplösas (eftersom statliga medel inte borde användas för att artificiellt skapa utveckling, där istället rena marknadskrafter borde verka). Merparten av de analyser som jag läst om bankens policystrategier, beskriver dem dock starkt präglade av nyliberal teori, och det tycker jag även framgår i bankens nya strategier för landsbygdsutveckling.

av hela Syds kommersiella skuld till banken⁶. Jag har valt MST som representant för ”alternativförespråkarna”, eftersom de jordlösas rörelse i Brasilien är en av världens största sociala rörelser och en av de starkaste rösterna inom den globala bonderörelsen, *Via Campesina*. MST beräknas ha närmare två miljoner medlemmar och de utgör en stark röst i den brasilianska debatten. Rörelsen har också fungerat som inspiratör för många människor utanför Brasilien. MST är vidare en av initiativtagarna till det sociala världsförbundet ’World Social Forum’ vilket innebär att MST i allra högsta grad utgör del i den brokiga sammanslutning som samlats under parollen ”En annan värld är möjlig”. Världsbanken och MST är alltså överens om behovet av landsbygdsutveckling, men deras strategier skiljer sig mycket för att nå det övergripande målet.

Syftet med denna studie är att på djupet undersöka och förstå Världsbankens och MSTs strategier för landsbygdsutveckling, samt att studera respektive strategis möjliga konsekvenser för landsbygdsutveckling. Särskilt fokus sätts på konsekvenserna för fattigdom och matsäkerhet samt för jämställdhet och naturresurser. Eftersom Brasilien är ett oerhört stort och heterogent land, där såväl geografiska som politiska omständigheter varierar kraftigt, och det skulle vara omöjligt att försöka säga något om möjliga konsekvenser över hela landet. Jag har valt Brasiliens sydligaste delstat, Rio Grande do Sul (RS) som plats för att undersöka de tidigare nämnda polariserade knippena med strategier och deras möjliga konsekvenser. Anledningen till att jag har valt just RS är att denna region anses vara en av de delstater med störst potential för landsbygdsutveckling.

Denna studie söker med andra ord att svara på följande: Vilka är Världsbankens och MSTs strategier för landsbygdsutveckling? Vilka är strategiernas möjliga konsekvenser för landsbygdsutveckling (fattigdom och matsäkerhet, liksom för naturresurser och jämställdhet) i Rio Grande do Sul?

Begreppsdefinitioner och teoretiska antaganden

För att kunna undersöka Världsbankens och MSTs strategier, samt dess möjliga konsekvenser för landsbygdsutveckling, måste jag först ordentligt definiera huvudmålet; d.v.s. begreppet landsbygdsutveckling. Nedan presenteras olika centrala komponenter som

⁵ World Bank, 2003: 20.

⁶ Hermele Kenneth, 2004:62.

ingår i begreppet och dessa problematiseras. I efterföljande sektion presenteras de teoretiska grundantaganden som de antagonistiska strategiknippena vilar på.

Vad är landsbygdsutveckling?

Under 60- och 70-talen fanns landsbygdsutveckling högt placerat på den politiska dagordningen, men under 80- och 90-talen minskade intresset för landsbygden, vilket bl.a. märktes genom att biståndsmedel till jordbruket och andra aktiviteter på landsbygden minskade drastiskt⁷. Idag har dock landsbygdsutveckling åter letat sig in på den politiska dagordningen, och i september 2002 träffades drygt hundra av världens ledare vid World Summit for Sustainable Development, där de förband sig att låta landsbygdsutveckling bli en politisk prioritet. Det nya fokuset på utveckling av landsbygden märks även hos låneinstitut såsom Världsbanken (VB) liksom av blotta uppkomsten av globala bonderörelser, såsom Vía Campesina. Temat landsbygdsutveckling har även fått draghjälp från diskursen kring rättigheter, som utvecklats inom FN, och specifikt av de s.k. *Millenniemålen*⁸. Eftersom nästan alla världens regeringar enats om att arbeta för att låta Millenniemålen bli verklighet senast 2015, har de blivit som ett slags mantra för alla aktörer och institutioner som på något sätt arbetar med utvecklingsfrågor, och eftersom merparten av världens fattiga fortfarande lever på landsbygden har intresset för Millenniemålen även ”smittat av sig” till landsbygdsutveckling. Kevin Cleaver, chef vid Världsbankens departement för landsbygdsutveckling konstaterar att; *”Utan en snabb och bred landsbygdsutveckling kommer vi inte lyckas med att nå millenniemålen, inklusive målet med att halvera hungern”*⁹,

Behov av landsbygdsutveckling finns inte bara i världens allra fattigaste länder, utan delas i varierande grad av flertalet länder i världen. Landsbygdsutveckling är alltså ett begrepp som idag används flitigt i flertalet policysammanhang, men inte alltid med någon närmre definiering. Docent Sergio Schneider, från *Universidade Federal do Rio Grande do Sul* (UFRGS), menar att landsbygdsutveckling i den akademiska diskursen i Brasilien främst handlar om fattigdomsminskning, hållbar miljö samt ett breddat deltagande och inflytande. Med inflytande menas en process där befolkningen på landsbygden stärks och själva får definiera problem och kontrollera prioriteter för förändring¹⁰.

⁷ World Bank, 2003.

⁸ I september 2000 enades världens ledare på FN:s millennietoppmöte om en rad mätbara mål för att minska fattigdomen i världen och som ska vara uppnådda senast år 2015 (Millennium Development Goals, MDG).

⁹ Min översättning. World Bank 2002, DevNews Media Center (Internet).

¹⁰ Schneider Sergio, 2004.

Merparten definitioner av landsbygdsutveckling är centrerade kring **fattigdomsminskning** på ett eller annat sätt¹¹. En allmän och flitigt använd definition av fattigdom kommer från organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) och deras riktlinjer för fattigdomsminskning: *“Poverty encompasses different dimensions of deprivation that relate to human capabilities including consumption and food security, health, education, rights, voice, security, dignity and decent work.”*¹² Merparten kan nog skriva under ovanstående definition av fattigdom, som inbegriper brist på inkomster, matsäkerhet, hälsa, utbildning, rättigheter, inflytande, säkerhet, värdighet och hederligt arbete, men problemet är att den blir lite väl allomfattande och den är svår att operationalisera och mäta. En sådan definition gör det också svårt att dra någon tydlig gräns mellan fattig och icke-fattig, se tendenser över tid eller kunna jämföra mellan olika platser. Av dessa anledningar har fattigdom i praktiken kommit att mätas utifrån avsaknad av monetära resurser.¹³ Världsbanken och många med dem brukar använda sig av ett mått baserat på kontextuell köpkraft ”purchasing-power-parity”, PPP dollar. Enligt denna gränsdragning är de människor med en inkomst på mindre än två dollar om dagen fattiga, och de människor som lever på mindre än en dollar om dagen anses leva i extrem fattigdom. Detta mått har dock en rad problem. Det säger inget om hur säker inkomsten är (beror inkomsten på bräckliga handelssystem med stora svängningar vad gäller priser och efterfrågan, eller finns stabila handelsstrukturer?). Måttet fångar heller inget om rättigheter och inflytande som ju är viktiga komponenter i OECD: s ovannämnda definition. Ett annat problem med att mäta graden av fattigdom i PPP-dollar är att människor kan leva självförsörjande, och därmed kunna täcka sina basbehov utan några direkta monetära inkomster. För självförsörjande jordbrukare kan det därför istället vara mer relevant att tala om matsäkerhet, än om inkomster.

*”Matsäkerhet föreligger då alla människor, i alla tider, har fysisk och ekonomisk tillgång till tillräcklig, säker och näringsrik mat som följer deras kostbehov och matpreferenser för ett aktivt och hälsosamt liv.”*¹⁴

Ovanstående definition antogs och undertecknades av 180 länder vid världskonferensen om matsäkerhet, i Rom 1996; Definitionen inbegriper alltså tillgång till säker, tillräcklig och näringsrik mat. Romdeklarationen öppnar dock upp för flera möjliga tolkningar och har

¹¹ Framgår bl.a. i Världsbankens dokument för landsbygdsutveckling samt i ett flertal dokument som FAO publicerat som berör landsbygdsutveckling, Se t.ex. FAO, SD Dimensions 1996.

¹² OECD, 2001.

¹³ Ibid.

¹⁴ Min översättning. FAO, Special Advisors to the Director General, 1996.

kritiserats för att vara förenklad och vag. Antropologen Johan Pottier skriver att den är formulerad helt opolitiskt så att alla utan att blinka kan skriva under den, och att detta speglar något Pottier beskriver som västerländsk ”AgreeCulture”¹⁵. Vad som utgör säker mat är ju egentligen ganska kontroversiellt. Miljörörelsen och många andra hävdar att genmodifierade grödor är allt annat än säkra, likaså debatteras huruvida en del gifter som används i jordbruket kan påverka människors hälsa på lång sikt (för att inte tala om den giftsprutande bondens hälsa). En annan central diskussion är huruvida matsäkerhet inbegriper matsuveränitet, d.v.s. att ett land är oberoende av import för att täcka befolkningens matbehov.

Fattigdom är inte genusneutralt; bland landsbygdens fattiga människor har kvinnor som grupp generellt sett mindre tillträde till, och kontroll över, land, kredit, teknologi, utbildning, sjukvård och arbete, konstaterar bland andra IFAD i sin rapport om fattigdom på landsbygden 2001¹⁶. Världsbanken menar att ojämlikhet mellan könen bidrar till fattigdom, underminerar ekonomisk tillväxt och minskar välmåendet bland män, kvinnor och barn¹⁷. Man kan därmed konstatera att a) fattiga kvinnor generellt sett har det sämre än fattiga män och att b) denna ojämlikhet bidrar till fattigdom. **Jämställdhet mellan kvinnor och män** är, med andra ord, nära sammanbundet med all typ av utveckling. Vid FN:s fjärde kvinnokonferens i Peking: ”Plattform for Action” bekräftade också världens regeringar behovet av reell jämställdhet mellan könen. Med jämställdhet brukar menas lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter för kvinnor och män¹⁸. Risken med denna definition är att fokuset på lika möjligheter tenderar att negligera huruvida det blir lika utfall. Ett fenomen kan därmed upplevas rättvist om de formella möjligheterna är lika, trots systematiskt skeva utfall. Jag har som utgångspunkt att om ett kön som grupp har det sämre än det andra könet som grupp, så implicerar detta att de faktiska möjligheterna inte var lika, oavsett de formella, och att detta speglar en ojämlikhet, d.v.s. en brist på utveckling.

En annan viktig komponent för landsbygdsutveckling är **bevarandet av naturresurser**. FN-organet för mat och jordbruk, FAO, skriver i ett nyskrivet dokument att alltsedan FN-konferensen i Rio de Janeiro 1992 har det pågått en global kampanj för miljöskydd, bevarande av naturresurser och hållbar utveckling som har inneburit att nästan alla internationella biståndsorganisationer, nationella regeringar, universitet, aktörer ur den

¹⁵ Pottier Johan, 1999:14-17.

¹⁶ IFAD, 2001.

¹⁷ World Bank, 2003:67.

¹⁸ Se t.ex. World Bank, 2003:64-68.

privata sektorn och NGOs kommit att integrera hållbar naturresursanvändning bland andra utvecklingsmål¹⁹. Särskilt viktig under senare år har den FN-sponsrade studien om de livsuprätthållande ekosystemtjänsterna, *Millennium Ecosystem Assessment* (MA) varit. MA kom ut med en rapport under våren 2005, som konstaterade att mänsklig inverkan har under de senaste 50 åren förändrat ekosystemen snabbare och mer djupgående än någonsin tidigare. Bakom denna förändring har det funnits ett ökat behov av mat, färskvatten, trä, fiber och bränsle, vilket varit en viktig del i att miljoner människor har kunnat öka sin levnadsstandard, men dessa framgångar har skett på bekostnad av ekosystem och ökad fattigdom för vissa grupper, fastslår rapporten²⁰. Studien konstaterar att vi varken kan upprätthålla vår höga levnadsstandard, eller minska fattigdomen om vi inte tar hand om de livsuppehållande ekosystemen eftersom dess tjänster också ekonomiskt sätt är väldigt mycket viktigare än vad man har trott²¹. Ett av studiens viktigaste budskap är att det internationella samfundet måste låta miljöhänsyn bli en topprioritet om Millenniemålen ska kunna infrias²².

Det finns med andra ord en ökad medvetenhet om de miljöhot som idag finns som ett resultat av människans aktiviteter. Särskilt har medvetenheten om det mekaniserade jordbrukets konsekvenser för miljön uppmärksamats. Detta har lett till att de flesta aktörer som arbetar med policystrategier inkluderar ekologiska hänsynstaganden i rurala utvecklingsprojekt och talar om behovet av att bevara naturresurser²³. Men vad utgör egentligen en naturresurs? På vilket sätt avgörs vad det är i naturen som utgör en resurs (och därmed bör bevaras) och vad som inte är en resurs (och kan förkastas)? Inom den neoklassiska miljöekonomin försöker man uppskatta naturens värde i monetära termer, utifrån skattningar av människors betalningsvilja²⁴. Dessa beräkningar är dock begränsade av våra otillräckliga kunskaper om de ekologiska sambanden i tid och rum. Fortfarande saknas också mycket kunskap om olika arters roll i de ekologiska systemen, samt dess resiliens. Ytterligare ett problem med miljöekonomin är att det är omöjligt att skatta hur framtida generationer skulle värdera en viss naturresurs.²⁵ Trots miljöekonomins begränsningar kan den ibland på ett kraftfullt vis ”översätta” naturförstörelse till ett språk alla förstår. Att bara förkasta miljöekonomin och

¹⁹ FAO, Sustainable Development Department, 2000.

²⁰ Rapporten visar att omkring 60% av världens ekosystem håller på att degradera och att många fundamentala ekosystemtjänster är i fara Millennium Ecosystem Assessment Board, 2005.

²¹ Moberg Fredrik & Huitric Miriam, 2005.

²² Millennium Ecosystem Assessment Board, 2005.

²³ Díaz Sandra & Cáceres Daniel M. 2001.

²⁴ På detta sätt kan man t.ex. mäta hur mycket det är värt att ha fisk i en sjö, utifrån hur högt folk värderar att det finns fisk i sjön. Man kan också beräkna det ekonomiska värdet av vissa ekosystemtjänster genom att beräkna vad det skulle kosta att utföra tjänsten på annan väg, om naturen inte längre själv utförde dem.

²⁵ Fördjupade resonemang om detta finns att läsa i Hahn Thomas, 1997.

säga att naturen är ovärderlig riskerar i dagens ”ekonomistiska” system att innebära att naturen blir värdelös (utifrån devisen ovärderlig = utan värde = värdelös).

Ovan genomlysning visar att trots att begreppet landsbygdsutveckling är mångfacetterat, tenderar merparten av policyformulerares definitioner vara relativt överens om de övergripande målen. Landsbygdsutveckling inbegriper fattigdomsminskning - vilket i sin tur innebär att människor på landsbygden²⁶ får tillgång till tillräckliga inkomster, matsäkerhet, utbildning, sjukvård, och inflytande - liksom att naturresurser tas om hand om och att jämställdhet främjas. Självfallet skulle detta kunna diskuteras både djupare och bredare, men jag tror att denna korta genomgång av landsbygdsutveckling är tillräcklig för denna studies ändamål. Jag ska tillägga att Världsbanken har liknande målformuleringar kring landsbygdsutveckling (men de har ofta även ekonomisk tillväxt formulerat som ett delmål), och även om jag inte funnit någon klar heltäckande definition från MST vad gäller landsbygdsutveckling, anser jag att det framgår av deras dokument att målen är ungefär desamma.

Operationalisering av begreppet landsbyggsutveckling

Begreppet landsbygdsutveckling är komplext och kan innehålla väldigt många komponenter, men jag kan i detta arbete inte undersöka strategiernas konsekvenser för alla komponenterna. Jag kommer därför att begränsa mig till att undersöka vilka konsekvenser ett anammande av Världsbankens eller MSTs strategier kan innebära för familjelantbrukares **fattigdomsminskning** i Rio Grande do Sul. Jag kommer också att föra en del resonemang kring strategiernas resultat för andra viktiga komponenter av landsbygdsutveckling, såsom **jämställdhet** och **bevarande av naturresurser**. Strategiernas faktiska resultat är ju en empirisk fråga och för att kunna besvara den måste jag operationalisera de centrala komponenterna till mätbara indikatorer. Nedan presenteras hur de teoretiska komponenterna ska undersökas empiriskt.

- **Fattigdomsminskning.** I den teoretiska diskussionen presenterades en vanlig definition av fattigdom som inbegriper brist på inkomster hälsa, utbildning, rättigheter, matsäkerhet, inflytande, säkerhet, värdighet och hederligt arbete. Jag har tyvärr inte möjlighet att

²⁶ Det är tydligt att den operativa definitionen av ”landsbygd” kan variera, men generellt sett kan man säga att begreppet numera har en bred innebörd som inbegriper en hel region, inklusive tätorter, och det är på detta sätt som jag använder mig av begreppet.

studera alla dessa variabler, utan jag kommer att fokusera främst på småbrukares inkomster, matsäkerhet och inflytande över den egna livssituationen. Jag undersöker matsäkerheten genom att studera småbönders köpkraft att kunna handla maten, alternativt tillgång till jord för att själv kunna producera den. Jag tittar även på huruvida maten upplevs som säker. Jag kommer också att titta på huruvida inkomsten är säker och förutsägbar över tid, liksom hur beroende är jordbrukaren av externa faktorer (av prisfluktuationer, risker för missväxt, behov av kostnadskrävande investeringar) som han/hon inte kan påverka. Vilka skillnader finns mellan de fattiga lantbrukare som anammat den ena eller andra strategin?

- **Bevara naturresurser.** Trots svårigheten att mäta ska jag i min studie försöka att fokusera på olika strategiers konsekvenser för miljön, och föra ett resonemang kring behovet av synliggöra, och låta varor bära sina egna, miljökostnader. Jag kommer i första hand använda mig av tidigare forskningsresultat om olika produktionssystemens konsekvenser för miljön (lokalt, regionalt och globalt samt på kort och lång sikt).
- **Jämställdhet mellan könen.** Strategier för fattigdomsminskning och utveckling tenderar att inneha väldigt olika konsekvenser för kvinnor och män, konstaterar antropologen Johan Pottier²⁷. Jag kommer därför att kartlägga skillnader i mäns och kvinnors situation beroende på anammat strategiknippe. Bär de olika modellerna med sig olika konsekvenser för kvinnor respektive män? Hur påverkas ”könskontrakten” av de olika jordbrukssystemen? Vilken status har kvinnans respektive mannens arbete? Vilka möjligheter till större jämlikhet skapar utvecklingsstrategierna?

I den empiriska analysen använder jag ovan operationalisering för att kunna närma mig skillnader mellan de bägge strategiernas konsekvenser. Den gjorda operationaliseringen bygger på uppfattningen om att olika policyformulerare - inklusive Världsbanken och MST - är relativt överens om det övergripande målet, landsbygdsutveckling, och att det inbegriper fattigdomsminskning, bevarande av naturresurser och jämställdhet. Det som verkligen skiljer sig åt är medlen, strategierna, för att nå landsbygdsutveckling, samt de teoretiska grundantaganden som dessa vilar på. Dessa antaganden presenteras i nedanstående sektion.

Strategiernas teoretiska grundantaganden

²⁷ Pottier, Johan, 1999.

Allan Greenspan, ordförande i US Federal Reserve, har i ett uttalande sagt att: *Markets are an expression of the deepest truths about human nature and as a result, they will ultimately be correct.*²⁸ Ovanstående uttalande kan tyckas ringa in kärnan i det nyliberala perspektivet. Den nyliberala teoribildningen speglas alltså av en normativ tro på fria marknader, och därmed strävar den efter att frigöra marknaderna från olika typer av hinder. Staten med dess offentliga sektor anses ofta utgöra ett sådant hinder som kan hämma kreativa och expansiva marknadsaktörer som skulle kunna få fart på ekonomin. Därför inbegriper nyliberalismen en inbyggd misstro mot staten. Utveckling nås genom liberalisering, mindre statliga regleringar, privatisering, avreglering och satsning på export (exportpromotion), enligt detta paradigm.²⁹ Nyliberaler vill ha en effektiv marknad, och en effektiv korrupsionsfri stat som garanterar grundläggande service, samt decentraliserade metoder för deltagandedemokrati och stärkt civilsamhälle.³⁰ Teorin vilar på det bakomliggande antagandet att i en öppen ekonomi flyttar sig resurserna till de mest effektiva användningsområdena. Så när höga kostnader, höga löner, stora besparingar (A) interagerar på en fri marknad med låga kostnader, låga löner och låga besparingar (B), tenderar kapital att röra sig från A till B för högre avkastning, emedan arbete rör sig från B till A.³¹ Enligt denna mekanism anses fria och öppna marknader leda till att vinster allokeras på ett rättvist sätt, och därmed till minskad fattigdom och ojämlikhet. Marknaden är m.a.o. självjusterande och leder till ett s.k. ”optimalt equilibrium”. Konsumtionen blir billigare och den nationella ekonomin går bättre då improduktiva aktiviteter “sällas bort” tack vare ökad konkurrens. Marknaden själv är alltså bästa resursfördelaren enligt tesen ovan, och när marknadskrafterna får råda skapas utveckling och modernitet för alla.

Världsbanken delar fr.o.m. 70-talet nyliberalismens utgångspunkter där marknaden är lösningen och staten och den offentliga politiken utgör problemet. Handelspolicyn handlar således ofta om hur snabbt och på vilket sätt man ska röra sig mot frihandel. De anser att a) ekonomisk tillväxt är en bieffekt av fungerande marknader, att b) länder ska specialisera sin produktion i linje med dess komparativa fördel, och att c) länder bör praktisera frihandel. Teorin utgår alltså inte bara från tesen om den fria marknadens rättvisa allokering, utan också från att alla vinner på specialisering. När skuldskrisen bröt ut i Latinamerika 1982, förklarade VB att detta var ett uttryck för regionens misslyckade satsning på utveckling genom protektionistisk importsubstitution (undantaget Chile), och lösningarna ansågs finnas i

²⁸ Hunter Wade, Robert, 2004:181.

²⁹ de Vylder, Stefan, 2002:33.

³⁰ Hunter Wade Robert, 2004:184.

³¹ Hunter Wade Robert, 2004:164.

nyliberala reformer. Världsbankens analys gick helt i linje med huvudfåran vid denna tidpunkt och denna samsyn kom att kallas ”Washington Consensus”. Världsbankens och IMF’s åtgärdsprogram kallades strukturanpassning, och deras tre huvudlösningar var avreglering, privatisering och exportorientering. I samband med detta ökade också VB det genomsnittliga antalet krav (konditionalitet) som ställdes per lån.³²

Det har funnits stark kritik, främst extern, men även intern (inte minst från f.d. världsbankschefen Joseph Stiglitz) mot Washington Consensus. Idag fastslår banken i att liberalisering och makroekonomiska reformer är nödvändiga, men inte tillräckliga komponenter för landsbygdsutveckling. I VBs strategidokument för landsbygdsutveckling i Latinamerika och Karibien från 2002 framgår att regionen under åttio- och nittiotalen i stort sett följde Bretton-Wood institutionernas recept, och genomförde makroekonomiska reformer, men att trots detta har fattigdomen inte sjunkit. Efter många år av reformer var andelen fattiga i regionen i början av 2000-talet lika stor som 1986³³. I Strategidokumentet konstateras vidare att Latinamerikas genomgripande reformer inte förändrade grundläggande strukturer såsom hög fattigdom och stor ojämlikhet. Banken fastslår dock att reformerna har varit nödvändiga, och att de utgjorde del i att skapa en politisk ram som var mer gynnsam för tillväxt, och för utveckling av den privata sektorn³⁴. Banken anser sig ha dragit lärdomar från de senaste femton årens händelseutveckling, vilket ska ha resulterat i den nya strategin för utveckling av landsbygden (som presenteras i detalj i kapitlet om bankens strategier för landsbygdsutveckling)³⁵.

Den nyliberala teorin utgår från att kapital och teknologi flyttar från zoner av hög inkomst och hög kostnad till zoner av låg inkomst och låg kostnad, emedan arbete rör sig i motsatt riktning. Kritiken menar att om denna tes vore sann, torde ojämlikheten i världen vara betydligt mindre än den är idag. Många menar att den rådande mekanismen i världen inte innebär att resurser flyttar till de mest effektiva användningsområdena, utan snarare tvärtom, där endast de ekonomiska aktiviteter med väldigt liten vinstmarginal flyttar till

³² Hermele, Kenneth, 2004:39-40.

³³ Banco Mundial, 2002:4-6.

³⁴ Ibid, 2002:9.

³⁵ Det är svårt att bedöma kritikens genomslag i faktiska policier. Idag verkar vindarna inom VB snarast blåsa åt en återgång mot en mer ortodox linje. Efter påskhelgen 2005 blev det känt att den neokonservative amerikanen, Paul Wolfowitz ska bli ny chef för banken. Wolfowitz är känd som arkitekten bakom Irak-kriget, och beskrivs som en sann demokrati- och frimarknadsentusiast, vilka han menar utgör oumbärliga vapen i kampen mot fattigdom (se Barnes Fred, 2005). Enligt Torsten Nilsson, som skriver i svenska sidas tidning OmVärlden, hyllar Wolfowitz en renodlad kapitalism som inte tillåter miljö- eller sociala hänsyn stå i vägen för den privata sektorn (Nilsson Torsten, 2005:4). Det återstår förstås att se vilka konsekvenser Wolfowitz kommer att få, men det verkar onekligen som om att de nyliberala influenserna i banken snarast kommer att öka i fortsättningen.

låglöneområden (dessa aktiviteter söker sig till lägsta möjliga kostnader, och skapar således ett s.k. "race to the bottom"). De aktiviteter med stora vinster och högt "value-added" tenderar att stanna i högkostnadszoner där också den största försäljningsmarknaden finns. Ekonomen Robert Hunter Wade beskriver detta som "Matteus effekt"; *To him that halth shall be given*, från Matteus evangelium.³⁶ Enligt Hunter Wade råder denna mekanism även då marknader fungerar väl, och är alltså inte ett resultat av olika "störningar" i marknaden³⁷. Kritikerna mot nyliberalism menar att det inte ens finns övertygande bevis för att handelsliberalisering leder till ekonomisk tillväxt. Fattiga länders underläge kan snarast segmenteras av liberalisering, och den internationella marknadens prisfluktuationer och inneboende volatilitet (sårbarhet) är särskilt svårhanterlig för fattiga länder. Dany Rodrik, professor i internationell politisk ekonomi vid Harvard, menar att det enda systematiska samband som går att finna mellan liberalisering och tillväxt är att länder tenderar att göra sig av med handelsrestriktioner i takt med att de blir rikare, men detta betyder ju inte att strategin lämpar sig för fattigare länder³⁸.

För en mer rättvis resursfördelning menar många att det, tvärt emot Världsbankens analys, krävs en stark stat som kan ge ordentligt stöd. I den svenska utvecklingsdebatten finns bland andra Stefan de Vylder och Kenneth Hermele som menar att historien visar att vägen från fattigdom för Västeuropa, Japan och USA har skett, på motsatt sätt än det nyliberaler hävdar leder till utveckling, med avsiktligt statligt stöd för att skapa avkastning över det normala marknadsvärdet. Man har vidare använt protektionism och importsubstitution, istället för liberalisering, och istället för specialisering har man diversifierat produktionsbasen³⁹. Dessa strategier är svårförenliga med såväl Världsbankens fokus, som de regelverk som nu växer fram inom WTO.⁴⁰ Staters möjligheter att kompensera de sektorer och individer som förlorar på frihandel har också minskat, bland annat eftersom Världsbankens konditionalitet och "policyagressivitet" minskar det ekonomiska utrymmet för länderna att ge staten en pådrivande roll.⁴¹

Vad säger då alternativet? Det finns inte en alternativ strategi, utan många alternativa strategier som representeras av en brokig samling människor och ideologier som inte alltid är helt förenliga med varandra. I grova drag kan man dock säga att många aktörer slutit upp

³⁶ Hunter Wade, Robert, 2004:172-175.

³⁷ Ibid, 2004:171-72.

³⁸ Rodrik Dany, 2001:6-8.

³⁹ Hermele Kenneth, 2004:65-66 och de Vylder Stefan, 2002.

⁴⁰ Hermele Kenneth, 2004:40-48 & 64-65.

bakom devisen ”En annan värld är möjlig” som börjat användas i och med uppkomsten av det sociala världsförbundet och dess regionala efterföljare. Det sociala förbundet har inneburit en mötesplattform för alla grupper och individer som anser sig vara emot en nyliberal utvecklingsmodell, vilket har lett till en känsla av samhörighet och delaktighet i en gemensam social rörelse (världsförbundet kallar sig självt rörelsernas rörelse). En av de främsta initiativtagarna till världsförbundet är MST, och de utgör fortfarande en aktiv del i rörelsens styrgrupp⁴². MST utgör även en viktig del i den globala bonderörelsen Vía Campesina. João Pedro Stédile (från Rio Grande do Sul), ett av de ledande språkrören inom MST, skriver på Vía Campesinas hemsida att: *”20 år av nyliberalism i Latinamerika har haft enormt stora konsekvenser för jordbruket, och särskilt nu eftersom vi står inför stora utmaningar på global nivå som hänger ihop med de transnationella företagens vilja till att kontrollera handeln med jordbruksprodukter, inklusive livsmedel. I detta sammanhang, är det väldigt viktigt att världens bonderörelser klarar att komma samman och utbyta idéer, visioner och erfarenheter och utifrån dem kunna bygga upp en gemensam handlingsplan och strategier när vi konfronteras med vår gemensamma fiende, det internationella kapitalet, representerat av transnationella företag och deras oligopoler.”*⁴³ Från början var det främst kravet på jordreform som MST mest förknippades med, men rörelsen har mer och mer tagit aktivt ställning i en rad frågor bortom jordreform. ”Vi var kanske lite naiva i början”, skriver João Pedro Stédile, en av rörelsens ideologer som varit med ändå sedan starten. ”Vi trodde att det räckte med att erövra jord, sen skulle resten lösa sig, tyvärr har det visat sig att den brasilianska regeringens nyliberala politik gjort det mycket svårare för oss och för alla småbönder”.⁴⁴ Den politiska agendan har blivit allt bredare och idag menar rörelsen att det inte räcker med att demokratisera jorden, utan att även utbildningen och kapitalet måste demokratiseras⁴⁵.

Förutom anti-nyliberalism bottenar MSTs ideal i en hybrid av flera olika idétraditioner. Från socialismen har rörelsen anammat ett ideal av kollektivt ägande samt ett förhållningssätt som värderar arbete framför kapital. Rörelsen har också tagit starka influenser från befrielsesteologin, och specifikt från den brasilianske teologen Leonardo Boff. Befrielsesteologin har sitt ursprung inom den latinamerikanska katolska kyrkan i slutet av 60-

⁴¹ Hermele Kenneth, 2004:44.

⁴² För mer information om denna världsrörelse se dess officiella hemsida. FSM (Internet).

⁴³ Min översättning. Stédile João Pedro, 2004. Vía Campesina. (Internet).

⁴⁴ MST, ”1984-2004: MST 20 anos de lutas, conquistas e dignidade!” (Internet).

⁴⁵ MST, ”Programa de Reforma Agraria” (Internet).

talet, och syftar till människans befrielse både socialt och religiöst⁴⁶. Befrielsesteologin kritiserar dualismen mellan den heliga och den profana världen och menar att människans bibliska kallelse innebär att hon aktivt ska delta i samhällsutvecklingen och handla solidariskt gentemot andra.⁴⁷ Grundidén i befrielsesteologi är att frälsning och befrielse hör ihop, då frälsning är detsamma som befrielse från synd i alla dess dimensioner: fysisk, psykologisk, kosmisk, social, historisk och strukturell. Synd är i ett befrielsesteologiskt perspektiv alltså inte enbart ett tillstånd hos den enskilde utan en historisk process, vilken inbegriper sociala orättvisor, förtryck och alienering. Frälsning nås genom kamp mot denna synd, samt kamp för förverkligandet av en mänsklig gemenskap.⁴⁸ Frälsningen kan börja redan i detta livet men fullbordas först i det eviga livet. Befrielsesteologin är starkt inspirerad av den latinamerikanska beroendeteorin⁴⁹. Beroendeskolan menar att Latinamerikas underutveckling beror på dess strukturella position i världssystemet, och att relationen med industriländerna har skapat deras underutveckling. För att ta sig ur beroendet finns ingen enhetlig lösning bland beroendeskolans företrädare, men två skilda åsikter kan skönjas; den första som vill bryta totalt med centrum och den andra som förespråkar ett begränsat, successivt och temporärt avståndstagande mot centrum genom t.ex. importsubstitution (ISI). Även den ekologiska eller ”gröna” idétraditionen har haft stort genomslag inom MST. Utgångspunkten är att dagens samhälle inte är hållbart, då konsumtionstillväxt ofta sker på bekostnad av miljön och resursbasen ständigt överexploateras. Det gröna synsättet ifrågasätter även gängse syn på modernitet. Denna idétradition har anammats av MST som mer och mer förespråkar ett jordbruksideal med hög grad av självförsörjning, stor biologisk mångfald och utan kemiska bekämpningsmedel.

Sammanfattningsvis presenterade detta kapitel en bakgrund till konceptet landsbygdsutveckling, samt sökte utröna vilka komponenter som är centrala för begreppet. Uppsatsens utgångspunkt är att MST och Världsbanken är överens om att landsbygdsutveckling måste till, och att de vidare är överens om att landsbygdsutveckling inbegriper fattigdomsminskning (inkomster, matsäkerhet, inflytande, arbete, hälsa och utbildning), bevarande av naturresurser och jämlikhet mellan könen, på landsbygden. Även om man är överens om målen skiljer sig analysen och strategierna sig åt kraftigt.

⁴⁶ En av grundstenarna i all befrielsesteologi är tanken på Guds befrielse. Denna inbegriper en politisk och social befrielse från orättvisa och exploatering av fattiga, samt en religiös befrielse från själviskhet och synd.

⁴⁷ Borelius Ulf, 2004.

⁴⁸ För mer om befrielsesteologin och dess koppling till MST, se Boff Leonardo (Internet).

⁴⁹ Detta är en idéströmning som framförallt utvecklades i Latinamerika under 1960-talet. Skolbildningen är mångfacetterad, och de interna olikheterna är stora. Kända företrädare är André Gunder Frank, Fernando Henrique Cardoso, Theotonino Dos Santos, m.fl.

Världsbankens strategier bottnar i en nyliberal teoretisk utgångspunkt, medan MSTs strategier bottnar i en teoretisk kritik mot nyliberalism inspirerad av socialism, befrielse-teologi, beroendeteori och ekologi. Presentationen av dessa grundläggande teoretiska antaganden som strategierna vilar på skapar en ram, utifrån de konkreta strategierna sedan lättare kan förstås. Jag kommer längre fram i uppsatsen fördjupa mig i de konkreta strategier för landsbygdsutveckling som Världsbanken och MST förordar idag.

Metod och begränsningar:

För att begränsa studiens omfattning har jag valt att koncentrera mig på jordbrukssektorn, och inte på andra näringar på landsbygden. Jordbrukssektorn utgör den absolut vanligaste inkomstkällan på landsbygden, och såväl Vía Campesina som Världsbanken menar att reformer av jordbruket är nyckeln till fattigdomsminskning⁵⁰. Av landets totala BNP kommer närmre 40% från jordbruket och agroindustrin⁵¹. Vidare så har jag begränsat den empiriska studien om konsekvenser av strategierna till att enbart omfatta familjejordbrukare.

En annan begränsning är geografisk, då jag valt delstaten, Rio Grande do Sul (RS) som plats för att undersöka de tidigare nämnda polariserade knippena med strategier och deras möjliga konsekvenser. RS anses vara en av de delstater med störst potential för landsbygdsutveckling. MST bildades dessutom i RS i början av 80-talet, och fortfarande är det där rörelsen har sitt starkaste fäste. RS lämpar sig vidare som studieplats eftersom landsbygden fortfarande karaktäriseras av en stor andel familjelantbruk, trots att många slogs ut av jordbrukets ”modernisering” från och med 1950-talet⁵². Den absoluta merparten av jordbrukarna som äger mark i regionen är familjelantbrukare (1 113 367), medan endast en minoritet av lantbrukarna är storjordbrukare (54 160)⁵³. São Paulos universitet genomförde en studie på uppdrag av departementet för jordbruksutveckling, MDA, om familjelantbrukets roll i Rio Grande do Sul. Det visade sig att familjebruket stod för 57% av delstatens totala BNP. Ägarstrukturen karaktäriseras dock av hög land- och inkomstkoncentration⁵⁴. Trots att familjelantbrukarna utgör 90% av jordbrukarna äger de endast 44% av den odlingsbara marken, medan gruppen storjordbrukare som endast utgör 8,7% av alla jordbrukare, tillsammans äger 55,5% av den odlingsbara marken.⁵⁵ Vidare kan det konstateras att 43% av

⁵⁰ World Bank Report, 2005.

⁵¹ World Bank, 2003:16.

⁵² FAO, Agriculture Department, 2004.

⁵³ INCRA, 1996. ”Mão-de-Obra Empregada, Totais: Rio Grande do Sul”. (Internet).

⁵⁴ Brumer Anita, 2004.

⁵⁵ Incra har här definierat alla jordägare med mindre än 100 hektar som familjebrukare. Dessa har sedan delats upp i fyra underkategorier beroende på inkomst och konstaterar att närmre hälften av dessa är i stort sett

statens totala jordbrukskrediter går till denna grupp, medan resterande 57% går till den lilla minoriteten storjordbrukare.

Egen genomförd empirisk studie

Jag genomförde ett mindre fältarbete under december månad i Rio Grande do Sul (7/12-23/12-2004). Under denna period genomförde jag 17 djupintervjuer med lantbrukare i området. Jag begränsade mina djupintervjuer till familjelantbrukare och småbönder, vilket i denna uppsats inbegriper de jordbrukare där merparten av arbetskraften kommer från den egna familjen. I Rio Grande do Sul är denna form vanligast bland de jordbrukare som äger mindre 70 hektar. Storbönder är de jordbruk där det avlönade arbetet är den dominerande arbetskraften och innehar ofta mer än 70 hektar jord. Anledningen till att jag väljer just denna grupp är att jordbrukare som äger mer mark än 70 hektar inte gärna kan räknas som fattiga, och för dem är m.a.o. fattigdomsminskning och matsäkerhet inte lika relevant. Familjelantbrukarna som ingick i min studie delade jag upp i två grupper; en grupp med 7 lantbrukare som främst odlar enligt VBs ideal, och en grupp med 10 lantbrukare som främst odlar i enlighet med MSTs ideal. Jag intervjuade även en 'MST-agronom', en professionell 'MST-aktivist' samt fyra agronomer som arbetar på den enskilda organisationen Cetap som arbetar med teknisk assistans för småbrukare. För vidare upplysningar om respondenterna, se under rubriken 'intervjuer' i källförteckningen. Intervjuformens karaktäristiska kan beskrivas som halvstrukturerad, med frågeområden i en bestämd följd och inom dessa följdfrågor, samt en kombination av öppna och fasta svar⁵⁶. Utöver intervjuer förde jag samtal med flera lantarbetare vid besök i MST-bosättningar samt vid försäljning vid lokala marknader i städerna Passo Fundo och Porto Alegre.

Djupintervjuerna utgör ett viktigt instrument för att kunna komma nära människors egna definitioner och självuppfattning. Fattigdom är ju, alla teoretiska definitioner till trots, ett kontextberoende och subjektivt begrepp. Å andra sidan leder djupintervjuer ofta till långa komplexa svar som är svåra att kategorisera och från vilka man inte kan göra stora generaliseringar. Med dessa specifika karaktäristiska i åtanke, har jag använt informationen från djupintervjuerna främst för att få input till nya frågor, och nya vinklar som måste utforskas samt för att i uppsatsen illustrera sådant som också andra källor bekräftat. En viktig begränsning med mitt egna material är att mitt fältarbete var kort, och jag hade sannolikt fått

självförsörjande med mycket små monetära inkomster. De småbrukare med mindre än tio hektar mark utgör 35% av alla jordbrukare, men äger bara 3,4 % av marken. Se Incra, 1996. "Número de Estabelecimentos, Área e Valor Bruto da Producao, Totais:Rio Grande do Sul" (Internet).

⁵⁶ Lantz Annika, 1993:21.

djupare förståelse om jag stannat längre i delstaten och intervjuat fler respondenter. Dessutom vore ju idealet att kunna säga något om strategiernas resultat över tid och för detta skulle det behövas göra återkommande intervjuer. Trots dessa brister anser jag att den empiriska undersökningen bidrar till att visa, i denna uppsats, på möjliga fördelar och hinder som strategierna innebär.

Skriftliga källor

Världsbankens och MSTs egna material används för att beskriva de respektive strategierna. Det finns förvisso väldigt mycket skrivet om såväl Världsbanken och MST författat av andra, men för att minska risken att tillskriva institutionerna strategier som de själva inte anser sig driva, har jag begränsat användningen av andrahandskällor på detta område. Att organisationernas egna material är tendentiösa ser jag inte som något problem, eftersom denna uppsats inte söker en ”objektiv” syn på medel för landsbygdsutveckling, utan att på ett djuplodande vis förstå de respektive organisationernas officiella syn på hur landsbygdsutveckling blir till. Världsbankens policydokument för landsbygdsutveckling “World Bank Development Strategy: Reaching the Rural Poor”, från 2003, är min huvudkälla för att beskriva VBs strategier för landsbygdsutveckling. Jag tittar även noga på den regionsspecifika rapporten som heter “Reaching the Rural Poor - A Rural Development Strategy for the Latin America and Caribbean Region”, 2002.⁵⁷ Banken förväntar sig att dessa två dokument ska fungera som en guide in i diskussionerna för varje enskilt land och smida samman en konsensus kring landets prioriteringar, och banken skriver också att de olika delarna i planen komplimenterar och stärker varandra och därför bör implementeras ihop.⁵⁸ Samtidigt understryker VB att strategierna måste anpassas till varje lands specifika kontext, och att detta görs genom bankens ”Country Assistance Strategy” (CAS), som finns för varje land där banken verkar. Jag anser att innehållet i det generella och det regionsspecifika dokumentet är påfallande likt, med den enda skillnad att det regionala tar upp mer kontext och empiri. Jag har även studerat Brasiliens CAS, som skrevs 2003 och som gäller fram till och med 2006, och jag anser att även den följer samma linje. Jag har således i nedanstående beskrivning av bankens strategier behandlat dokumenten synonymt. Om jag funnit motstridande inriktningar hade jag givetvis redovisat detta. För att kunna få ett samlat grepp om Världsbankens strategier så har ovanstående policydokument kompletterats med information från Världsbankens officiella hemsida⁵⁹. Huvudkällan för MSTs strategier utgörs

⁵⁷ Jag har läst dokumentet på spanska och då heter det ”Llegando a los pobres de las zonas rurales - Estrategia de Desarrollo Rural para América Latina y el Caribe”, Banco Mundial, 2002.

⁵⁸ Se World Bank, 2003 och Banco Mundial, 2002.

⁵⁹ www.worldbank.org.

av deras officiella hemsida samt den engelska versionen, där flera policydokument, som behandlar strategier till landsbygdsutveckling, finns att tillgå⁶⁰. Vidare analyserar jag tal och texter från rörelsens främsta språkrör João Pedro Stédile. Ett problem är att jag inte funnit något huvuddokument från MST som tar ett samlat grepp och presenterar rörelsens officiella syn på strategier till landsbygdsutveckling, och därför har jag behövt använda mig av väldigt många olika dokument, som ibland verkar delvis motsägelsefulla. Detta kan bero på att rörelsens syn kan ha ändrats över tid och att det finns lokala variationer och tolkningar. Konsekvensen av detta är att det ibland kan vara svårt att avgöra olika ställningstagandens tyngd i förhållande till varandra. Jag har givit prioritet åt nyligen producerade dokument framför äldre. Det är också viktigt att poängtera att det kan skilja sig mycket mellan det som formuleras på policynivå och det som faktiskt implementeras. I fallet MST blev det tydligt under mitt lilla fältarbete att många MST läger odlar genmodifierad soja för export, och detta på inrådan från MSTs egna agronomer. Denna typ av inkonsekvens är intressant, men är inget som påverkar min studie, eftersom det enbart är på policynivå som strategierna är relevanta i detta sammanhang.

Källorna till studiens kontextuella ram och lokala empiri bygger på ett flertal skriftliga källor. Jag använder Världsbankens landanalyser, information från välkända brasilianska samhällsmagasin, olika myndigheters hemsidor, liksom inlägg från landägarorganisationer som MST utnämnt till sina motståndare, samt ett flertal akademiska arbeten, som berör jordbrukspolicies och förhållanden på landsbygden i Rio Grande do Sul. En annan viktig källa är, *Centro de Tecnologias Alternativas Populares* (CETAP), en enskild organisation som arbetar med ekologisk teknisk assistans till småbönder i 20 kommuner och med ca 145 jordbruksorganisationer i delstaten. Cetap har genomfört flera studier, t.ex. en om användandet av kemiska insatsmedel och en systematisering av småbönders inkomster och kostnader i olika kommuner. Jag har även genomfört intervjuer med fem av Cetaps agronomer. Den empiriska analysen bygger, såsom tidigare nämnts, även på 17 intervjuer med lantarbetare som jag genomförde under mitt mindre fältarbete (se ”egen empirisk studie”). Utöver dessa källor har jag ofta ”googlat” olika intressanta fenomen som rör förhållandena på landsbygden, och sedan plöjt igenom massvis med hemsidor för att få en bild av hur ett och samma fenomen beskrivs på olika sätt av olika grupper i samhället. Eftersom vem som helst kan lägga upp en sida på Internet har jag gått källkritiskt till väga, och kontrollerat alla uppgifter av intresse mot andra uppgifter. Hur den brasilianska verkligheten framställs kan också skifta beroende på författaren, dess bakgrund och

⁶⁰ www.mst.org.br & www.mstbrazil.org.

bevekelsegrunder. Fältet landsbygdsutveckling är polariserat och politiserat vilket gör att en del texters slutsatser kan hänga ihop med författarens ideologiska inställning. Här har jag försökt att undvika godtycklighet genom att bredda mina källor och ställa fakta mot varandra.

Metodologiska reflektioner

Jag ämnar som bekant att undersöka två olika strategier till landsbygdsutveckling. Min definition och operationalisering av begreppet är därmed kritiskt för studiens resultat. Det finns en risk för att varken Världsbanken eller MST skulle hålla med om min operationalisering, och därmed inte heller acceptera studiens resultat. Jag ämnar dock försöka göra välgrundade val utifrån den teoretiska begreppsdiskussionen. Även om jag skulle lyckas med en god och allmänt accepterad operationalisering av begreppet landsbygdsutveckling, och även om detta resulterar i användbara mätbara indikatorer, är det tveksamt om mitt empiriska material (som både bygger på av andra tidigare utförda empiriska studier i området och data från min egna studie) och som jag applicerar mina indikatorer på, räcker för att kunna dra säkra generaliserande slutsatser. Det är också viktigt att notera att om empirin visar att ett eller annat strategiknippe fungerar bättre än något annat, så säger detta resultat ändå inte något om vilken strategi (eller kombination av strategier) som är bäst oavsett sammanhang. ”Verkligheten” befinner sig ju inte i ett vakuum, det finns en rad faktorer som påverkar strategiernas möjligheter till framgång. Strategierna skulle m.a.o. fungera helt olika om de rika länderna tog bort sin jordbruksprotektionism, om den brasilianska regeringen inte investerade så mycket pengar i infrastruktur för exportindustrin, om en ordentlig jordreform genomdrevs o.s.v. Det är viktigt att förtydliga att hypoteserna testas i en miljö som inte är neutral i förhållande till strategierna, utan de gynnas och missgynnas av olika aktörer och strukturer med olika mycket makt och som verkar åt lite olika håll. Jag anser att den viktigaste aktören i detta sammanhang är den brasilianska staten, på lokal och nationell nivå, och därför har dess förhållningssätt gentemot strategierna särskilt uppmärksammats i sektionen ”strategiernas närvaro i politiken”.

Nedan presenteras de strategier som Världsbanken och MST förespråkar för landsbygdsutveckling. Med fördel kan man innan läsa Appendix 1, där organisatoriska och historiska fakta om Världsbanken och MST kortfattat presenteras.

Världsbankens och MSTs strategier till landsbygdsutveckling

Denna sektion analyserar närmre de strategier som Världsbanken och MST förespråkar till landsbygdsutveckling. Kapitlet är tematiskt indelat, och vid varje tema presenteras först Världsbankens strategier och sedan MSTs. Kapitlet avslutas med en jämförande diskussion.

Om exportorientering och frihandel

Världsbanken betonar behovet av att vidmakthålla en god handels- och makroekonomisk miljö, och för detta ändamål måste de hinder som fortfarande finns kvar, elimineras. Trots stora framsteg, fortsätter många utvecklingsländer att ha för höga skatter och/eller tariffer som diskriminerar jordbruksexport och/eller import av varor såsom teknik som behövs i jordbruket, menar VB.⁶¹ Många länder har också övervärderade valutor vilket försvårar för jordbruksexport. Jordbrukets tillväxt ska uppmuntras genom att minimera "distorsions", förvrängningar på jordbruksmarknaden. Enligt banken är det inom jordbruket som fattiga länder oftast har sin komparativa fördel, och därför är det viktigt att resurser inte tas därifrån till andra sektorer, såsom till industrin.⁶² Exporten anses vidare vara en viktig källa till fattigdomsminskning och banken skriver att det är viktigt att staten erkänner vikten av export och antar exportvänliga policier. Överlag menar banken att vikten av externa marknader skall erkännas fullt ut och utnyttjas.⁶³ Utländska direktinvesteringar skall också erkännas som en integrerad del av utvecklingsprocessen av jordbruket. Vidare är det viktigt att produkter får "rätt" pris (d.v.s. satta av marknadens mekanismer av tillgång och efterfrågan). Banken skriver vidare att den ska fokusera alla sina projekt, så att de maximerar den privata sektorns deltagande⁶⁴. Den offentliga sektorns roll är att skapa adekvata förutsättningar som borgar för mer fungerande marknader och för utvecklingen av effektiva privata sektorns konkurrenskraft. Banken fortsätter alltså att fokusera på behovet av avreglering och liberalisering, även om det framgår att flertalet länder (däribland Brasilien) redan gjort mycket reformer i denna riktning.

VB understryker att det inte bara är utvecklingsländer som ska liberalisera jordbruksmarknaden, utan det borde även OECD-länderna göra. Banken tar klart avstånd från OECD-ländernas jordbrukssubventioner (genom EUs 'Common Agricultural Policy', CAP, och USAs 'Farm Bill') och menar att jordbrukets potential att bidra till ett globalt välstånd undermineras av subventionerna som på ett artificiellt vis pressar ner världsmarknadspriserna

⁶¹ World Bank, 2003:29-30.

⁶² World Bank, 2003:25.

⁶³ World Bank, 2003:xx & Banco Mundial, 2002:58.

⁶⁴ World Bank, 2003:50 & 46.

samt skapar överskott⁶⁵. Men samtidigt är VB medveten om att dess påverkansmöjligheter är klart mindre inom OECD än inom de s.k. utvecklingsländerna. Banken menar dock att den kan utgöra ett påtryckningsmedel samt hjälpa sina klientländer (de länder som har lån eller får bidrag av banken) att till fullo utnyttja möjligheterna med den pågående ”Doha rundan” inom WTO⁶⁶. VB understryker att OECD ländernas protektionism trots allt inte utgör de största hindren för jordbrukstillväxt, utan det gör utvecklingsländernas egna hinder.⁶⁷

Till skillnad från VB, tror inte MST och Vía Campesina på exportledd utveckling. Tvärtom menar de att jordbruksexporten leder till utplåning av familj jordbruk och försämrad miljö. Vidare menar de att det är en skandal för Brasilien att exportera mat samtidigt som 44 miljoner brasilianare tvingas klara sig på mindre än 1 dollar om dagen och får gå till sängs hungriga. De menar att exporten konkurrerar med matproduktion för den egna befolkningen. Vidare leder exporten till att marken värderas högt, vilket historiskt ofta lett till de mäktiga approprierat marken från de fattiga.⁶⁸

Europeiska Unionen (EU) och Mercosur⁶⁹ har förhandlat om ett projekt med ett bilateralt associationsavtal mellan de bägge handelsblocken. Detta avtal är tänkt att få Mercosur att öppna sin marknad ännu mer för EUs export av tjänster och högteknologiska produkter och EU att öppna upp sin marknad för Mercosurs jordbruksprodukter mer.⁷⁰ Vía Campesinas organisationer i EU och Mercosur, inklusive MST, är starkt kritiska. De för fram att Brasilien 2003 ökade sin jordbruksexport med \$30.6 miljarder, men att detta gick hand i hand med en negativ ekonomisk tillväxt, en sänkning av levnadsstandarden, en kraftig ökning av arbetslösheten och en försämrad miljö, och allt detta utan att man lyckats minska utlandsskulden eller underskotten i budgeten. Organisationerna i Vía Campesina anser att handeln mellan EU och Mercosur redan haft negativa konsekvenser⁷¹, och att det nya associationsavtalet kommer att förvärra situationen ytterligare, då det fria kapitalflödet skapar så höga realräntor att det underminerar ekonomisk tillväxt och ökar arbetslösheten. Dessutom menar de att den ökade handeln bara kommer öka de multinationella agroföretagens vinster.

⁶⁵ World Bank, 2003:24 & xvii.

⁶⁶ World Bank, 2003: 12-13.

⁶⁷ World Bank, 2003:26-28.

⁶⁸ Uttalande gjort av Via Campesina. Se Bilaterals.org, 2004. (Internet).

⁶⁹ Frihandelsregion där Brasilien, Argentina, Uruguay och Paraguay ingår med Chile och Bolivia som associerade länder.

⁷⁰ Läs om avtalet på EUs hemsida; http://europa.eu.int/comm/external_relations/mercosur/intro/.

⁷¹ De menar att t.ex. den tullfria importen av djurfoder till EU, främst soja, sedan tidigt 60-tal betytt ökad dumpning av jordbruksprodukter på världsmarknaden, minskat användande av spannmål som djurfoder i EU, ökad industrialisering av jordbruket samt överskott av spannmål, mejeri- och köttprodukter som sedan dumpats på världsmarknaden med hjälp av exportsubventioner.

De menar också att projektet kommer att resultera i utplåning av ännu fler familj jordbruk, ökad arbetslöshet, högre priser för konsumenterna på stapelvaror och en än mer förstörd miljö i de båda regionerna utan att bidra till att minska utlandsskulden, vilket ska vara projektets officiella huvudmål. Istället skriver *Vía Campesina* att regeringarna bör basera sina relationer, gällandes handel med jordbruksprodukter, ”på den mänskliga rättigheten matsäkerhet”, och verka för att utveckla ett långsiktigt hållbart jordbruk⁷². De menar att som en konsekvens av detta krav måste rådande överenskommelser om jordbruksprodukter förhandlas om och inriktas på hemmamarknadens behov och all form av dumpning måste upphöra⁷³. Frihandelsmotståndet riktar sig inte bara mot EU-Mercosur, utan de är även kritiska mot planerna om gemensamt frihandelsområde över hela den amerikanska kontinenten, *Free Trade Area of the Americas*, (FTAA), som enligt MST huvudsakligen stärker den nordamerikanska agroindustrin.⁷⁴ MST anordnar kontinuerligt kampanjer mot frihandel, och under ”kampkalendariet” för 2005 kan man läsa om deras olika protester mot t.ex. WTO.⁷⁵ På en del dokument framhåller dock MST att all export inte behöver vara fel, utan problemet är att den prioriteras framför andra viktigare mål, såsom matsäkerhet.

Om det ideala jordbruket

Eftersom nästan alla aktiviteter på landsbygden hör samman med jordbruket⁷⁶ är ökad jordbruksproduktion en essentiell komponent för ekonomisk tillväxt och fattigdomsminskning på landsbygden, enligt banken⁷⁷. För att kunna bidra till målet med halverad fattigdom till 2015 måste dock jordbruksproduktionen i utvecklingsländer växa med åtminstone 3,5 procent i genomsnitt per år (1990-2000 låg mellan 2-2,5%), enligt Världsbankens chef för landsbygdsutveckling⁷⁸. Banken understryker dock att all typ av framgång som sker på naturresursers bekostnad är en mycket kortvarig framgång⁷⁹.

Banken menar att det är det konkurrerande privata jordbruket och agroindustrin som utgör de viktigaste tillväxtmotorerna på landsbygden. Banken anser att Latinamerikas relativt stora andel brukbar mark bör utnyttjas och jordbruksproduktiviteten bör öka. Vidare menar banken

⁷² Bilaterals.org, 2004. (Internet).

⁷³ Det fordrar bl.a. att EU minskar sin export av socker (med 6 miljoner ton), spannmål (22 miljoner ton), kött (2.7 miljoner ton) och mejeriprodukter (12 miljoner ton). I sin tur bör Mercosur upphöra med sin sociala och miljömässiga dumpning. Bilaterals.org, 2004. (Internet).

⁷⁴ Borges Altamiro & Stedile João Pedro, 2005. (Internet).

⁷⁵ MST hemsida <http://www.mst.org.br/informativos/calendario2.htm>.

⁷⁶ Världsbanken understryker dock att landsbygden inte bara består av jordbruk och att arbetstillfällen utanför lantbruket blir viktigare och viktigare, men fortfarande utgör dock jordbruket den viktigaste och vanligaste aktiviteten på landsbygden.

⁷⁷ World Bank: xvii, xx & xix.; Box 5.

⁷⁸ World Bank, 2002. “World Bank plans to increase agricultural and rural lending”, (Internet).

att länder bör fokusera på de gröder med bäst vinstmarginal⁸⁰. Banken menar att det generellt sett i Latinamerika behövs mer konkurrens på marknaderna för jord, finansiell service, och arbetskraft. Även den inhemska varumarknaden anses behöva bli mer effektiv och mer konkurrensutsatt. Banken menar vidare att det behövs bättre system för spridning av information om priser och marknader. Landsbygden behöver också investeringar i infrastruktur, såsom vägar som möjliggör för jordbrukare att producera för marknader utanför sitt närområde, ”Vägar bringar marknader för landsbygdens fattiga”, skriver banken⁸¹ Handelsliberalisering tillsammans med konsumenters krav öppnar upp nya nischer och specialiserade marknader som skapar nya möjligheter till inkomster. Marknadernas utveckling är essentiell för att kunna gå från ett självförsörjande jordbruk till ett kommersiellt jordbruk. Banken konstaterar att: ”*I många utvecklingsländer har jordbruket redan lämnat ett fokus på självförsörjning och statlig dominans till att bli en dynamisk sektor som är välintegrerad med marknader och har tillgång till modern teknik. Denna övergång är dock ofullständig, och de lokala variationerna inom länderna är enorma*”⁸².

För ordentlig jordbrukstillväxt måste de fattiga, enligt banken, ha bättre tillgång till krediter, service, information, infrastruktur, marknader och teknologi. Genom att blanda den privata och den offentliga sektorn blir detta arbete mer effektivt och den senaste tekniken blir tillgänglig⁸³. Banken skriver mycket om behovet av avancerad teknologi, och specifikt om bioteknologi⁸⁴. Banken skriver att det håller på att skapas en konsensus inom det vetenskapliga samfundet, om att bioteknologi troligen kommer att bli ett uppskattat verktyg för att kunna öka produktion och höja den nutritiva kvaliteten i varor som är viktiga för fattiga producenter och konsumenter⁸⁵. Banken fastslår även att det är denna typ av avancerad teknologi som både kan hjälpa med att öka produktiviteten inom jordbruket och se till att produktiviteten ökar på ett hållbart vis⁸⁶. Enligt banken är den avancerade teknikforskningen mycket kostsam och att det är omöjligt att finansiera forskningen enbart med offentliga medel, därför måste de privata investeringar för jordbruksforskning öka. För att stimulera den privata sektorns investeringar måste det skapas en ekonomisk miljö där den privata sektorn har en rimlig chans att kunna få utdelning för sina investeringar. Detta kräver,

⁷⁹ World Bank, 2003:41 & Banco Mundial, 2002:18-19.

⁸⁰ World Bank, 2003:50; Box 4.9.

⁸¹ World Bank, 2003:28-31 & xxii-xxiii.

⁸² Min översättning. World Bank, 2003:51.

⁸³ Banco Mundial, 2002:56.

⁸⁴ Detta omfattar all teknologi baserad på mikroorganismer, plant- och djurceller, eller delar av sådana celler till att framställa produkter, eller till att modifiera och förbättra levande organismer. Endast GMO behöver i dagsläget patent.

⁸⁵ World Bank, 2003:46.

enligt VB, bl.a. skydd för intellektuell äganderätt.⁸⁷ Framväxten av ett regelverk för intellektuell äganderätt, IPR, sker bl.a. inom WTO. IPR skulle bl.a. innebära en begränsning av bönders tidigare möjlighet till att fritt använda, bevara och utbyta fröer.

En annan viktig åtgärd för att minska fattigdomen är enligt banken att jordbrukare kan räkna med stöd vid naturkatastrofer och andra oförutsedda händelser, för att minska deras sårbarhet. Regeringar bör vidare göra kartor och riskanalyser, samt ha system för snabbt handlande. Banken stöder regeringar att skapa instrument för att minska risker som går att undvika. Fattigas sårbarhet ska även minskas genom satsningar på utbildning samt ett socialt skyddsnet för de allra fattigaste.⁸⁸ Världsbanken fastslår också att det oftast är äldre människor och kvinnor i områden där det är ont om naturresurser som är de mest utsatta och kan behöva ett extra skydd.

Banken för också fram vikten av att stärka länkarna mellan bönder och marknader. Världsbanken föreslår allianser mellan småbrukare och privata företag i produktions-kommersialiseringskedjan. Regeringar bör uppmuntra till dessa allianser. På detta vis kan småjordbruket intensifieras och öka produktionen. Småjordbruket har en outnyttjad potential som kan bidra till tillväxt och framförallt till genererandet av arbete. Banken förespråkar kontraktjordbruk som innebär att småbönder ingår kontrakt med större företag som ger dem tillgång till krediter och teknik samt garanterar dem uppköp. Visionen är sofistikerad teknikanvändning även för småbrukare. Nu mer än någonsin anser VB att småbönder måste integreras med hela produktionskedjan⁸⁹. I grova drag menar banken att småbrukare kan beskrivas ha fem möjliga vägar till att förbättra sin ekonomiska situation; a) bli större, b) bli mer effektiva, c) ändra inriktning (odla mer lukrativa grödor, ingå i kontraktjordbruk), d) komplettera jordbruket med icke-jordbruksaktiviteter eller e) lämna jordbruket. De småbrukare med levnadsstrategier utanför marknaden innehar ofta höga nivåer av fattigdom och matosäkerhet, enligt banken.⁹⁰

MST kallar sin ideala jordbruksform för Agroekologi. Ofta används begreppet som ett samlat grepp som för samman ett ideal av biologisk mångfald, giffri mat, bönders autonomi, och tillvaratagande av lokal kunskap. Perspektivet innebär således en strukturell omvandling av

⁸⁶ World Bank, 2003:47.

⁸⁷ World Bank, 2003:45-46.

⁸⁸ World Bank, 2003:31.

⁸⁹ World Bank, 2003:51, xxi & xxiv samt Banco Mundial, 2002:21.

⁹⁰ World Bank, 2003:51 & 52; Box 4.10.

jordbrukssystemet. Idealet utgörs av småbrukare som odlar med diversitet, så att de sprider sina risker och inte blir lika utsatta då priser på vissa jordbruksvaror snabbt sjunker. Helst ska bönderna odla med gamla traditionella frösorter, vars skörd kan användas till ny sådd och idealet är att de fritt ska byta frösorter med varandra. På detta sätt ska bönderna slippa vara beroende av att köpa fröer. Dessutom sägs det att de traditionella variationerna har bättre naturlig resistens mot olika typer av skadeangrepp, och på detta vis ska behovet av pesticider minska. Vidare förordas hög grad av självförsörjning vilket ytterligare anses minska beroendet av marknader och dess oförutsägbara fluktuationer, samt säkra familjens matsäkerhet. Detta ska dock helst kombineras med en försäljning till lokala marknader för att få in kontanter.

MST anser att arbetsintensiva tekniker är bättre än kapitalintensiva, då familjelantbruket ofta har tillgång till mycket arbetskraft, men lite monetära resurser. På detta sätt menar MST även att ungdomens migration till städerna kan minskas, eftersom den anses främst bero på brist på arbetstillfällen på landsbygden. Vidare hävdar MST att hög belåning för investeringar som krävs för det mekaniserade jordbruket kan leda till en skuldkarusell för småbrukare där nya lån måste tas för att betala tillbaka gamla. Det konventionella jordbrukets höga användning av kemiska insatsmedel kritiserar utifrån ekologiska, ekonomiska och hälsomässiga skäl. Ytterligare ett argument för agroekologi med hög grad av självförsörjning är enligt MST att det är svårt för småbrukare att ge sig in och konkurrera i ett fält som gynnar storskalighet och kapitalintensivitet, och där desutom regeringssubventioner och handels- och skattepolitik står på storproducenternas sida. MST anser nämligen att staten är för generös mot exportsektorn och att staten istället borde ge ordentligt med subventionerade insatsvaror och krediter till familjebrukare. MST anser också att familjejordbruket borde få minimumpriser garanterade av staten för sina varor. De menar vidare att transporter och bevaring borde subventioneras

MST ser helst att jordbruket sker i kollektiv form, och menar att erfarenheten säger att det är i kooperativ form man får det lättast att överleva, man kan samarbeta och få en sån kraft att man kan klarar sig⁹¹. MST anser att någon form av samarbete är essentiellt, men menar att det kan se väldigt olika ut (från att allt ägs kollektivt till att vissa saker organisera kollektivt), och att varje familj beslutar själv. Bl.a. bildades *Sistema Coopearivsta dos Assentados* (SCA) för att stimulera organisering och kooperativ i bosättningarna. Det gäller inköp av maskiner, stöd av experter och inte minst distributionen av produkterna. MST vill att

kooperativen, förutom att underlätta produktion och kommersialisering ska ”bli ett kampverktyg för arbetarklasskamp mot kapitalismen”⁹². De menar att kooperativen ska fostra till medvetenhet om att samhället är uppbyggt i klasser där de högre dominerar de lägre. Överlag vill MST i all sin verksamhet sprida socialistiska och humanistiska ideal i alla sociala relationer. Rörelsen bygger på att människor som genom MST fått mark ska fortsätta kampen för att ”frigöra” kamrater att genomföra nya ockupationer, och på så sätt fortsätta driva jordreform.⁹³ MSTs kritiker menar att rörelsen genom möjliggöra för jordlösa att få en bit mark, samtidigt påtvingar fattiga socialistiska ideal som inte ligger i linje med småbrukarnas egna intressen⁹⁴.

MST är kritiska mot utökad intellektuell äganderätt inom jordbruksområdet och menar att det fria flödet av fröer är en rättighet som ökar småbönders autonomi, minskar deras sårbarhet, samt gynnar den biologiska mångfalden⁹⁵. MST ställer sig även emot mot privatisering av statliga ägor eller kooperativ. Liksom VB för MST fram att även om jordbruket är essentiellt, så behövs det också alternativ till jordbruksarbete på landsbygden.

Om matsäkerhet

Det framgår i Världsbankens strategidokument att termen matsäkerhet oftast används i bemärkelsen 'livsmedelssäkerhet', d.v.s. att maten ska vara ofarlig att konsumera och leva upp till en hög kvalitetsstandard. Banken skriver bl.a. att för att förbättra matsäkerheten krävs att fattigare länder förbättrar kraven på sanitet, och inför kvalitetskontroller. Detta menar banken utgör en integrerad del av fattigdomsminskning och ger möjlighet till ökad tillgång av internationella marknader. Banken menar vidare att matsäkerhetscertifiering med fördel kan utföras av privata aktörer, men med statlig kontroll.⁹⁶ Ur ett tillgångsperspektiv menar banken att det viktigaste för det fattiga hushållets matsäkerhet är ökad inkomst. Banken konstaterar vidare att det framförallt är kvinnors inkomster som har ett positivt samband med matsäkerhet. Det spelar dock sällan någon roll om inkomsten kommer från export- eller inhemskmarknad, enligt banken⁹⁷. VB menar att internationell erfarenhet visar att ett ökat exportfokus inte hindrar matsäkerhet, och banken anser sig kunna stärka privata

⁹¹ MST, ”Prodocao, Cooperacao e Meio Ambiente” (Internet).

⁹² MST, ”Principios da Cooperacao no Sistema de Cooperativas dos Assentados” (Internet).

⁹³ MST, ”Cooperacao Nos Assentamentos da Reforma Agraria” (Internet).

⁹⁴ Se t.ex. Navarro Zander, 2001:189-230.

⁹⁵ MST, ”MST cultivando a diversidade construindo a soberania nos assentamentos de Reforma Agraria” (Internet).

⁹⁶ World Bank, 2003:51.

⁹⁷ World Bank, 2003:50.

exportinitiativ samt hjälpa fattiga lantbrukare att länkas till den internationella marknaden⁹⁸. Banken menar att den gått från fokus på fysisk tillgång (antal grödor och boskap) till ett fokus på marknadens efterfrågan och vilka inkomster som genereras. Enligt VB är s.k. *cash crop* attraktivt idag, och efterfrågan på kött beräknas fördubblas inom den närmaste tjugo åren.⁹⁹ Banken ifrågasätter många fattigare länders matsubventioner som syftar till att möjliggöra god mathållning för landets alla invånare. VB menar att detta är en ineffektiv och kostsam form, eftersom maten för hela befolkningen subventioneras och inte bara maten till de fattigaste. Istället föreslår banken mer effektiva och riktade aktioner som bara kommer de fattiga till¹⁰⁰.

MST och *Vía Campesina*, säger att internationell handel inte är någon säker väg då den skapar asymmetriska beroenderelationer och ökar sårbarheten. Vidare kan landets exportgrödors värde minska, samtidigt som importgrödorna blir dyrare. De hävdar därför att reell matsäkerhet inbegriper att folkets matbehov prioriteras framför export, och att inhemsk produktion prioriteras framför import. De anser därmed att matsäkerhet bör inbegripa nationell matsuveränitet.¹⁰¹ Därför bör den lokala jordbruksproduktionen som första prioritet användas till att föda landets befolkning. MST menar vidare att det är genom regionala, diversa och småskaliga jordbrukssystem som nyckeln till matsäkerhet nås. För fattiga småbrukare nås matsäkerhet bäst genom en omfattande självförsörjning. MST anser vidare att den ökade penetreringen av GMO produktion äventyrar matsäkerheten, och kallar GMO för ett gigantiskt experiment, vars konsekvenser vi ännu inte känner till¹⁰²..

Om bevarande av naturresurser

Bankens strategier understryker gång på gång behovet av hållbar användning av naturresurser och konstaterar att det på många håll redan är ett stort problem med erosion, förgiftning och utarmade jordar samt vattenbrist till följd av intensivt jordbruk¹⁰³. Dokumentet om strategier till landsbygdsutveckling tar upp att tidigare stöd från Världsbanken till stora bevattningsanläggningar för jordbruket visserligen har lyckats öka produktionen, men att nästa generations bevattningsprogram bör i uthållighetens namn inte ta lika mycket vatten i anspråk. För detta behövs decentralisering av användandet och att utveckla marknader för

⁹⁸ World Bank, 2003:49.

⁹⁹ World Bank, 2003:48 & 45.

¹⁰⁰ World Bank, 2003:65 & 31.

¹⁰¹ *Vía Campesina*, "Qué es la soberanía alimentaria" (Internet).

¹⁰² MST, "Brazilians Left Without Measures to Identify Genetically Modified Organisms" och Biotech-info,

"Letter of Rio Grande do Sul" (Internet).

¹⁰³ World Bank, 2003:24.

vattnet (d.v.s. privatisera vattnet). ”Getting more crop per drop” är en av bankens målsättningar på området. Banken konstaterar vidare att överdrivet användande av kemiska bekämpningsmedel kan utgöra en risk för hälsa och miljö¹⁰⁴. Banken verkar dock ha ett lite ambivalent förhållande till det kemiska och mekaniserade jordbruket. Å ena sidan prisas den *gröna revolutionen* för dess konsekvenser med ökad produktion och billigare matpriser, å andra sidan visar banken på de miljöproblem som finns till följd av det intensiva jordbruket. Lösningen verkar banken mena finnas i ny teknologi. Avancerad teknologi ska kunna kombinera fattigdomsminskning (som ju enligt banken kräver jordbrukstillväxt) och miljöhänsyn. Banken menar att jordbrukare själva ofta är väl medvetna om de allvarliga hot som degradering av landskapet innebär för deras livskvalitet och uthålligheten av deras aktivitet, men att de ofta saknar tillgång till bättre alternativ, och därför måste alternativ göras tillgängliga¹⁰⁵. Banken menar också att miljöhänsyn kan öppna upp nya möjligheter och ge marknadsfördelar. Det finns en ny global efterfrågan på ekologiska varor, och miljöcertifierade produkter kan därmed säljas för ett högre pris på den internationella marknaden, enligt banken.

MST menar att de mekaniserade storjordbruket i Brasilien går hårt åt på miljön. MST menar att monokulturer och bekämpningsmedel bör undvikas. MST är även kritisk till stora bevattningsprogram samt bekämpar en privatisering av vattnet, vilket anses leda till att vinstintressen prioriteras framför både ekologi och sociala behov. MST har mer och mer börjat proklamera ekologiskt jordbruk, trots att det kan vara svårt att gå över från ett konventionellt jordbruk, då det krävs mycket kunskap och skördarna ofta inte är särskilt stora i början. Men MST framhåller, liksom VB, att det ekologiska jordbruket också kan ge möjligheter att nå nya marknader samt lite högre priser.¹⁰⁶ MST talar även om vikten av att utveckla anpassad teknik som kan bevara och återuppbygga naturresurser, med en jordbruksmodell som är självförsörjande¹⁰⁷. Vidare ska MST medlemmar verka för att försköna bosättningar och samhällen, plantera blommor, medicinalväxter, örter och träd.

MST har en klart uttalad inställning i förhållande till genetiskt modifierade livsmedel. Rörelsen menar att GMO utgör ett farligt experiment där man ännu inte vet vilka skador detta kan ge människa, djur och natur. Det handlar inte bara om hur maten kan påverka dem som äter den eller om minskad biologisk mångfald och andra risker för naturen, utan också om

¹⁰⁴ World Bank, 2003:46.

¹⁰⁵ Ibid, 2003:24.

¹⁰⁶ Kjörling Lennart (Internet).

¹⁰⁷ MST, ”Programa de Reforma Agrária”, (Internet).

böndernas minskade autonomi. De fåtal stora multinationella företag som framställer fröna har fått en alldeles för stor makt över jordbruket, enligt MST.¹⁰⁸ Köper man ett visst frö, köper man också en teknik för att odla. Det krävs speciella bekämpningsmedel och gödningsmedel, vilket gör att bönderna kommer ytterligare i händerna på dessa bolag.¹⁰⁹ Det finns numera också s.k. andragenerations sterila grödor som omöjliggör för bönder att spara en del av skörden för nytt utsäde, utan tvingas köpas nytt gång på gång. MST och andra bonderörelser försöker därför nu bygga upp fröbanker, som dessutom skall kunna anpassas till ekologisk odling¹¹⁰.

Om jämställdhet mellan könen

Världsbanken konstaterar att ojämlikhet ofta råder mellan könen och att detta bidrar till fattigdom samt underminerar ekonomisk tillväxt. Därmed är ökad jämställdhet en viktig faktor för landsbygdsutveckling, enligt banken.¹¹¹ Kvinnorna i Latinamerika bär, enligt banken, huvudansvar för hushåll och barn, medan männen står för större delen av hushållets inkomster. Kvinnor deltar förvisso också i produktionen, men deras primära uppgift (som gifta) är arbete i hushållet. Det direkta jordbruksarbetet är dominerat av män. Rigida könsroller kan leda till ineffektiv allokering av land och resurser, konstaterar banken; ”The World Bank has found that greater gender equality can promote growth by increasing female productivity, which in turn increases the productive capacity of the economy as a whole”.¹¹² Genom familjeplanering menar banken därför att kvinnors deltagande i produktiva aktiviteter skulle underlättas. Färre födslar skulle alltså innebära större möjligheter för kvinnan att få en anställning, vilket i sin tur skulle öka barnens möjligheter till god hälsa och utbildning¹¹³. Den obetalda arbetsbördan i hushållet för kvinnor på landsbygden tar tid och energi från andra aktiviteter som kunde vara mera inkomstbringande, enligt banken.¹¹⁴ Vidare menar VB att kvinnor får betala ett högt pris i form av tid och energi p.g.a. sina multipla roller (såsom reproduktionsansvariga, liksom som aktörer i produktion), och att denna kostnad kan minskas genom investeringar i bättre vattentillgång, bränsle, transport mm¹¹⁵. (M.a.o. verkar VB snarast inte vilja förändra något könssystem i grunden, utan vilja låta kvinnor fortsätta ansvara för hem och barn, men begränsa antalet barn och underlätta för kvinnor att klara sina

¹⁰⁸ MST, ”Transgênicos - Dez razões para ser contra os produtos transgênicos” (Internet).

¹⁰⁹ MST, ”Bishop’s Declaration on Transgenics; Solidarity with José Bové” (Internet).

¹¹⁰ MST, ”MST cultivando a diversidade construindo a soberania nos assentamentos de Reforma Agrária” (Internet).

¹¹¹ World Bank, 2003:67.

¹¹² Banco Mundial, 2002:73.

¹¹³ Banco Mundial, 2002:72.

¹¹⁴ World Bank, 2003:62.

¹¹⁵ World Bank, 2003:66.

obetalda uppgifter, så att de också får tid över att kunna ingå i det 'produktiva' betalda arbetet.)

MST anser sig vilja bekämpa alla former av social diskriminering, och därmed blir en viktig del av kampen att stävja ojämlikhet mellan könen genom att aktivt uppmuntra kvinnors jämlika deltagande. För att uppnå detta mål säger sig MST garantera barnpassning på kurser, möten och andra aktiviteter så att barn inte ska vara något hinder för kvinnor att till fullo delta. MST vill också att det i alla lokala grupper ska finnas både kvinnliga och manliga koordinatörer. Vidare menar MST att de satsar intensivt på att skapa medvetenhet kring genus, på alla nivåer och sektorer.¹¹⁶ MST lägger t.ex. stor vikt vid att landockupationer görs av hela familjer, kvinnor, män och barn tillsammans¹¹⁷. Det finns också flera kvinnogrupper inom MST. En del av dem har dock fört fram att det är svårt att arbeta med jämställdhet inom MST då kvinnokampen anses vara underordnad klasskampen.¹¹⁸ Det är också slående att bland de mest kända MST representanterna finns inga kvinnor.

Om inflytande: 'Voice'

Världsbanken talar mycket om behovet av att ge fattiga människor på landsbygden ska ges mer *voice* 'röst' genom s.k. *Good Governance* 'god regeringsförmåga', och i detta ingår transparens, *accountability* 'makthavare ska kunna ställas till svars för sin politik', räkenskaper i balans, deltagande metoder, decentralisering och att de missgynnades intressen beaktas¹¹⁹. Nyckelord med hög frekvens inom detta område är också korruptionsbekämpning, Community-driven, och empowerment. Enligt banken innebär fattiga människors inflytande och deltagande flera fördelar, bl.a. menar banken att "deltagande fostrar en vilja till delat ansvar för operationen och för fortsatt underhåll av projektinvesteringar". Det lokala ansvarstagandet ökar och tillsammans skapas spelregler som accepteras av alla, vilket också underlättar implementeringen.¹²⁰ Vidare framhålls att denna ansats har visat sig vara kostnadseffektiv och icke-konfliktiv.¹²¹ Banken skriver också om att det är väldigt viktigt att bankens klienter upplever att de "äger" hela processen. Betoningen på deltagande och "ägar" har kommit mer och mer inom banken under de senaste åren, bl.a. som ett resultat av att tidigare lån uppställda konditionalitet många gånger inte efterlevts av låntagarländerna. Av detta har banken dragit slutsatsen att länderna måste vara överens med VB om reformerna

¹¹⁶ MST, "Genero" (Internet).

¹¹⁷ Wright & Wolferd, 2003:27.

¹¹⁸ Rua Maria das Graças & Abramovay Miriam, 2000.

¹¹⁹ World Bank, 2003:37.

¹²⁰ Banco Mundial, 2002:61-63.

för att garantera att de implementeras. ”Om klienterna inte identifierar sig med strategin, kommer resultaten bli dåliga.”¹²² Utbildning är också en viktig del för att kunna öka människors inflytande, enligt banken. VB vill satsa särskilt på ursprungsfolk som ofta utgör de fattigaste i samhället, samt med ungdomar som befinner sig i riskzonen för kriminalitet och droger¹²³.

MST anser också att fattiga människors inflytande över den egna livssituationen är viktigt. De menar att fattigdomsminskning kan ske genom ökad medvetenhet bland lantarbetare om mekanismer för dominans och exklusion i det kapitalistiska samhället. MST ser bosättningarna som politiska skolor där fattiga lantarbetare blir medvetna, och ska lära sig politisk aktivism. MST menar också att det är strategiskt viktigt att lära sig läsa och skriva om man vill komma bort från okunnigheten och beroendet. Därför är uppbyggnad av skola bland det första som görs i en assentamento. Utbildningspedagogiken är inspirerad av den internationellt erkände brasilianske pedagogen Eduardo Freire, som tar avstamp i elevernas redan erhållna kunskaper baserade på dess erfarenheter, samt utgår från deras behov.¹²⁴ MST är ju till skillnad från Världsbanken en massrörelse vars styrka beror på medlemmarnas antal och aktivism. MSTs policydokument och ledning är förvisso viktiga instrument, men rörelsen skulle inte få mycket gehör om de inte vore för dess ockupationer, demonstrationer och manifestationer där 100 000-tals människor aktivt deltar. MSTs metoder med massdemonstrationer och ockupationer har aktiverat tusentals marginaliserade människor. MST ser assentamentos som stora politiska skolor, där man ”blir medveten” och lär sig ställa krav på politikerna. Grundbudskapet som MST ger är att även fattiga lantbrukare kan vara med om att förändra samhällets inriktning.¹²⁵ Detta försöker MST ingjuta i sina medlemmar genom kurser, möten och utbildning. MST menar att den nya människan ska bildas¹²⁶.

Reflekterande sammanfattning

Kort sagt kan man säga att Världsbankens strategi för landsbygdsutveckling ska stödja en bred ekonomisk tillväxt, vars kärna fortsätter att bestå av jordbruksaktiviteter. Jordbrukstillväxt nås genom en stabil makroekonomisk miljö, avancerad teknologi och fungerande konkurrerande marknader. Den privata sektorn anses essentiell. Småbrukare ska

¹²¹ World Bank, 2003:15, 19.

¹²² World Bank, 2003:32.

¹²³ World Bank, 2003:25.

¹²⁴ MST, ”1984-2004 MST: 20 anos de lutas, conquistas e dignidade” (Internet).

¹²⁵ Ribas Alexandre D, 2000.

söka allianser med privata jordbruksföretag som kan bistå med kunskap och teknologi, där småbrukaren står för arbetet. Naturresurser ska bevaras genom ekologisk ”nisch”, samt förbättrad teknologi. Forskning av ny teknologi ska stimuleras bl.a. genom decentralisering och *Community-driven* perspektiv ska borga för fattigas inflytande. Ökade inkomster ska leda till matsäkerhet, och bättre kontroller och certifiering ska leda till att maten är garanterad ”ofarlig”. Som komplement till detta vill banken ha riktade program med stöd till de allra fattigaste. MST å sin sida förordar en genomgripande jordreform, vilket med hjälp av statliga krediter och kollektiv organisering ska öka fattigas inkomster och förbättra deras matsäkerhet, bl.a. genom omfattande självförsörjning. Matsäkerheten i hela landet ska även säkras genom att familjebruket i första hand ska producera livsmedel för den egna befolkningen och inte uppmuntra till export. Vidare driver MST en inriktning de kallar ”agro-ekologisk” som innebär ett ekologiskt lantbruk utan bekämpningsmedel och med biologisk mångfald för att bevara och stärka naturresurserna. MST driver egna skolor och analfabetiseringsprogram för att stärka fattigas utbildning.

Det är viktigt att komma ihåg att det finns andra utvecklingsmodeller som varken liknar MSTs eller Världsbankens. Man kan tänka sig att de brasilianska landägarorganisationerna (t.ex. *União Democrática Ruralista*, UDR, som ständigt står i ideologisk polemik med MST¹²⁷) varken önskar sig liberalism á la Världsbanken eller statlig intervention för fördelning, utan en stark stat som skyddar den egna gruppens intressen. Vidare finns det grupper på vänsterkanten som vill se en omfördelning av resurser liknande den MST förespråkar, men som är väldigt kritiska till rörelsens jordbruksideal med självförsörjning och fokus på ekologi. Dessa grupper vill se mer ”modernisering” (nya maskiner och bekämpningsmedel), men en kollektivt ägd sådan.

Ett generellt problem med Världsbanken strategidokument är att de är så fluffigt formulerade, med skrivningar såsom; ’introducing sound food and agricultural policies’, ’improving macroeconomic framework’, ’implementing good governance and institutions’. Vid första anblicken är det svårt att se bortom dessa svävande, men positivt laddade, formuleringar, Varför kallas bankens statsideal – slimmad, korruptionsfri och decentraliserad – just för ’Good Governance’? Likaså talar banken om satsning på grödor med bäst vinstmarginal. De flesta håller nog med, men termen kan, likt många av de centrala nationalekonomiska begrepp som används, tolkas på väldigt många olika sätt. Tas hänsyn till rimlig politisk

¹²⁶ da Silva Tânia Paula, 2002.

¹²⁷ Se UDRs hemsida med starkt kritiska artiklar om MST (Internet).

kontext? Detta språkbruk speglar en syn på de egna strategierna som logiska, rationella och apolitiska. Banken verkar också oerhört medveten om vilka frågor som kan uppfattas kontroversiella och de uttrycks extra vagt. Banken fastslår t.ex. ofta att jordbruksproduktionen ska kunna intensifieras på ett hållbart vis genom användandet av ny teknologi, och att avancerad teknologi även kan minska behovet av pesticider. Det låter ju utvecklingsfrämjande och neutralt, men vid närläsning framgår det att det är bioteknologi med *Genmodifierade organismer* (GMO) som är den teknologi banken i första hand har i åtanke. MST å sin sida är uttalat politiskt och försöker inte anta en neutral och opartisk ställning, vilket på sätt och vis gör dess strategier lättare att uttyda. Samtidigt tenderar även MST att vara värdeabsolut då de talar om politisk medvetandeprocess som om den bara skulle kunna leda åt ett håll, och att det bara finns en medvetenhet (som är socialistisk och bygger på antagandet om överklass/borgarklass som suger ut arbetarklass). Ett annat särdrag för MSTs perspektiv är att det känns spretigt. En anledning till detta kan vara, såsom jag nämnde i källavsnittet i metod, att jag inte hittat något specifikt dokument från MST som tar ett helhetsgrepp på temat landsbygdsutveckling och därför behövt använda mig av väldigt många olika dokument.

MST hävdar att den utvecklingsmodell som Världsbanken förespråkar bidrar till en systematisk ojämlikhet och social exklusion. Jag har inte funnit något liknande uttalande från Världsbanken om MST. Det är dock intressant att notera att de också finns mycket likheter mellan MSTs och Världsbankens strategier. En sådan är det flitiga användandet av begreppet hållbart och matsäkerhet, även om de ju inte menar riktigt samma sak med begreppen. Överlag speglar bägge aktörer en generell diskurs om landsbygdsutveckling. Denna inbegriper fokus på miljömässig hållbarhet, decentralisering, empowerment, bottom-up och ett synsätt på landsbygden som gått från att nästan uteslutande fokusera på jordbruket till att fokusera på alla aktiviteter på landsbygden och på samspelet mellan jordbruket och andra aktiviteter. Vidare poängteras vikten av att stärka banden mellan stad och land. Organisationerna har också liknande formuleringar kring behovet av bättre utbildning på landsbygden.¹²⁸ Både Världsbanken och MST talar sig också varma för deltagande metodiker och intersektorialitet för att få större genomslag. En annan likhet är att bägge för fram behovet av större jämställdhet mellan kvinnor och män. Trots dessa jämställdhetsmål tenderar analysen, om olika jordbruksmodellens olika resultat för kvinnor och män, att utebli i både Världsbankens och MSTs dokument. I de konkreta strategierna finns också likheter.

¹²⁸ Det jag kallar den generella landsbygdsutvecklingsdiskursen är de gemensamma nämnare jag funnit i policies från alla aktörer som anser sig arbeta med utveckling.

Bägge parter anser att kooperativ är en bra produktionsform, men inte av riktigt samma anledningar. VB anser att kooperativ ofta utgör goda exempel på lokalt deltagande och autonomi från staten, medan MST kritiserar de företagsliknande kooperativen, och fokuserar istället på en modell där kooperativen kan utgöra alternativ till kapitalism, där vinstackumulering inte är det överordnade intresset. Vidare menar MST att kooperativ bör vara demokratiskt uppbyggda och fungera som instanser för ”medvetandegöring” av samhällets indelning i klasser och fostra socialistiska ideal. Både VB och MST proklamerar också ett miljömässigt hållbart jordbruk, vilket bägge menar kan ge ekonomiska fördelar i form av högre pris. De båda aktörerna är också överens om behovet av ökad kunskap om naturen och jordbruket.

Både Världsbankens och MSTs strategier till landsbygdsutveckling är formulerade av allmän karaktär, och trots att bägge för fram vikten av den lokala empirin, formulerar de generella strategier som ska leda till utveckling, utan att ta hänsyn till lokala, sociala och fysiska, förutsättningar. Världsbankens strategidokument ”Reaching the Rural Poor: A Renewed Strategy for Rural Development” innehåller inga geografiska gränser, för områden som lämpar sig för strategin. Visserligen finns regionspecifika dokument och *Country Assistance Strategies* (CAS), men jag har inte funnit någon större skillnad i strategisk inriktning mellan dokumenten. Även MST tenderar att i sina policydokument negligera skillnader i lokala förutsättningar. Visserligen är ju MST enbart en nationell rörelse, men genom sitt medlemskap i *Vía Campesina* är de med och formulerar analyser och strategier, som verkar göra anspråk på universell validitet. Vidare är skillnaderna inom Brasilien, så enormt stora att samma strategier applicerade överallt knappast skulle få samma resultat överallt. Utgångspunkten i denna uppsats är att policystrategiers framgång alltid är en empirisk fråga och att det inte finns några ”universallösningar”. Världsbankens och MSTs strategier eventuella framgång i Rio Grande do Sul beror på en rad faktorer, där den brasilianska staten, den lokala politiken, historien, och inte minst de fysiska förutsättningarna påverkar resultaten. Innan strategierna presenterades kunde vi läsa lite om historien och de fysiska förutsättningarna i RS. I nästa kapitel ser vi strategiernas närvaro i politiken och bland familjebrukarna själva. Sedan analyseras vad strategierna kan ha för konsekvenser.

Strategiernas närvaro och konsekvenser

Detta kapitel undersöker Världsbankens och MSTs strategiers närvaro och konsekvenser i Rio Grande do Sul. För att förstå i vilket sammanhang strategierna verkar, erbjuder den första

delen av kapitlet bakgrundsfakta om förhållandena på den brasilianska landsbygden med särskilt fokus på jordfrågan, samt lite kort information om delstaten Rio Grande do Sul.

Strategiernas närvaro i den politiska historien

Strategiernas närvaro i politiken är en viktig del att lyfta fram eftersom den nationella, och den lokala, politikens förhållningssätt gentemot strategierna påverkar dess resultat i RS.

Sedan kolonialtiden (1500-1822) har Brasilien präglats av hög landägarkoncentration och en illa behandlad arbetskraft på landsbygden. Först genom en omfattande slavhandel från Afrika, och andra feodallika system såsom skuldarbete, sedan genom monopolisering av enorma landtillgångar som skapade både ekonomiskt och ideologisk dominans över lantarbetarna.¹²⁹ På landsbygden var ofta den politiska och ekonomiska makten koncentrerad till s.k. *coronels* som både ägde stora landområden och utgjorde regionala politiska ledare. Dessa *coronels* konkurrerade ofta mot varandra och i deras kraftmätningar var de beroende av lojala lantarbetare, vilket ledde till paternalistiska förhållanden.¹³⁰ Enligt de flesta bedömare lever dessa strukturer i hög grad kvar på landsbygden där landägarna fortsätter att ha mycket makt och knyta många fattiga till sig i utbyte mot full lojalitet (ett slags patron - klient system).

Trots att politiska regimer som styr land har skiftat i ideologisk färg, så har ingen hotat den agrara strukturen i grunden. Den auktoritära och karismatiska presidenten Getulio Vargas (1930-45 & 1950-1954), drev förvisso en politik med stark korporativistisk karaktär som byggde på klassallianser, och som proklamerade en nationalistisk statsledd utveckling med fokus på industrialisering i städerna, men trots att en del reformer förbättrade de urbana arbetarnas villkor¹³¹, så påverkades knappast arbetarna på landsbygden (som vid denna tidpunkt stod för 85% av den totala arbetsstyrkan) av den nya ”arbetarvänliga” regimen. Antagligen ansågs arbetarna på landsbygden inte utgöra någon strategiskt viktig grupp eftersom de var oorganiserade och många hade starka lojalitetsband med lokala makthavare¹³² Vargas påbörjade en nationalistisk importsubstituerande politik (ISI) som sedan karaktäriserat Brasilien i decennier (Kubichek, och sedermera Goulart fortsatte föra politik i samma anda).¹³³

¹²⁹ Burns Bradford E. 1980:140-436.

¹³⁰ Papma Frans, 1992:76-77.

¹³¹ Bl.a. infördes 40 timmars arbetsvecka, minimumlöner och pension. I utbyte ville Vargas ha samförståndsanda och såg till att fackföreningsrörelsen blev en del av den statskontrollerade apparaten.

¹³² Det fanns m.a.o. inte någon risk för att denna grupp skulle kunna uppnå tillräckligt hög klassmedvetenhet för att kunna skapa ett radikalt alternativ till Vargas korporativa populism. Se Bandeira Moniz, 2001.

¹³³ Burns Bradford E, 1980:140-436 och Keen & Haynes 1999.

ISI-politikens huvudprioritet var industrialisering i städerna, vilket ledde till att jordbrukssektorn missgynnades, bl.a. genom övervärderad valuta som försvårade export och gav ofördelaktiga priser¹³⁴. På detta sätt kan politiken sägas ha gynnat industrikapitalister och det urbana proletariatet på bekostnad av jordbruket¹³⁵. Å andra sidan kompengades vissa sektorer inom jordbruket för sina vinstförluster, bl.a. genom mycket generösa krediter¹³⁶. Mellan 1971 och 1982 fanns ett statligt creditsystem *Sistema Nacional de Crédito Rural* (SNCR) som gav krediter med räntor som t.o.m. låg lägre än inflationen¹³⁷. Staten stimulerade också jordbruksexport av vissa varor (främst vete och soja från Rio Grande do Sul) för att substituera annat som landet behövde importera.¹³⁸ Vidare gav staten andra former av subventioner, bl.a. för att underlätta transport för exportgrödor genom billigare hyror för lagring och stora satsningar i infrastruktur. Normen för jordbruket var ökad produktivitet genom den s.k. *Gröna Revolutionen* (GR)¹³⁹. Grunden i denna revolution var nya högvakastande frösorier som ofta kombinerades med gödnings- och bekämpningsmedel samt omfattande bevattningsprogram. Trots att revolutionen ledde till ökad produktivitet, anser många att revolutionen var ett misslyckande. I backspeglarna kan man se att i revolutionens spår har den biologiska mångfalden minskat kraftigt. Ofta planteras GR-grödorna i monokulturer som är mer sårbara för pestepidemier och sjukdomar.¹⁴⁰ Produktionsformen konsumerar dessutom mycket vatten och de kemiska insatsmedlen kan komma ut i vattendrag med nitrater som kommer ner i grundvattnet. De kemiska insatsmedlen som används inom det extensiva jordbruket påverkar inte heller bara naturen, utan påverkar även människors hälsa¹⁴¹. RS var bland de första delstater där Gröna Revolutionen implementerades och det var även i där som den första kritiken mot modellen formulerades, och där den första stora miljörörelsen tog sig ton på 80-talet. Miljörörelsens påtryckning ledde till att delstaten tidigt stiftade en krävande miljölagstiftning som reglerade användningen av gifter i jordbruket.¹⁴² De som idag arbetar med assistens för att fler jordbrukare i RS ska börja odla efter agroekologiska principer anser fortfarande att

¹³⁴ Papma Frans, 1992:142-143.

¹³⁵ Vidare gynnades medelklassen som ofta fick arbete inom den växande statliga administrationen och armén eftersom ingen regim kunde överleva utan stöd från militären.

¹³⁶ Papma Frans, 1992:142-143.

¹³⁷ Lånen hade fasta räntor mellan 15-18 % per år, samtidigt som den årliga inflationen låg kring 90%.

¹³⁸ Carbonell de Masy Rafael, 1996.

¹³⁹ Denna "revolution" stammade från forskningsinstitut och policy-orienterade institutioner främst i Europa och USA och spred sig snabbt över världen. Redan efter ett fåtal decennier, 1990, bestod kring hälften av all vete- och risplantering i Syd av "GR-sorter". FAO, SD Dimensions, 1998

¹⁴⁰ FAO, SD Dimensions, 1998.

¹⁴¹ Van Crowder L. 1998.

¹⁴² Caporal Francisco Roberto, 2003.

lagstiftningen på miljöområdet är tillräcklig, men att problemet är att lagarna inte efterföljs och att det saknas mekanismer för kontroll av detta.¹⁴³

Sammanfattningsvis kan man konstatera att perioden av protektionistisk ISI-politik ligger långt från Världsbankens strategier för landsbygdsutveckling då den bygger på en starkt reglerande stat, dessutom menar VB att jordbruket felaktligen missgynnades av den statliga politiken. Å andra sidan står denna politik även långt från MST, då politiken gynnade en produktionsmodell som ofta innebar storskalighet, kapitalintensivitet, exportorientering samt hög användning av kemiska insatsmedel, vilket enligt MST missgynnar både småbrukare och miljö.

Under 50-talet började också flera akademiker och politiker att få upp ögonen för den grova ägandekoncentrationen. Svårigheterna för många fattiga på landsbygden föranledde, delar av den katolska kyrkan och fackföreningsrörelsen, att organisera lokala grupper av lantarbetare. President João Goulart (1961-64) hade allt mer börjat tala om behovet av en ordentlig jordreform, då han 1964 störtades genom en militär statskupp (med hjälp av USA)¹⁴⁴. Militärregimen (1964-1985) förbjöd många sociala rörelser (såsom fackföreningar), och utrymmet för idéuttryck begränsades kraftigt.¹⁴⁵ Den katolska kyrkan lyckades dock fortsätta organisera sig, och på gräsrotsnivå bildades radikala grupper som var starkt inspirerade av befrielsesteologin. Militärregimen kunde inte helt ignorera behovet av jordreform, och de grundade nationella institut, som skulle skapa den institutionella ram som kunde möjliggöra ett nationellt program för jordreform. År 1970 lade det nationella organet för jordreform och kolonisering, *Instituto Nacional de Colonização e Reforma Agrária*, (INCRA) fram en femårsplan för jordfördelning till 1 400 000 landlösa familjer. Men efter starka påtryckningar från mäktiga landherrar resulterade programmet i att endast knappt 10% fick mark.¹⁴⁶ Under hela tjugoårs perioden av militärregimer (1964-1984) fick endast sammanlagt 115 000 familjer mark, enligt INCRA. Den absoluta huvuddelen av dessa tilldelades nyexploaterad jord, och endast en relativt liten del bestod av omfördelning av befintlig jordbruksmark (16,5 miljoner hektar var exproprierade mot 185 miljoner hektar som nyexploaterades).¹⁴⁷

¹⁴³ Intervju med Alvir Longhi, Cetap (2004-12-15).

¹⁴⁴ Bandeira Moniz, 2001.

¹⁴⁵ Burns, 1993 och Pappa, 1992.

¹⁴⁶ FAO, Universidade de Sao Paulo & MDA, 2003:11-13.

¹⁴⁷ FAO, Universidade de Sao Paulo & MDA, 2003:12.

Den andra oljekrisen och skuldkrisen 1980 innebar stora problem för ekonomin. Hela 80-talet kallas det förlorade årtiondet och präglades av ekonomisk stagnation och inflation.¹⁴⁸ President Fernando Collor de Mello (1990-92) och sedan Itamar Franco (1992-95) försökte liberalisera och stabilisera, men inflationen fortsatte att vara oerhört hög. Den kända sociologen och före detta beroendeteoretikern Fernando Henrique Cardoso (1995-1999 & 1999-2002) såg som sin uppgift att genom 'nyliberala reformer' förvandla Brasilien till ett låginflationssamhälle, öppet för globala kapitalströmmar. På detta sätt bröt Cardoso kraftigt med landets protektionistiska ISI-politik som präglat landet sedan Vargas dagar. Enligt Världsbankens utvärderingsorgan, *Operation Evaluation Department*, (OED) var Cardosos reformer under 90-talet essentiella för den privata sektorns utveckling. Banken skriver vidare att de brasilianska privatiseringsprogrammen utgör "a major undertaking by international standards"¹⁴⁹. OED menar också att Världsbankens stöd till Brasilien mellan 1990 till 2002 bidragit till; att stärka delstaternas kapacitet att handhålla egen infrastruktur, att genomföra finansiell reform, att införa budgetsanering på alla nivåer, att satsa på grundskolan, att minska barnadödligheten, att öka tillgången till rent vatten och att genomföra strukturella reformer som uppmuntrar konkurrens, såsom att liberalisera handeln¹⁵⁰. I grova drag anser OED att Världsbankens projekt i landet under 90-talet varit lyckosamma, men att arbetslösheten fortsatt vara hög (över tio procent), tillväxten väldigt låg (mellan 1.5 och 2.3%) och utlandsskulden hög (steg till 42,5 procent av BNP). Enligt OED var en delorsak till den låga tillväxten efter Cardosos reformer, rädsla från marknaden att valet 2002 skulle innebära en ny regering som inte på samma sätt var dedikerad till ekonomiska reformer¹⁵¹. (VB talar således om ekonomiska reformer såsom de bara kan innebära en enda sak, d.v.s. liberalisering, åtstramning och privatisering).

Även om Cardosoregimen initierade ett nära samarbete med Världsbanken och IMF kan den inte sägas bara slaviskt följa Bretton-Woods organisationernas recept. Dialogen mellan MST och regeringen avbröts aldrig och regimen lyssnade ofta till rörelsens krav. Världsbanken fastslår i ett dokument om jordfrågan i Brasilien att de sociala rörelsernas kampanjer

¹⁴⁸ Realinkomsten per capita sjönk. Efter militärregimerna installerades åter fria val, 1985, men tillväxten fortsatte att vara låg (1,9 % i snitt mellan 1981 och 1994), den genomsnittliga inflationen nådde rekordhöga 507,2 procent och utlandsskulden låg på 27,3 procent av BNP. Människor som levde i extrem fattigdom (mindre än en dollar om dagen) ökade från 6.5 procent till 19 procent (World Bank Operations Evaluation Department, 2004).

¹⁴⁹ OED konstaterar att andelen anställda i den privata sektorn har signifikant ökat, och den privata sektorns deltagande inom telecom, elektricitet, transport, vatten, bankväsende och sanitet har ökat väldigt mycket mellan 1992-2001.

¹⁵⁰ World Bank Operations Evaluation Department, 2004.

¹⁵¹ World Bank Operations Evaluation Department, 2004.

signifikant ökade trycket på jordreform under denna tid¹⁵². Cardosoadministrationen bildade ett departement för landsbygdsutveckling, *Ministério do Desenvolvimento Agrário* (MDA), som bl.a. fick ansvara för jordreformtakter som skulle öka.¹⁵³ MDA lyckades intensifiera jordreformen och enligt INCRA fick 372 866 familjer mark mellan 1995-1999 (d.v.s. fler på fyra år, än vad som fördelats under föregående trettio år. Regeringen bildade även 1996 ett statligt program för att stärka familjejordbruket; *Programa Nacional de Fortalecimento da Agricultura Familiar*, (PRONAF), vars huvudsyfte är att stödja små- och familjebrukare genom krediter, infrastruktur, teknisk assistans och forskning¹⁵⁴. Cardoso bildade också institut för att hjälpa småbrukare att själva förädla sina produkter och på detta vis kunna öka vinstmarginalen.¹⁵⁵ En anledning till att jordfrågan prioriterades mer kan hänga samman med det ökade fokuset på frågan efter att fackföreningsledare för gummitapparna, Chico Mendes, mördades av landägare 1988. Mordet på Mendes skapade ett nationellt avståndstagande gentemot landägarna och förhållandena på landsbygden som uppfattades vara närmast feodala.¹⁵⁶ En ny konstitution skrevs samma år vilken var väldigt omdiskuterad och den nationella kongressen var splittrad. Vidare tryckte flera sociala rörelser på, för att en genomgripande jordreform skulle realiseras¹⁵⁷. Efter flera juridiska dispyter kom den nya konstitutionen att innehålla en paragraf (artikel 184) som fastslår att mark som inte ”fyller sin sociala funktion” ska kunna exproprieras, men att ”produktiv egendom” inte kan apropieras till jordreformen¹⁵⁸. Formuleringen är ganska vag och tolkas handla om jord som inte brukas, men det kan också handla om att den missköts, att man inte betalar skatter eller att det finns slavliknande förhållanden för arbetskraften.

Valet 2002 innebar ett maktskifte då arbetarpartiet, *Partido dos Trabalhadores*, (PT) med Luiz Inácio da Silva, ”Lula”, i spetsen vann presidentmakten. Lula är en f.d. fabriksarbetare och fackföreningsledare från Brasiliens fattiga nordöstra del. När Lula vann valet reagerade Wall Street med att öka Brasilien riskgrad, vilket fick många investerare att ta ut sina pengar från landet. Men Lula försökte minska oron och gick snabbt ut och lovade att fortsätta den finansiella politik som Cardoso regimen grundat och sade att han ämnade fortsätta hålla sig till de strukturanpassningsprogram som IMF och Världsbanken initierat med Cardoso. Traditionellt sett har ändå PT stått nära MST. Flera personer med ledande positioner inom

¹⁵² Edson Teófilo Eugenio Peixoto, 2004. (Internet).

¹⁵³ Edson Teófilo Eugenio Peixoto, 2004. (Internet).

¹⁵⁴ Schneider Sérgio, 2003.

¹⁵⁵ Wilkinson John, 2000.

¹⁵⁶ Wright Angus & Wolford Wendy, 2003:59.

¹⁵⁷ Exempel på viktiga sociala rörelser för jordreform är facken CONTAG och CUT, katolska organisationerna CNBB och CPT, samt småbrukarnas rörelse MPA. Dessa rörelser har tillsammans miljontals medlemmar.

MST har även (haft) ledande positioner inom PT. Relationen har dock blivit mera ansträngd sedan PT hamnat i regeringsställning.

Den tredje maj 2005 lämnade MSTs nationella styrelse en lista med punkter för att få jordreformen att avancera, till jordbruksministern Miguel Rossetto. På listan efterfrågar MST bl.a. att infrastrukturen förbättras samt att alla jordreformens bosättningar får tillgång till nya krediter. I samband med detta ordnade även MST en stor demonstration för att lyfta frågan om jordreform. Jordbruksdepartementet skriver på sin hemsida att jordbruksministern konstaterade att flera av de förslag som MST förde fram redan håller på att genomföras, medan andra är under debatt. Vidare menade ministern att demonstrationen var bra för landet, då den på ett demokratiskt vis stimulerar debatten om något så viktigt för Brasilien som jordreformen.¹⁵⁹ Ministerns uttalanden speglar tydligt hur regeringen försöker släta över meningsskiljaktigheter med MST, och visa att de står på deras sida. Även representanter från Incra har i flera uttalanden närmat sig de sociala rörelsernas perspektiv genom att säga sig vilja skapa en politik som gynnar kooperativ och kollektivt nyttjande av marken¹⁶⁰. Likaså har Lula i många av sina tal lyft fram vikten av att stödja familj jordbruket eftersom den står för större delen av den inhemska matproduktionen¹⁶¹. Lula har även meddelat att jordreformen tillhör en av regeringens topprioriteringar, och fram till årsskiftet 2006 skulle 400 000 jordlösa familjer ska få jord, men hittills har färre mark än beräknats delats ut¹⁶². Generellt sett kan det dock konstateras att regeringen ökat budgetarna för jordreform och höjt budgeterna för det nationella programmet för stöd till familj jordbruket, Pronaf, från 2,2 biljoner realer, 2003/04 till 7 biljoner realer 2004/05. Regeringen har också skapat ett program *Seguro Safra*, 'säker skörd', som garanterar en minimuminkomst för producenter som förlorat mer än hälften av sin skörd av soja, majs, ris, bönor, mandioka och bomull p.g.a. t.ex. torka.¹⁶³ Både MST och VB förespråkar denna typ av stöd till bönder vid plötsliga fall av missväxt p.g.a. naturfenomen.

¹⁵⁸ Constituição Federal: Título VII - Capítulo III – da Política Agrícola e Fundiária e da Reforma Agraria, 1988. (Internet).

¹⁵⁹ MDA, 2005. ”Rossetto recebe pauta de reivindicações do MST” (Internet).

¹⁶⁰ Com Ciencia, ”Governo traz novas propostas para reforma Agrária” (Internet).

¹⁶¹ Se t.ex. presidentens tal i samband med lanseringen av ett nytt stödprogram för familjbruket. Pronaf; da Silva Luiz Inácio Lula (Internet).

¹⁶² 60.000 familjer skulle få jordlotter under 2003, 115.000 familjer under 2004 och 125.000 under 2005, men under 03/04 lyckades regeringen bara dela ut till drygt hälften. Vidare saknar nästan hälften av marken, som regeringen köpt till jordreform, elektricitet och vatten- och avloppssystem.

Andersson Filip, ”Ouppfyllda jordreformsloften – igen” (Internet).

¹⁶³ MDA, ”A força dos pequenos (Internet).

Regeringen satsar också stort på jordbruksexporten. MST anklagar regeringens ekonomiska politik för att i första hand stärka agri-buisness och det globala kapitalet. De menar att regeringen satsar först och främst på den högteknologiska och storskaliga agroindustrin – inte på jordlösa, på småbönder och på ekologi.¹⁶⁴ Regeringen försvarar sig med att det är agroindustrin som för närvarande skapar mest ekonomisk tillväxt i Brasilien, med en stor och växande export till USA, Kina och ett blivande frihandelsavtal mellan Mercosur och EU. Exportindustrins gyllene tider med relativt god ekonomisk tillväxt och långsamt sjunkande arbetslöshet, har också hjälpt Lula att höja sina popularitetssiffror. Ironiskt nog får arbetarregeringen bäst betyg av landets rika medan medelklassen är mest missnöjd med Lulas regering, enligt en opinionsundersökning som genomfördes december 2004¹⁶⁵. Också gällandes GMO är MST besvikna på PT som 2003 utfärdade ett undantagsdekret, och sedan dess har bönderna i praktiken fritt kunnat odla och kommersialisera GM-soja. MST har tillsammans med flera miljöorganisationer i RS skrivit ett öppet brev till regeringen där de starkt motsätter sig GMO. Man sätter marknaden över konsumenternas rättigheter, säger de.¹⁶⁶ PT är dock splittrat, en del (såsom jordbruks- och ekonomidepartementen) för fram GM-sojans möjligheter till att bidra med ekonomisk tillväxt, medan andra (såsom miljöministern Marina Silva) är benhårda motståndare till vad de anser vara ett osäkert experiment.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att trots decennier med jordreform högt placerat på den politiska dagordningen fortsätter landägarstrukturen i Brasilien att karaktäriseras av enormt hög ägandekonzentration. Ginikoefficienten för markägande är en av de högsta i världen, där 68,8% av den odlingsbara marken ägs av 5% av landägarna och endast 2,3% av den odlingsbara marken ägs av 50% av ägarna (den hälft som äger minst naturligtvis). Dessa siffror har visat sig vara ganska konstanta över tid och visar inga tendenser att ändras gentemot en mer jämlik fördelning av jorden.¹⁶⁷

Strategiernas närvaro i Rio Grande do Sul

Det är ingen slump att MST växte fram just i Rio Grande do Sul. Regionen har en lång tradition av starka sociala rörelser (inklusive gröna rörelser sedan 80-talet). Det är inte heller någon slump att det sociala världsförbundet allt som oftast gått av stapeln (4 av 5) där. RS har

¹⁶⁴ Arruda Roldão, 2003. (Internet).

¹⁶⁵ Andersson Filip, 'Lulas popularitet ökar – fast mest bland de rika' (Internet).

¹⁶⁶ INESC, "Carta Aberta ao Presidente Lula" (Internet).

¹⁶⁷ FAO, Universidade de Sao Paulo & MDA, 2003:16-19.

även en stark tradition av kooperativ. Sammanlagt finns 940 kooperativ i regionen, och av dessa finns 272 inom agrosektorn.¹⁶⁸ RS karaktäriseras m.a.o. av en hög grad av social organisering, och här har också arbetarpartiet, PTs, fäste varit mycket starkt. PT och Olivio Dutra förlorade dock makten efter korruptionsskandaler i valet 2002, och då vann istället en allians mellan det central-liberala partiet *Partido do Movimento Democrático Brasileiro* (PMDB) som och andra centerhöger partier. En del miljöorganisationer hävdar att jordbrukspolitiken var bättre (alltså närmre det agroekologiska idealet) under PT-regimen, men att delstatsregeringen oavsett partifärg alltid varit kluven, och att den största skillnaden inte finns mellan partier, utan mellan olika falanger inom partierna samt inom statliga departement.¹⁶⁹ Det finns också fundamentala skillnader mellan olika delstatsorgan, där *Secretaria da Agricultura e Abastecimento* (SAA) ligger närmre Världsbankens strategier och Emater/RS med sin uttalade kritik mot handelsliberalism inom jordbruket ligger nära MSTs ideal.¹⁷⁰ Som vi sett så speglas alltså Världsbankens och MSTs olika strategier i den nationella och lokala politiken. Generellt sett kan man dock säga att Brasilien gått emot mer handelsliberalisering, vilket inte minst märks av att jordbruksexporten ökar. Brasiliens totala export låg 1999 på 48 miljarder USD, och 2004 på 96,5 miljarder USD. Ägarkoncentrationen har också ökat, liksom andelen utlandsägda företag inom agrosektorn¹⁷¹.

Strategierna fungerar som sagt inte i något vakuum. Flera omständigheter påverkar strategiernas resultat. Den enskilt viktigaste aktören är den brasilianska staten, inklusive delstatsorganen, och dessas förhållningssätt vis-a-vis strategierna. Staten för dock sällan någon renodlad politisk strategi vad gäller landsbygdsutveckling, utan för en politik med element från olika idétraditioner, som kan ligga mer eller mindre nära VBs eller MSTs ideal. Det är inte bara staten med dess institutioner som måste förhålla sig till strategierna, utan så även familjebrukarna själva, som kan anamma en produktionsmodell som ligger mer eller mindre nära de olika strategiknippernas ideal.

Självfallet påverkar även andra aktörer strategiernas resultat, såsom världsmarknadspriser och globala handelssystem, men av utrymmesskäl nämns dessa faktorer endast flyktigt i samband med kapitlets andra sektion som behandlar strategiernas närvaro bland

¹⁶⁸ Det finns även kooperaiv för arbete (284), krediter (90), boende, hälsovård, infrastruktur, produktion, turism o.s.v. Se ministeriet för jordreform och kooperaiv, GRAC, 2005. "Cooperativismo" (Internet).

¹⁶⁹ Intervju Gilmar Violet Zola (2004-12-14) och Marcelo Souza (2004-12-15).

¹⁷⁰ "Den hegemoniska ekonomiska politiken dikterad av IMF och Världsbanken driver logiken av liberaliserade marknader vilket skapar en större matosäkerhet i många länder", skriver t.ex. Emater/RS, "Marco Esencial para as acoes Sociais da Emater/RS – Ascar" (Internet).

¹⁷¹ Sawaya Jank, Franco Paes Leme, Meloni Nassar & Feveret Filho 2001:359-365.

familjelantbrukare i Rio Grande do Sul. I denna sektion delas familjebrukarna in i två grupper beroende på huruvida de anammat Världsbankens eller MSTs ideal. Slutligen, i den tredje sektionen behandlas strategiernas konsekvenser för landsbygdsutveckling.

Strategiernas närvaro bland lantbrukarna

Det är inte bara maktens institutioner som måste förhålla sig till strategierna, utan även lantbrukarna själva. En del familjebrukare i Rio Grande do Sul har valt att anamma en jordbruksform som ligger nära Världsbankens ideal, och andra har valt att anamma ett system som ligger nära MSTs ideal. Detta är inte nödvändigtvis ett fritt val, utan påverkas förstås av ett flertal faktorer, såsom informationstillgång. Småbönder som får teknisk assistans av delstatsorganet SAA odlar allt som oftast i linje med deras råd, nära Världsbankens ideal, medan brukare som får teknisk assistans från Emater/RS tenderar att börja odla utifrån agroekologiska principer.¹⁷² Enligt Alvir Longhi på organisationen Cetap, proklamerar flertalet agronomer som är ute på fält en konventionell jordbruksform i linje med gröna revolutionen, inriktad på export. Detta gäller enligt Longhi även merparten av MSTs egna agronomer, helt enkelt för att den konventionella odlingen är den rådande formen som lärs ut på universiteten och många agronomer har inte tillräckliga kunskaper för att rent praktiskt kunna vägleda en ekologisk odling.¹⁷³ Jag kommer inte här gå vidare in på eventuella bakomliggande faktorer till ett anammande av den ena eller andra strategin, utan bara konstatera att en del småbrukare i Rio Grande do Sul har närmat sig Världsbankens jordbruksideal där man producerar det som går i linje med ens fördel, och maximerar produktionen på de områden som verkar ge bäst avkastning¹⁷⁴. Andra småbrukare har närmat sig MSTs jordbruksideal utifrån en agro-ekologisk modell med stor mångfald och en hög grad av självförsörjning och överskottsförsäljning till lokala marknader.

Det är viktigt att understryka att jag har delat in småbrukarna efter jordbruksform, och därmed är det många småbönder som inte bor i bosättning eller på något vis är kopplade till MST, men som ändå i denna uppsats kategoriseras med MSTs perspektiv. Likaså finns det många MST-bosättningar vars produktionsformer ligger långt närmre Världsbankens ideal än MSTs¹⁷⁵, och de figurerar då i VBs kategori. Generellt sett ska dock sägas fler och fler bosättningar börjat odla efter agroekologiska principer med en stor mångfald, mindre gifter

¹⁷² Intervju Marecolo Souza, Cetap (2004-12-15).

¹⁷³ Intervju Alvir Longhi, Cetap (2004-12-15).

¹⁷⁴ Detta är en renodling av VBs strategi, eftersom banken också säger att det är viktigt att sprida sina risker.

¹⁷⁵ FAO, Universidade de Sao Paulo & MDA, 2003. Denna rapport bygger på 14.414 intervjuer med lantarbetare i 4340 bosättningar.

och många förädlade (on-farm processing) varor såsom ost, smör, marmelad, sylt o.s.v. med mervärde¹⁷⁶. Anledningen till detta är att det agroekologiska perspektivet med åren blivit ett allt mer framträdande ideal inom MST, och att de satsar mycket på utbildningar och forskning för att få fler att anamma denna modell. De som fått jord genom jordreform är dessutom enligt lag förbjudna att sälja den, vilket gör dem så illa tvungna att försöka ta hand om jorden på ett hållbart vis, så att den fortsätter att producera under lång tid.¹⁷⁷ Det ska nämnas att det också kan finnas lantbrukare som ligger precis ”mitten mellan” de olika modellerna. Jag träffade dock inga sådana fall, och de verkar inte vanligen förekommande, så denna grups eventuella existens behandlas inte här. Under mitt korta fältarbete genomförde jag 17 djupintervjuer; 7 med lantbrukare som odlade i linje med Världsbankens ideal och 10 med lantbrukare som odlade agro-ekologiskt. Merparten hade mellan 20-50 hektar jord. Jag har även intervjuat agronomer från Cetap och MST som arbetar med teknisk assistans för småbönder. Med anledning av det relativt ringa antalet intervjuer, har informationen från dem främst använts för att illustrera sådant som även andra källor kunnat belägga.

Strategi à la Världsbanken

Småbrukare som producerar enligt Världsbankens ideal producerar oftast en enda exportgröda på större delen av sin mark, vilket ibland kombineras med en liten köksträdgård för eget bruk. I RS är den vanligaste jordbruksaktiviteten sojaodling och därför har jag valt att fokusera främst på denna näring och låta den representera strategin med fokus på en exportgröda. Det ska dock understrykas att olika exportgrödor har olika konsekvenser beroende på dess specifika karaktäristiska såsom arbets- och kapitalintensivitet, behov av gödnings- och bekämpningsmedel o.s.v. Trots detta måste jag av utrymmes- och omfattningsskäl begränsa arbetet. En annan modell som Världsbanken förespråkar och som är vanlig bland småbönder är s.k. kontraktjordbruk, där bönder ingår i produktionskontrakt med företag som garanterar uppköp av bondens skördar, erbjuder teknisk assistans och tillhandahåller infrastruktur. Kontraktjordbruken finns inom flera områden, men den vanligaste formen bland småbrukare i RS är tobaksodling¹⁷⁸, och därför är det denna form jag kommer att studera närmre.

Sojabönan är en ettårig, upp till en meter hög, växt, där varje balja innehåller 2-5 bönor. Blommorna befruktas genom självpollinering. Växten har sitt ursprung i Kina och Korea där den har odlats under flera tusen år (Idag är Kina världens största importör av soja.).

¹⁷⁶ FAO, Universidade de Sao Paulo & MDA, 2003.

¹⁷⁷ Wright Angus & Wolford Wendy, 2003:296.

¹⁷⁸ Intervju med agronom Marcelo da Souza, Cetap (2004-12-19).

Sojahandeln består av tre marknader: bönor, olja, mjöl och sojakakor (pasta). Sojabönor innehåller omkring 40 procent högvärdigt protein. De är därför en utmärkt tillsats i det kraftfoder som bönderna ger till sina djur. Soja odlas oftast på sommarhalvåret, och på vintern odlas ofta något sädesslag, såsom vete. Soja odlas inte bara av bönder med mycket mark, utan 58% av den totala sojaodlingen sköts av familjelantbrukare, enligt uppgift från ministeriet för jordbruksutveckling, MDA¹⁷⁹.

Större delen av Brasiliens sojaproduktion kommer från de södra delstaterna, även om ”sojafronten” ständigt flyttar på sig och är nu inne i Amazonas. Innan 1970-talet var sojabönan knappt känd i södra Brasilien, men ökad efterfrågan på världsmarknaden, statens sojavänliga jordbrukspolitik (se ovan sektion) och den ökade koncentrationen av multinationella matkedjors expansionsstrategier ledde till att sojaproduktionen fick en explosionsartad ökning¹⁸⁰. Idag är sojan den mest förekommande odlingen i RS, med drygt tre miljoner hektar i anspråk¹⁸¹. En stor del av sojaproduktionen går på export och Brasilien är efter USA världens största sojaproducent, (tillsammans har Brasilien & USA 2/3 av världsmarknaden)¹⁸². Närmare 70 procent av Brasiliens sojaexport går till EU.¹⁸³ Ägarkoncentrationen bland de sojaexporterande företagen är hög - de fyra största företagen kontrollerar 40% av exporten. Vidare är andelen utlandsägda företag ganska hög. År 1995 köpte fyra transnationella agroföretag upp 12 inhemska företag och började investera i företagen. Andelen utlandsägda sojaexporterande företag har ökat från 30% 1994 till 48% 1998.¹⁸⁴ I Brasilien var det länge förbjudet att odla GMO, men godsägare i RS lobbade, tillsammans med agroföretaget Monsanto, för att GM-soja skulle legaliseras. Dessutom har det i RS sedan slutet av 90-talet florerat mycket illegal GM-soja från grannlandet Argentina. Sedan Lulas undantagsdekret 2003 har andelen genmodifierade sojabönor ökat år efter år och beräknas vid skörden 2005 utgöra ungefär 35 procent, vilket gör Brasilien till världens näst största producent av GM-soja.

En annan modell som Världsbanken förespråkar och som är vanlig bland småbönder är s.k. kontraktsjordbruk, där bönder ingår i produktionskontrakt med företag som garanterar uppköp av bondens skördar, erbjuder teknisk assistans och tillhandahåller infrastruktur. På

¹⁷⁹ MDA, ”A forca dos pequenos”, (Internet).

¹⁸⁰ Frechette Darren L, 1997 & Pappa, 1992:141.

¹⁸¹ V Bisotto & A. Farias, “Algumas Consideracoes sobre a cultura da soja”. I övrigt odlas mycket majs, vete, ris, tobak och bönor. Vidare är djuruppfödning vanligt. (FAO, Agriculture Department, 2004)

¹⁸² Frechette Darren L. 1997:1108-18.

¹⁸³ Sveriges import av sojabönor och sojamjöl kommer främst från Brasilien, och uppgick 2000 till 358 100 ton. Av dessa klassificerades endast 6 600 ton som ”icke djurfoder” i statistiken. (LCA livsmedel, 2002).

detta sätt kan även småbönder arbeta med högteknologisk och dyr utrustning, som annars kan vara svår att få tillgång till för dem. Brasilien producerar mer än 650 000 ton tobak per år och är världens största exportör (beräknat i volym, sedan 1993)¹⁸⁵. Sammanlagt skapar tobaken mycket arbetstillfällen. Enligt föreningen för tobaksproduktion, *Associação dos Fumicultores do Brasil*, (Afubra) används arbetskraft från drygt 906 000 småbrukare för tobaksproduktion. Dessutom arbetar ca 40 000 personer i cigarettfabriker.¹⁸⁶ I Brasiliens södra region produceras 96% av all tobaksproduktion i Brasilien, och bland småbönder i RS är kontraktsodling av tobak mycket vanligt förekommande¹⁸⁷. I dalgången "Vale do Rio Pardo" kring staden Santa Cruz (i RS) ligger en del av tobaksindustrins viktiga centrum, där en femtedel av all brasiliansk tobak produceras. Familjebruket står faktiskt för 97% av den totala tobaksodlingen i RS¹⁸⁸. Tobaksodling är speciellt lämpad för det småskaliga bruket eftersom den lämpar sig väl på små utrymmen och är svår att mekanisera. Merparten av tobaksodlarna äger mellan 1 och 10 hektar mark (36,7%), en del äger mellan 10-20 hektar (26,7%) och kring 20% arrenderar marken de producerar tobak på, enligt Afubra¹⁸⁹. Ägarkoncentrationen vad gäller tobaksexporten är ganska hög - de fyra största företagen kontrollerar 60% av exporten. Vidare är andelen utlandsägda exportföretag väldigt hög, och har dessutom visat en ökande trend, från 82% utlandsägda tobaksföretag 1994 till 90% utlandsägda företag 1998.¹⁹⁰

Strategi à la MST

Småbrukare som odlar efter MSTs jordbruksideal odlar efter agroekologiska principer med stor biologisk mångfald, hög grad av självförsörjning samt direktförsäljning av överskott på lokala marknader. En lantbrukare summerar; "Först producerar vi för våra egna behov, sedan säljer vi vårt överskott på den ekologiska marknaden varje lördag i Passo Fundo"¹⁹¹ Denna produktionsmodell är relativt vanlig i RS och antalet ekologiska marknader där bönder utan mellanhänder säljer till konsumenterna i närområdet har ökat markant under de senaste femton åren¹⁹². De ekologiska marknaderna består oftast av ett tiotal grupper, och i varje grupp ingår 5-15 familjer, som oftast bor nära varandra. Gruppen brukar gemensamt köpa in en lastbil för att frakta varorna, och de turas om med att stå och sälja på marknaderna efter ett rullande schema. Varje grupp har en egen plats på marknaden, och alla varor är märkta, så att de inom

¹⁸⁴ Sawaya Jank, Franco Paes Leme, Meloni Nassar & Feveret Filho 2001:359-365.

¹⁸⁵ Afubra, (Internet).

¹⁸⁶ Se Afubras hemsida, Internet; www.afubra.com.br/ (2005-05-11).

¹⁸⁷ MDA, 2005. "Recursos do Pronaf devem beneficiar 15 mil produtores de fumo no Sul" (Internet).

¹⁸⁸ MDA, "A força dos pequenos", (Internet).

¹⁸⁹ Afubra, "Perfil do Fumicultor" (Internet).

¹⁹⁰ Sawaya Jank, Franco Paes Leme, Meloni Nassar & Feveret Filho 2001:359-365.

¹⁹¹ Intervju, MST-8. (2004-12-19).

¹⁹² Caporal Francisco Roberto, 2003.

varje grupp vet vilken familjs varor som köps. Vinsten för varje enskild familj beror nämligen på antalet sålda varor från just den familjen. De mer etablerade ekologiska marknaderna har även ett decentraliserat system för ekologisk certifiering, som bygger på egenkontroller inom och mellan grupper¹⁹³. Av de bönder som odlar ekologiskt idag utgörs 90% av småbönder som är knutna till sociala rörelser, och endast en liten andel är småbönder som är knutna till privata företag, enligt den ekologiska organisationen Grain.¹⁹⁴

Den agro-ekologiska modellen inbegriper ofta mer arbetsintensiva tekniker än det konventionella jordbruket, eftersom det är svårt att mekanisera odlingar med mångfald på små ytor, och eftersom användningen av kemiska insatsmedel är begränsad¹⁹⁵. Vidare innebär detta perspektiv, förutom själva produktionen, arbete med någon typ av förädling. *Jag syltar, saftar, jäser, torkar, nystar, lägger in för oss, för vänner och till försäljning*, berättar en respondent¹⁹⁶. De arbetsintensiva metoderna anses vara en fördel och en framkåmlig väg att stanna upp den snabba urbanisering som skett under de senaste decennierna. På 50-talet levde 70% av befolkningen på landsbygden, på 70-talet levde hälften av befolkningen i städerna, och den senaste uppgiften från 1996 visar att endast 21% av dagens befolkning om totalt ca 10 miljoner invånare, lever kvar på landsbygden, medan 79% lever i städer.¹⁹⁷ Urbaniseringen har föranletts av hög arbetslöshet på landsbygden, som trots en högproducerande jordbrukssektor med stor export inte genererat arbete, då produktionen generellt sett inte är särskilt arbetsintensiv.

Strategiernas konsekvenser för landsbygdsutveckling

I det teoretiska avsnittet konstaterades att landsbygdsutveckling inbegriper fattigdomsbekämpning, d.v.s. kamp mot bristande inkomster, hälsa, utbildning, rättigheter, matsäkerhet, inflytande, säkerhet, värdighet och hederligt arbete. I metodkapitlet sedan klargjorde jag att denna studie är begränsad till att, vad gäller fattigdom, främst fokusera på småbrukares inkomster, matsäkerhet och inflytande över den egna livssituationen. Vidare konstaterades att landsbygdsutveckling inbegriper ett miljömässigt hållbart nyttjande av naturresurser samt jämställdhet mellan könen.

¹⁹³ Intervju, MST-6. (2004-12-19).

¹⁹⁴ Grain, 2005. (Internet).

¹⁹⁵ Intervju, Gilmar Zolet Vieira Agronom Cetap (2004-12-14).

¹⁹⁶ Intervju MST -9 (2004-12-21).

I detta kapitel analyserar jag således strategiernas konsekvenser, med fokus på småbrukarna, vad gäller fattigdomsminskning, matsäkerhet och jämställdhet mellan könen. Jag kommer även att se på konsekvenserna för miljön. Jag kommer m.a.o. att fokusera på de komponenter som i denna studie förts fram som centrala för landsbygdsutveckling.

Strategiernas konsekvenser för fattigdom och matsäkerhet

Den brasilianska sojaexporten stod, i januari 2005, för USD 351 miljoner, vilket var 15% mindre än samma månad 2004. Anledningen till minskningen är en generell prisnedgång på den internationella sojamarknaden. Räknat i volym ökade dock Brasilien sin produktion, från 1,46 miljoner ton januari 2004 till 1,56 ton i januari 2005. Priserna på soja beräknas fortsätta att sjunka då produktionen i både USA och Brasilien (huvudproducenterna) beräknas att öka mer än efterfrågan.¹⁹⁸ Men bortsett från den senaste tidens nedgång har höga priser på soja kunnat ge flera sojaproducenter i RS en god vinst de senaste åren. En sojaodlande småbonde säger i en intervju: *Den ekonomiska situationen är alltid svår för oss småbönder, men med sojan ökar inkomstmöjligheterna. Att odla soja är en av de få lönsamma möjligheter som finns för oss*¹⁹⁹. Den nuvarande trenden av nedgående priser illustrerar dock den inbyggda mekanismen av prisfluktuationer som kan slå hårt mot de småbönder som uteslutande satsat på sojaproduktion. Bonden vet oftast inte vid sådden vilket pris skörden kommer att kunna säljas för. Prissänkningen på en gröda kan få svåra konsekvenser för lantbrukarfamiljer som låtit upp större delen av sin mark till just den stapelgrödan. Om familjen inte prioriterat utrymme för odling för självkonsumtion, måste ju familjens egna matbehov täckas genom inköpt mat.

Riskerna för familjebrukare som antagit denna strategi ligger inte bara i marknadens prisfluktuationer, utan regionens många monokulturer av främst soja innebär också större risker för spridning av epidemier och missväxt²⁰⁰. Även konsekvenserna av missväxt slår hårdare mot monokulturer, då den mer diversifierade odlingen ökar sannolikheten för att någon gröda ska arta sig väl.²⁰¹ Flera respondenter tog också upp att resultatet av sojaskördarna var sämre än väntat, p.g.a. den stora torkan som drabbade RS både sommaren 03/04 och 04/05. Sojan är förhållandevis känslig mot just torka och ovanligt många skördar

¹⁹⁷ Uppgiften gäller för 1996. Se Brumer Anita, 2004.

¹⁹⁸ IICA, 2005. "Agronegócio registra exportação recorde" (Internet).

¹⁹⁹ Intervju, VB-6 (2004-12-21).

²⁰⁰ Costamilan & Bertagnolli, 2004.

²⁰¹ Intervju med Agronom Marcelo Souza, CETAP (2004-12-19).

slogs ut²⁰². Sojan är vidare kapitalintensiv i jämförelse med många traditionella grödor; det behövs maskiner och kemiska insatsmedel. För att kunna "hånga med i utvecklingen" måste därför småbrukare ofta ta höga lån. Detta innebär risk för skuldkarusell och flera småbrukare tvingas lämna marken p.g.a. oförmåga att återbetala lånen²⁰³. Andra småbrukare har istället problem med att få lån. Dessa missgynnas också, då t.ex. en modern skördemaskin för soja kan räkna med att endast 1% av skörden förstörs, medan motsvarande siffra för den manuella skörden innebär en förlust mellan 15-25% av skörden, enligt agronomen Dalton C. Rocha (som använder detta som ett argument mot jordreform i Brasilien, eftersom småbrukare inte har vad som krävs för modern odling)²⁰⁴ Sojans kapitalintensiva karaktärsdrag utgör således en 'bias' mot småbrukare. Det behövs också en ganska stor markyta för att sojaproduktionen ska ge vinst i förhållande till de dyra investeringar som krävs²⁰⁵. *Ju mer mark du har att låta upp till sojan, desto med gynnsam blir vinsten*, menade en sojaproducerande lantbrukare²⁰⁶.

En konsekvens av sojaboomen som påverkat alla familjelantbrukare (d.v.s. inte bara dem som själva antagit en exportorienterad strategi) är att eftersom mark användes som lånegaranti för krediterna, drevs landpriserna i regionen upp kraftigt, vilket missgynnade småbrukarna och sannolikt bidragit till ytterligare landkoncentrering i området. Mellan 1970 och 1980 ökade Ginikoefficienten för landkoncentration i RS från 0,756 till 0,763.²⁰⁷ Exportfokuset i södra Brasilien har också lett till att produktionen av mat som konsumeras av den inhemska marknaden, såsom svarta bönor, minskat drastiskt. Detta ledde till högre priser, något som också påverkade de fattiga i städerna.²⁰⁸ En annan generell konsekvens av det stora antalet sojaodlingar är, enligt många, den stora ökningen av arbetslöshet på landsbygden i RS. Sojan är inte särskilt arbetsintensiv och när ett diversifierat bondelandskap förvandlas till ett mekaniserat landskap av monokulturer såsom soja, drivs många människor bort då de inte längre behövs som arbetskraft. Enligt biologen Philip M. Fearnside innebar sojans framväxt att i genomsnitt 11 lantarbetare förlorade sina forna arbeten för varje person som fick arbete inom den nya sojaproduktionen. Bara i RS försvann under 70-talet i 300 000

²⁰² I januari 2005 beslutade Pronaf att ge ersättning till familjelandbrukare som deklarerat att de förlorat minst 50% av sin produktion av soja, majs, bönor, bomull, ris, mandioca eller banan. Totalt rör det sig om 15 miljoner reais (38.540.000 SEK, 1 real = 2.57 SEK, 2005-02-25) till drygt 50.000 familjer, varav 30.000 befinner sig i Rio Grande do Sul. Syftet är att minska risken för matbrist som resultat av torkan. Jag anser att stödet kan ses som ett exempel på hur regeringen försöker dämpa riskerna som finns förknippade med främst monokulturer. Läs mer om stödet på Internet: http://www.pronaf.gov.br/noticias/01_06.htm (2005-02-25).

²⁰³ Papma Frans, 1992:72.

²⁰⁴ Rocha Dalton C. 2004. (Internet).

²⁰⁵ Papma Frans, 1992:225.

²⁰⁶ Intervju, VB-4 (2004-12-16).

²⁰⁷ Calcanhotto Flávio Abreu, 2001.

²⁰⁸ Wright Angus & Wolford Wendy, 2003:3 & 31.

lantbruksenheter till följd av mekaniseringen och sojaboomen, enligt Fearnside.²⁰⁹ Även Emater konstaterar i en artikell att en konsekvens av det moderna jordbruket är att behovet av arbetskraft blivit allt mindre i RS.²¹⁰ Paolo Gruppo från landsbygdsutvecklingsavdelningen på FAO skriver i en artikell om RS att exportfokuset innebar en förändring av arbetsmarknaden, med fler säsongsbetonade lönearbeten, men få varaktiga arbeten, samt svårigheter för lantarbetare utan jord att få arbete året om²¹¹. Vidare har det ökade exportfokuset i RS, enligt Groppo, lett till ökad koncentration av inkomster och det utgör också en delförklaring till småbrukets minskade värde inom jordbruket²¹².

Lyssnar man bara till kritikerna av sojaodling och många andra exportorienterade monokulturer (d.v.s. de som fokuserar på konsekvenser såsom land- och inkomstkoncentration, migration, hälsoproblem till följd av bekämpningsmedel, brist på arbetstillfällen och brist på mat för lokal konsumtion) kan det vara svårt att förstå varför småbrukare väljer att odla soja. Å andra sidan när en produkt kan säljas dyrt, såsom sojan de senaste åren, och om odlingen fallit väl ut kan sojabonden göra mycket större pengar under dessa år, än vad de kunnat göra med en mer diversifierad modell. Ett sätt att som småbrukare kunna tjäna pengar på soja, utan att behöva utsätta sig för allt för stora risker är genom olika typer av kollektiva åtgärder. En del grannsamfund köper t.ex. in gemensamma maskiner. På detta sätt minskar kostnader och risker, men en respondent vittnade om att det ofta kunde bli konflikter kring dessa maskiner eftersom alla ville använda dem samtidigt (t.ex. vid skörd) och då var det ofta väldigt bråttom för alla, eftersom skörden snabbt förstörs om den får stå för länge²¹³. Många småbrukare i RS är även med i någon av regionens alla kooperativ. Detta har sannolikt bidragit till att många småbrukare valt att odla soja då de genom kooperativen kan få information och krediter²¹⁴. Det finns många olika typer av kooperativ, men merparten jordbrukskooperativ som specialiserat sig på soja har en nära relation med ”agri-buisness”, och det är vanligt för kooperativ att ingå partnerskap med multinationella giganter såsom Monsanto, Pfizer, Dalland m.fl.²¹⁵.

Förutom möjligheten till en högre inkomst kan en annan anledning till att småbrukare börjar odla soja vara att det upplevs som något modernt och mer statusfyllt än att odla med gamla

²⁰⁹ Fearnside Philip M., 2001:27.

²¹⁰ Wilkinson John, 2000.

²¹¹ Groppo Paolo, 1996.

²¹² Groppo Paolo, 1996.

²¹³ Intervju, VB-2 (2004-12-13).

²¹⁴ Chase, Jacquelyn, 2003:38.

²¹⁵ Chase Jacquelyn, 2003:39.

”outvecklade metoder” som knappt ändrats i och med moderniseringen. Vidare har brasiliansk media ofta beskrivit ”sojamiraklet” som en symbol för det moderna Brasilien, vilket antagligen påverkar de sojaodlande böndernas självbild. Många småbrukare upplever också att en stor fördel för sojan är att den kräver relativt lite arbetsinsatser. ”Att odla soja ger möjlighet med tid över till annat”, säger en av intervjurespondenterna som odlade soja²¹⁶. Frågan är vad som görs med tiden som tjänas in. Flera kvinnor vittnade om män som mest sitter och dricker öl under den tid de ”sparat in”.

Föreningen för tobaksproduktion, Afubra, för fram på sin hemsida att tobak utgör en mycket lukrativ bransch; en hektar tobaksodling sägs ge lika hög avkastning som 6 hektar majs, och skulle kräva ännu fler hektar svarta bönor.²¹⁷ *Här i Syd finns det ingen annan aktivitet som är mer lukrativ än tobaken*, säger en respondent²¹⁸. (Man kan tänka sig att vinstmarginalerna kommer att sjunka i framtiden i och med de tilltagande rökförbuderna i Nord.) De mest lukrativa delarna av tobakshandeln verkar dock stanna hos några få, endast fyra företag står för 87 procent av hela den internationella tobakshandeln. De kontrollerar framför allt de kapital- och kunskapsintensiva leden i produktionskedjan²¹⁹.

Afubra för fram att de ger småbrukarna teknisk assistans, finansiell hjälp, förser dem med bekämpningsmedel, garanterar köp och står för transporter.²²⁰ Trots dessa fördelar är det flera lantbrukare som valt att lämna tobaksodlingen. Jordbrukaren Victor Salles da Costa, som själv odlade tobak genom kontrakt sade att han tröttnade på ”att producera gift med gift”, och hade gått över till ett agro-ekologiskt jordbruk²²¹. Tobak är en näringskrävande växt. Därför krävs regelbunden tillförsel av kemiska gödningsämnen, liksom stora mängder bekämpningsmedel. Den tunga giftanvändningen och många gånger bristande säkerhetsrutiner (såsom att inte använda skyddsutrustning på rätt sätt) innebär stora risker för jordbrukarna, och flera studier har visat på att en del ämnen påverkar nervsystemet och ger fallenhet för depressioner. Enligt en studie av läkaren och professorn João Werner Falk (1995), från RS federala universitet kan den höga självmordsfrekvensen i Santa Cruz do Sul (37,22 per 100.000 invånare, jämfört med 8 i delstaten i övrigt), där tobaksodling är väldigt vanligt förekommande, kan bero på bekämpningsmedlen som används.²²² Vidare anses det

²¹⁶ Intervju, VB-6 (2004-12-21).

²¹⁷ Afubra, “Histórico da Produção de Fumo no Brasil” (Internet).

²¹⁸ Intervju, VB-5 (2004-12-16).

²¹⁹ Grekow Karin, 2000.

²²⁰ Afubra, “Histórico da Produção de Fumo no Brasil” (Internet).

²²¹ Intervju, MST-5 (2004-12-16).

²²² Rodrigues de Alencar Rodrigo Raphael, 1995. (Internet).

problematiskt att vara beroende av en enda gröda och en enda köpare. Kritiken mot kontraktsjordbruk säger att genom småbönders integrering med produktionskedjor kontrollerade av agro-industrin, blir småböndernas jordbrukskunskap obrukad, och följaktligen går deras traditionella kunskaper förlorade, vilket i sin tur ytterligare ökar det ekonomiska beroendet.²²³ *Jordbrukaren tar emot ett färdigt paket och behöver inte tänka själv*, sade João Tomas, agronom från MST.²²⁴ Ett annat problem med tobaksodling ur ett matsäkerhetsperspektiv, som MST ofta för fram, är att Brasilien behöver matproduktion för att mätta sina invånare och inte upplåta jord till att producera en ohälsosam vana som till största del går på export.

Staten verkar också ha blivit allt mer kritisk mot den utbredda tobaksodlingen, och har nyligen, genom PRONAF, skapat ett nytt program som syftar till att få tobaksodlare att diversifiera sin odling och successivt minska tobaksodlingen. Småbönder kan i detta program få goda krediter om de ser till att åtminstone 20% av marken används till annan produktion än tobaksodling. Jordbruksministeriet, MDA, skriver på sin hemsida att programmet börjar träda i kraft inför skörden 05/06, och att det syftar till att minska småbrukares beroende av tobaksodling och stimulera dem till att utveckla andra jordbruksaktiviteter, som är mer hälsosamma, men lika inkomstbringande. MDA skriver också att detta är en del i en pågående internationell rattificeringsprocess av en konvention om tobakskontroll som rekommenderar teknisk och finansiell assistans till odlare för att underlätta minskad produktion.²²⁵ Detta är ett tydligt exempel på en aktiv brasiliansk stat som bestämt sig för att tobaksproduktionen bland småbrukare bör minska, vilket i detta sammanhang kan uppfattas som en uppmuntran för småbönder att anamma MSTs ideal. Å andra sidan har staten även program som snarare uppmuntrar till Världsbankens ideal, där regeringens nya program 'Seguro Safra', med ekonomisk kompensation till småbrukare som förlorat sin skörd, p.g.a. naturfenomen såsom torka, innebär att de ekonomiska riskerna med Världsbankens produktionsform minskar. Denna "försäkring" gäller dock enbart vid dokumenterade naturfenomen som drabbar många i ett visst område, men den gäller inte enskilda misslyckanden med skörden. Det är ändå intressant att notera att staten kan sägas uppmuntra sojaodling genom program som Seguro Safra, liksom genom stora och dyra satsningar på infrastruktur för att kunna länka sojaodlingar till marknader samt genom en del förmånliga krediter som enbart får användas till inköp av jordbruksmaskiner (utgör m.a.o. inte någon

²²³ Papma Frans, 1992:75.

²²⁴ Intervju, MST-representant, (2004-12-14) & MST-2 (2004-12-12).

²²⁵ MDA, 2005. "Recursos do Pronaf devem beneficiar 15 mil produtores de fumo no Sul" (Internet).

större hjälp för den som vill odla agro-ekologiskt). Sannolikt kan staten vilja stödja sojan av flera skäl. Dels finns det säkert många inom staten som är övertygade om att 'modern' exportorienterad odling är den bästa vägen ur fattigdom för småbönder, och dels därför att denna produktionsmodell sannolikt innebär mer påtagliga inkomster för staten. Det är ju t.ex. lättare att beskatta export, än att beskatta direktförsäljning på lokala marknader. Skatteinkomster är ju essentiella om staten ska kunna tillgodose alla viktiga komponenter för landsbygdsutveckling, såsom landsbygdsbefolkningens behov av sjukvård och skola. Risker finns dock att staten enbart ser den exportorienterade produktionsmodellens möjliga inkomster, men inte räknar med dess kostnader i form av t.ex. miljödegradering som sedan i slutändan tenderar att hamna på statens bord och måste betala med de offentliga medlena.

Familjelantbrukare som anammat MST jordbruksideal odlar med en stor mångfald, sprider därmed sina risker, och blir inte lika utsatta då priser på vissa jordbruksvaror snabbt sjunker. Vidare framhålls ofta att odla med diversitet inte bara utgör riskspridning och breddning av möjliga inkomstkällor, utan inbegriper också aktiva, kreativa och beslutande lantarbetare med en bred kunskap om naturen och specifika arters beteenden. Detta borgar också för bevarande av sociala traditioner och kunskap.²²⁶ Denna grupp odlar främst med gamla traditionella frösorser, och använder en del av skörden för nya fröer, och slipper därför vara beroende av att köpa fröer. Entusiasterna menar desutom att de traditionella frövariationerna har bättre naturlig resistens mot olika typer av skadeangrepp, och på detta vis minskar behovet av pesticider²²⁷. Genom hög grad av självförsörjning minskar beroendet av inkomster och stärks familjens matsäkerhet. Vidare slipper bönderna vara beroende av mellanhänder, eftersom de själva arbetar med direktförsäljning på någon av regionens alla nya ekologiska marknader. Det agro-ekologiska perspektivet innebär arbetsintensiva tekniker, snarare än kapitalintensiva, och därför slipper jordbrukarna riskerna med belåning, som att hamna i skuldkaruseller där nya lån måste tas för att betala tillbaka gamla. Arbetsintensiteten anses också utgöra en fördel, då familjelantbruket ofta har tillgång till mycket arbetskraft, men lite monetära resurser. På detta sätt menar man även att ungdomens migration till städerna kan minskas, eftersom den främst anses härröra från brist på arbetstillfällen på landsbygden. Den arbetsintensiva modellen minskar också beroendet av dyra insatsmedel, vilket i sin tur, garanterar ekologisk och ekonomisk uthållighet.

²²⁶ Intervju, MST-representant, João Thomas (2004-12-14).

²²⁷ Intervju, MST-6, (2004-12-19).

Ovanstående perspektiv minskar onekligen riskerna och familjbrukarna har matsäkerhet. Å andra sidan kan denna modell inte ge lika höga vinster som gynnsamma förhållanden av exportjordbruk kan ge. Det är dock svårt att kvantifiera eventuell fattigdomsminskning inom den agroekologiska modellen. Inkomsten kan ju vara lägre än vid ett konventionellt exportjordbruk, men å andra sidan minskar också kostnaderna då formen inte är lika kapitalintensiv och då en stor del av behoven täcks utan monetära inkomster. Enligt en ännu icke publicerad studie från Cetap har agro-ekologiska småbönder i provinsen 'Alto Uruguaiana' mer pengar att leva för i genomsnitt, än motsvarande som odlar konventionellt.²²⁸ Desutom tas jorden bättre hand om vilket borgar för en fortsatt hög produktion, utan risk för utarmad eroderad jord. På kort sikt kan dock skillnaden i vinst kan vara stor mellan de bönder som använder all mark till en gröda som kan säljas dyrt, och de bönder som använder en massa plats till att odla sådant som inte ger så mycket vinst eller som kan köpas billigt istället. Vidare ger ofta det ekologiska jordbruket inte så stora skördar i början, så övergångskostnaderna från ett konventionellt jordbruk blir höga.

Många småbönder förklarade att anledningen till att de inte valde att producera med större mångfald med självhushållning och överskotts försäljning till lokala marknader var att de ansåg den typen av jordbruk för arbetsintensivt och att vinsterna var lägre. Det är intressant att MST ofta fört fram de arbetsintensiva teknikerna som något positivt, medan detta sällan verkar vara något som uppskattas av enskilda familjbrukare, som oftast föredrar att kunna arbeta färre timmar per dag.

Ett annat problem med det agroekologiska perspektivet är att det kräver mycket mera kunskap av jordbrukarna och aktiva beslut än inom det konventionella jordbruket. Att odla med mångfald kräver kreativitet, och det saknas paketlösningar. Många småbrukare upplever också att de skulle behöva mer stöd och hjälp för att kunna ändra produktionsform. När skadeangrepp attackerar grödorna får många småbönder panik och känner ingen annan utväg än att börja spruta bekämpningsmedel²²⁹. Trots att MST förordar agroekologi är, som nämnts tidigare, flertalet av deras egna agronomer som ska hjälpa till med att komma igång med produktionen i nya bosättningar utbildade i konventionell jordbrukssyn och kan därmed inte hjälpa bönderna att odla ekologiskt och med mångfald. Vidare förde en del småbönder fram att de inte var intresserade av att behöva stå på marknader i Porto Alegre eller Passo Fundo

²²⁸ Souza Marcelo, "Sistematizacao de gastos e ingresos de pequenos agricultores, Alto Uruguaiana", Cetap.

²²⁹ Intervju, MST-4 (2004-12-14).

och sälja sina varor på helgen efter en veckas hårt arbete²³⁰. Desutom innebär försäljningen på ekologiska marknader att man måste gå ihop i större grupper för att kunna erbjuda större variation i utbud, och klara av alla transporter samt allt arbete med försäljning. Många vittnade om ändlösa möten och mycket interna konflikter²³¹. Då kan det vara betydligt enklare att odla genom t.ex. kontrakt med stora företag som tar hand om transporter (åker ofta ut till gården och hämtar varorna) och kommersialisering. En annan invändning mot detta system är att det skulle vara omöjligt för alla bönder att odla på detta vis eftersom marknaden mätts och en del tror att det inte är troligt att det nu finns utrymme för särskilt många fler ekologiska marknader i regionen efter de senaste årens många nytillskott.²³² Ännu så länge har den främsta målgruppen för de ekologiska marknaderna framförallt bestått av en miljömedveten urban medelklass. Detta är en bra målgrupp i bemärkelsen att den inte är särskilt priskänslig, men det är en problematisk målgrupp om försäljningen ska kunna öka. För detta behövs att konsumtionsbasen breddas.

Ytterligare en faktor som verkar mot det agroekologiska jordbruket är synen på modernitet väger tungt och gör att många föredrar konventionell odling. Ett lantarbetarpar berättade att det gav status att använda mycket bekämpningsmedel. En gång i veckan åkte kommunen ut och hämtade tomma förpackningar, och då var det statusfullt att lämna in ett helt gäng, som då skulle tyda på att man var en modern jordbrukare.²³³ Enligt agronomen Alvir Longhi på Cetap är fortfarande de mest statusfyllda och det tydligaste tecknet för framgång för en småbrukare är att kunna visa upp en nyinköpt traktor eller skördetröska²³⁴. Det skulle vara intressant att i framtida forskning närmre studera hur pass mycket småbrukare värderar 'drömmen om modernitet' i förhållande till andra viktiga målsättningar såsom autonomi och trygghet.

Alla lantbrukare jag intervjuade, oavsett huvudsaklig strategi, upplätt åtminstone en liten plätt där något odlades för eget bruk. Bland de med Världsbankens strategi kunde denna yta vara på någon ynka kvadratmeter (alltså långt ifrån något som skulle kunna erbjuda familjen matsäkerhet, utan snarast något som kan liknas med svenska balkongodlingar), men oavsett storleken på denna odling är det intressant att notera att odlingen för självkonsumtion sällan besprutades med kemiska insatsmedel. Även de mest giftsprutande bönderna väljer alltså att

²³⁰ Intervju, VB-1 (2004-12-08) & VB-3 (2004-12-16).

²³¹ Intervju, MST-9 (2004-12-21) & MST-7 (2004-12-19).

²³² Intervju, VB-5 (2004-12-17).

²³³ Intervju, VB-7 (2004-12-23).

²³⁴ Intervju, Alvir Longhi, Cetap (2004-12-15).

inte bespruta det som själv ska ätas lika mycket. Anledningen till detta sades vara att den besprutade maten befarades vara dålig för hälsan, och därför undveks helst sådan mat²³⁵. Den mer besprutade maten upplevs m.a.o av lantbrukarna själva som mindre säker. Detta är ett intressant inlägg i debatten om matsäkerhet och diskussionen om vad som egentligen utgör säker mat. Åsikterna om GMO däremot gick i sär, där de som själva odlade GM-grödor påstod att genmodifierad mat var ofarlig, medan de som inte gjorde det, tvivlade eller ansåg den vara direkt skadlig att konsumera.

Strategiernas konsekvenser för naturresurser

Sojan lever i förening med bakterier som sitter fast på rötterna. Bakterierna har förmågan att fixera kvävet i luften. Växtsaften ger vatten och näring till bakterierna och i utbyte får växten kväve. Jordbrukaren behöver därför inte tillföra kvävehaltiga gödningsmedel till sådana odlingar. Desutom ger växterna på ett naturligt sätt kväve till nästa odling. En annan fördel med soja är att den klarar att ta sig väl även i ganska sura jordar. Sojaodlingar orsakar dock stora ingrepp i naturen eftersom den odlas över stora sammanhängande arealer²³⁶. Odlingen sker ofta i monokulturer, och artrik mark odlas upp för ökad sojaodling vilket utarmar jorden och gör den sårbar mot skadegörare, och har negativ inverkan på den biologiska mångfalden²³⁷. Det statliga organet för jordbruksforskning, Embrapa, menar att systemet med monokulturer av soja i RS skapar med åren kemisk och biologisk degradering av jordmånen, och följaktligen också sämre skördar. Monokulturerna underlättar också för pesten och invaderande plantor att spridas.²³⁸ Sojaodling i Brasilien är alltså förknippad med stora risker för jorderosion och sojagrödan bedömdes ha tio gånger högre fosforläckage jämfört med proteingrödor odlade i Sverige²³⁹. Biologen Fearnside tar upp att spridningen av soja resulterar i att fungerande ekosystem slås ut, och med dem riskeras även viktiga ekosystemtjänster att slås ut²⁴⁰. Vidare innebär sojans framfart ofta massiva infrastrukturella projekt för transport, vilket förstör flera naturliga habitat långt utöver de områden som direkt används för sojaproduktion²⁴¹. Vid odling av soja används ofta stora mängder bekämpningsmedel (bl.a. monocrotofos och endosulfan som är extremt giftiga). Den årliga användningen av växtskyddsmedel i brasiliansk sojaodling har uppskattats till cirka 1 600

²³⁵ Intervju, VB-3, 4 & 7 samt intervju med agronom Gilmar Zolet Veira.

²³⁶ Salomon Eva, 2000.

²³⁷ LCA Livsmedel, 2002.

²³⁸ Costamilan & Bertagnolli, 2004.

²³⁹ Cederberg, Wivstad, Bergkvist, Mattsson & Ivarsson, 2005.

²⁴⁰ Fearnside Philip M, 2001:24.

²⁴¹ Fearnside Philip M, 2001:23.

gram aktiv substans/ha.²⁴² Storskaliga exportjordbruk tenderar överlag att använda mycket gödnings- och bekämpningsmedel samt förbruka mycket vatten. Lantarbetare själva kopplar samman uppkomsten av nya pester med monokulturer och den ökade användningen av kemiska bekämpningsmedel²⁴³. Det skulle dock, enligt Embrapa, vara möjligt att odla soja på ett mer miljövänligt i RS om man arbetade mer för att skydda jordmånen.²⁴⁴

En del förespråkar även nya former av GM-soja som ett miljövänligare alternativ. Den nordamerikanska sojaföreningen – *American Soybean Association* (ASA) skriver att den nya tekniken möjliggör bönder att odla högavkastande högkvalitativa grödor med mindre användning av kemiska insatsmedel, vilket skyddar miljön²⁴⁵. Brasiliens miljö rörelse och MST har som bekant tagit klar ställning emot GMO. De menar att GMO klart utgör stora risker för miljön i form av t.ex. möjliga mutationer. De vänder sig också mot GM-företaget Monsanto marknadsföring som hävdar att GMO-soja behöver mindre bekämpningsmedel, och hävdar att försäljningen av bekämpningsmedel t.o.m. ökat sedan genetiskt modifierad soja börjat att odlas.²⁴⁶ Utöver ekologiska konsekvenser för de fram att böndernas beroende av fröföretagen ökar. GMO förespråkarna hävdar å sin sida att alla viktiga egenskaper är exakt lika mellan modifierade och ”vanliga” plantor. De menar att tekniken är helt säker och studerats minutiöst in i minsta detalj. ASA hävdar i en rapport från 2005 att alla studier, nästan utan undantag, visat att GMO är fördelaktigt på alla vis och hjälper bönder att spara pengar och tid, samt har potential till att bli ännu mera värdefullt under de kommande åren²⁴⁷. En intervjurespondent menade att den genmodifierade sojan var mer lättkött än den konventionella samt växte snabbare, och att detta var huvudanledningen till att de valde att odla GM-soja²⁴⁸.

Även tobaksodlingen innebär miljöproblem. En stor del av den råtabak som produceras i torkas i processer där man använder ved. Det leder till skogsskövling, trots att detta är trakter med lite skog. Resultatet av avverkningarna blir att marken försämras genom uttorkning och erosion. Det kan gå åt träd från ett hektar gles skog för att torka tobaken från en åker på ett hektar. Tobaksbolagen uppger att de uppmuntrar nyplantering och återplantering av skog i tobaksdistrikten. Föreningen för tobaksproduktion, Afubra, har desutom tagit fram

²⁴² Cederberg, Wivstad, Bergkvist, Mattsson & Ivarsson, 2005.

²⁴³ Intervjuer med MST-1,4,7,8 &10 samt VB-1, 5 & 6.

²⁴⁴ Costamilan & Bertagnolli, 2004.

²⁴⁵ Craig Coon. 2005. (Internet).

²⁴⁶ Guazzelli Maria José. 2003:9.

²⁴⁷ ASA, 2005. (Internet).

²⁴⁸ Intervju, VB-3 (2004-12-16).

skolmaterial om miljöfrågor och föreläser om behovet av återskogning²⁴⁹. Ofta är det snabbväxande eukalyptusträd som i så fall planteras (som är kontroversiellt eftersom det slukar vatten, så att grundvattennivån minskar), men ved fortätter också att tas från den vilda skogen. Många har dessutom så små marker att eukalyptusodlingar inte får plats. Till bilden hör också riklig användning av bekämpningsmedel som rinner ner i vattendrag och förorenar ofta lokala vattentäkter och förgiftar marken²⁵⁰. Tobaksodlare är medvetna om odlingarnas miljöproblem, men menar att ”det antagligen inte är värre än något annat”²⁵¹. På senare år har det desutom växt fram olika former av mer ekologisk tobaksodling, enligt Afubra.

Världsbanken proklamerar ju jordbruksintensifiering och export, men talar även om vikten av att bevara miljön. En väg att förena detta är, enligt banken, att utveckla miljöcertifiering som garanterar känslighet inför miljön, och samtidigt kan bidra till tillväxt genom att öppna nya, mindre priskänsliga marknader. Problemen med certifieringsfokuset är att den ofta innehåller en bias mot småskalig produktion, eftersom den kräver att stora resurser läggs på kontroll och utvärdering, vilket mindre företag inte har råd med²⁵². Om man tittar på de företag som idag rattifierar nya miljöcertifieringar, av t.ex. den internationella organisationen för standardisering- ISO, ser man att det nästan uteslutande är oerhört stora multinationella företag som gör detta.

Ett inbyggt problem med allt exportjordbruk är dess behov av transporter, som ju är huvudkällan för koldioxidutsläpp, och därmed enligt flertalet forskare huvudfiende för att stävja växthuseffekten. Självfallet kräver ett exportorienterat jordbruk mycket mer transporter än ett jordbruk som främst vänder sig till en lokal marknad. Med dagens relativt billiga transporter forslas mat onödigt mycket (ibland fram och tillbaka) för att kunna spara pengar. Om transporter blev dyrare och fick bära sina egna miljökostnader skulle incitamenten för lokal produktion och konsumtion öka. Dagens billiga transportkostnader kan ses som en subventionering för exportjordbruket, då miljöproblemens kostnader –dagens och framtidens – täcks av andra budgetar.

Strategiernas konsekvenser för jämställdhet

Det är fler kvinnor än män som flyttat från landsbygden till städerna, och skillnaden är störst i ålderskategorin 20 till 25. I denna åldersgrupp finns det därför 16,5% fler män än kvinnor

²⁴⁹ Afubra, ”Projeto Verde é Vida” (Inernet).

²⁵⁰ Salomon Eva, 2000.

²⁵¹ Intervju, VB-6.

på landsbygden. Att kvinnor i större utsträckning än män migrerat till städerna kan förklaras av att de kvinnor som kvinnor utför inom jordbruket på landsbygden är relativt osynligt²⁵³. Den traditionella lokala kulturen har definierat arbetsfördelningen mellan könen. Manliga sysslor är allt mekaniserat arbete inom jordbruket. De anses bära huvudansvaret för jordbruket och tar oftast alla större beslut. I deras uppgifter ingår att hugga ved, hålla i alla kontakter utåt (såsom med banker, kooperativ och fack), planera produktion, allt tekniskt. Generellt sett kontrollerar mannen inkomsterna från denna produktion. Vidare är det allt som oftast familjens söner (ofta den minsta sonen) som ärver marken, medan döttrar kan få med sig några djur eller symaskin.

Genom moderniseringen av jordbruket har produktionsaktiviteter blivit mer teknifierade. Tekniken har delvis substituerat behovet av arbetskraft. Det är männen som ansvarar för arbetet med de nya maskinerna inom jordbruket, vilket lett till att kvinnors arbete ute på fältet minskat. Det är också männen som har kontakt med banker och agronomer, och endast sex procent av de statliga jordbrukskrediterna går till kvinnor²⁵⁴. Ofta är kvinnor dock mer delaktiga, i jordbruket ute på fälten, än man kan tro, inte minst i samband med röjning av terräng innan odling, skördearbete och paketering av produkter. Trots detta uppfattas kvinnornas arbete sällan som arbete, utan som ”hjälp”, enligt Anita Brumer från det federala universitetet Rio Grande do Sul. De arbetsuppgifter som anses tillhöra de kvinnliga domänerna är alla de uppgifter som i huvudsak är knutna till hemmet, inklusive att ta hand om barnen. Kvinnan har också oftast hand om eventuella mindre djur såsom höns, grisar och husdjur. Vidare ansvarar kvinnan oftast för familjens egen köksträdgård, dvs. matproduktionen som går till den egna konsumtionen (om det finns ett överskott av t.ex. ägg eller mjölk för att göra ost kan hon sälja detta och får oftast administrera dessa pengar själv). Arbetsfördelningen mellan könen brukar beskrivas som att männen får ta det tyngsta jobbet och kvinnor det lite lättare p.g.a. av skillnaden mellan mäns och kvinnors fysiska förutsättningar.²⁵⁵ Anita Brumer menar dock att benämningarna ”tungt” och ”lätt” inte speglar arbetenas faktiska karaktär, utan bara speglar kulturens könshierarki. Kvinnors skördearbete och bärande av barn och ofta långa sträckor av bärande av vatten utgör inget lätt arbete, menar hon. Överlag värderas kvinnans arbete lägre, t.ex. anses hushållsarbetet vara av sekundär betydelse för familjen i jämförelse med de aktiviteterna som kan bringa monetära inkomster. Enligt Anita Brumers egna undersökning gjord i norra Rio Grande do Sul, lade

²⁵² Se Pottier Johan, 1999.

²⁵³ Brumer Anita, 2004.

²⁵⁴ Lisboa Pacheco Maria Emília, 2004.

²⁵⁵ Brumer Anita, 2004.

kvinnor i snitt t.o.m. ner mer tid i produktiv aktivitet än män bland de familjer som ägde mindre än tio hektar. I de familjer som ägde mellan 11 och 20 hektar lade män och kvinnor ner lika mycket tid i produktiva aktiviteter. I alla hushåll med mer än 20 hektar lade män i genomsnitt ned mer tid än kvinnan i produktiva aktiviteter. Ju mer mark, desto större blev skillnaden. I de hushåll med mer än 100 hektar lägger män drygt 4.5 gånger mer tid än kvinnor på produktiva aktiviteter, enligt undersökningen. Detta betyder självklart inte att dessa kvinnor jobbar mindre totalt sett, då kvinnan ofta är primärt ansvarig för s.k. ickeproduktiva aktiviteter (såsom hushållsarbete). Vidare arbetar en något högre andel kvinnor utanför jordbruket än män (ligger kring 25% i ålderns 20-25 för kvinnor och 20% för män i samma ålder).²⁵⁶

Vilka konsekvenser har då de olika produktionssystemen? Delstatsregeringen gav under 2004 ut en skrift som menar att kvinnans arbete värderas högre inom jordbruket som är självförsörjande med överskotts försäljning och inte särskilt mekaniserat. Detta beror på att de traditionellt kvinnliga sysslorna (såsom familjens köksträdgård och att safta, sylta och konservera) har högre status i detta jordbrukssystem eftersom det framförallt är dessa aktiviteter som bringar in inkomster, emedan samma sysslor inom det högteknologiska mekaniserade jordbruket tenderar att bli osynligt och utan värde, eftersom det då endast är mannens aktiviteter som för med sig inkomster till familjen²⁵⁷. Denna bild bekräftades av mina informanter och kvinnorna i det agro-ekologiska jordbruket var mer delaktiga i både produktion och försäljning. När jag besökte de ekologiska markanderna i Porto Alegre och Passo Fundo (2004-12-12 & 2004-12-19) var över hälften av försäljarna kvinnor. Förutom försäljning innebär marknaderna ett tillfälle att träffa andra jordbrukare och tillsammans med de andra försäljarna i ens grupp lägga upp nya försäljningsstrategier. I en studie om kvinnors roll i det ekologiska lantbruket, av Karin Follador Karam från det federala universitetet i Santa Catarina, konstateras att i över hälften av fallen, där familjer gått över från konventionell till ekologisk odling, är det kvinnan som tagit beslutet. Detta har kvinnan oftast gjort successivt genom att expandera köksträdgården, ta kontakt med ekologiskt inriktade agronomer för teknisk assistans, experimenterat med nya fröer och sålt de första skördarna²⁵⁸. Follador Karam menar dock att när männen väl ser resultaten och blivit övertygade, går de in och återtar huvudrollen i produktionen. Männen tar, enligt samma studie, sedan ofta gradvis kontroll över kommersialiseringen, och är de som oftast går på möten med andra jordbrukare

²⁵⁶ Brumer Anita, 2004.

²⁵⁷ Lisboa Pacheco Maria Emília, 2004.

²⁵⁸ Follador Karam Karen, 2004.

om strategier för försäljning.²⁵⁹ Å andra sidan menar Follador Karam att kvinnans roll i det ekologiska lantbruket ändå är starkare än i konventionellt jordbruk, och att många familjer faktiskt menade att det var kvinnan som var huvudansvarig för hela produktionen. Vidare understyrker hon att det alltid är kvinnan som ansvarar för arbetet med elaborering (såsom göra smör, ost, marmelad).

Ovanstående tyder på att det agroekologiska perspektivet stärker kvinnors roll i jordbruket, medan det ofta teknikfokuserade exportjordbruket tenderar att osynliggöra kvinnors arbete och driva bort dem från produktionen. Många studier visar också på att eftersom fattiga kvinnor som grupp har mindre tillgång till land, krediter och utbildning, än fattiga män, har de också mest att förlora och minst att vinna på globalisering och liberalisering.²⁶⁰ Det finns m.a.o. tydliga indikeringar på att den agroekologiska modellen skulle kunna leda till ökad jämställdhet mellan könen, men det skulle behövas mer studier på området. Det skulle t.ex. vara intressant att undersöka om den totala arbetsbördan blivit tyngre för kvinnor inom agroekologin, och om detta väger upp eventuell ökad status. Vidare skulle det vara intressant att undersöka huruvida det finns samband mellan en viss produktionsmodell och andra faktorer som påverkar jämställdheten såsom fördelning av ansvar för barn, kvinnors deltagande i viktiga beslut o.s.v. Det skulle också vara intressant att undersöka huruvida antalet barn påverkar jämställdheten. Enligt Världsbanken är ju familjeplanering med minskat antal barn en viktig åtgärd för ökad jämställdhet och kvinnors ökade delaktighet i produktiva aktiviteter. Jag har inte haft möjlighet att närmre undersöka detta förhållande.

Sammanfattning och avslutande slutsatser

I början av uppsatsen fastställdes att denna studie försöker uttröna innebörden av två knippen strategier för landsbygdsutveckling, samt analysera dessa strategiers möjliga konsekvenser i Rio Grande do Sul med fokus på småjordbrukare. I sektionen om de antagoniska strategierna för landsbygdsutveckling konstaterades att Världsbankens strategi i korthet syftar till att stödja en bred ekonomisk tillväxt, vars kärna fortsätter att bestå av jordbruksaktiviteter. Jordbrukstillväxt ska nås genom en stabil makroekonomisk miljö, avancerad teknologi och fungerande konkurrerande marknader. Den privata sektorn anses essentiell. Småbrukare bör söka allianser med privata jordbruksföretag som kan bistå med kunskap och teknologi, där småbrukaren står för arbetet, samt maximera produktionen på de områden som ger bäst

²⁵⁹ Ibid.

²⁶⁰ Se Unifem, 2000 & "Global Trade Negotiations Homepage", (Intrnet).

avkastning. Naturresurser ska bevaras genom ekologisk ”nisch”, miljöcertifiering samt förbättrad teknologi. Ökade inkomster ska leda till matsäkerhet, och bättre kontroller och certifiering ska leda till att maten är garanterad ”ofarlig”. MST å sin sida förordar ”agro-ekologi”, som inbegriper ett ekologiskt lantbruk med hög grad av självförsörjning, biologisk mångfald och försäljning på lokala marknader. Matsäkerheten i landet ska säkras genom jordreform och genom att familjebruket i första hand ska producera livsmedel för den egna befolkningen och inte uppmuntras till export. I det empiriska avsnittet delades familjelantbrukare i RS in i två grupper beroende på deras huvudsakliga produktionsform i förhållande till Världsbankens och MSTs ideal. Konsekvenserna av att anamma det ena eller andra strategiknippet analyserades i förhållande till de huvudsakliga faktorer som beräp landsbygdsutveckling inbegriper. Denna analys visar att det finns inga enkla svar, och studien skulle med fördel kunna fördjupas och nyanseras för att uppnå en större förståelse. I kapitlet om uppsatsens bakgrund och syfte skrev jag att empirin från RS skulle säga något om de respektive strategiernas relativa framgångar eller misslyckanden. Detta var min ambition, men det är tydligt att inga sådana säkra slutsatser kan dras av denna studie. Trots alla begränsningar tycker jag dock att uppsatsen, förutom att väcka nya frågor, lyckas visa en del intressanta tendenser. Jag ämnar nu ta ett samlat grepp på dessa tendenser, som sprungar ur de framkomna konsekvenser av Världsbankens och MSTs strategier för landsbygdsutveckling som presenterats i föregående kapitel.

Grovt sett kan man konstatera att Världsbankens linje innebär möjligheter till högre avkastning, men också större risker än MSTs linje. Den exportorienterade modellens inkomster är svåra att förutsäga då försäljningspriset kan sjunka från sådd till skörd (även kontraktsföretagen förbehåller sig ofta rätten att sänka uppköpspriser utan varsel). Riskerna med Världsbankens strategier för med sig att småbönderna blir relativt beroende och sårbara. De är beroende av stadiga och ständiga inkomster för att kunna tillgodose familjens matsäkerhet samt för att kunna tillgodose produktionsformens krav på kapitalintensiv utrustning (vilket oftast kräver lån, som i sin tur kräver fortsatta inkomster för låneåterbetalning). De är sårbara gentemot skadeangrepp (eftersom monokulturer är mer utsatta än diversifierade odlingar) och därmed beroende av mycket bekämpningsmedel. De är sårbara gentemot torka (eftersom sojan är extra känslig mot torka). Vidare är de beroende av internationell efterfrågan, som i sin tur bl.a. beror på den brasilianska valutautvecklingen och priset på oljan (och därmed transportkostnader). Bristen på autonomi och den höga graden av sårbarhet är desutom svår att ta sig ur. Bönder som odlat soja eller tobak på sin mark har svårt att kunna gå över till ekologisk odling av flera skäl. Dels eftersom jorden behöver tid att

årerhämta sig och kan inte ge särskilt stora skördar i början, dels för att bönder som odlat ett fåtal grödor efter 'moderna' paketlösningar, förlorar kunskap om olika grödors egenskaper och möjliga användningsområden. Det uppstår vad man inom MST kallar för "social erosion".

Småbönder som anammat MSTs ideal är mer autonoma och mindre sårbara, eftersom de producerar sin egen mat, inte behöver ta lån och inte påverkas av svängningar på världsmarknaden. Å andra sidan innebär den agro-ekologiska modellen mycket slitsamt arbete och är inget som småbönder snabbt kan bli rika på. Inkomsterna behöver i och för sig inte vara lägre än i den exportorienterade modellen, men satt i förhållande till arbetsinsats är de klart lägre. Givetvis är det mycket enkelt och snabbt avklarat att med tillgång till traktorer och annan utrustning, odla en snabbväxande GM-soja, spruta på de insatsmedel som föreskrivs och sedan skörda. Agro-ekologin är allt annat än enkel med dess mångfald av grödor, som sinsemellan kräver olika förhållanden (olika såtider, olika mycket vatten, olika mycket sol, olika mycket näring, olika mycket surhet, passar olika bra i förhållande till andra grödor, olika skördetider o.s.v.). Utöver detta tillkommer ett ideal utan bekämpningsmedel som innebär att det krävs mer tid för att bekämpa ogräs och mer tid för att experimentera fram olika ekologiska medel för att t.ex. bekämpa skadeangrepp. Det är verkligen inte alla som besitter tillräckligt med kunskaper och kreativitet för att klara av en sådan krävande produktionsform, särskilt inte utan tillgång till kontinuerlig teknisk assistans, och efter att under årtionden ha producerat efter gröna revolutionens färdiga paketlösningar. Dessutom kräver det agro-ekologiska perspektivet att familjebbrukare organiserar sig i grupper som ansvarar för vissa stånd på marknadsplatser och som ordnar med transporter och försäljning i kollektiv regi. Organiseringen är nödvändig, men upplevs av många som tidsödande och stundom konfliktfylld.

Vad gäller naturresurser anser jag det vara ganska tydligt att den agroekologiska modellen bättre borgar för ekologisk uthållighet. Världsbankens är ju inne på att ett sätt att förena krav på intensifiering av jordbruksproduktion med ekologisk uthållighet är fokus på avancerad bioteknologi, t.ex. GMO samt utvecklad miljöcertifiering. Bioteknologin som potentiell lösning är omdiskuterad, och är något framtiden får utvisa. Ett problem med miljöcertifiering, som nämnts tidigare, att den ofta blir ett instrument som gynnar stora företag med resurser att avsätta för kontroll, men ett hinder för små, trots att de kanske kan leva upp till själva kriterierna har de inte råd att "bevisa" det. Ett annat inbyggt miljöproblem med

Världsbankens ideal är dess inriktning på export och därmed transport, vilket i dagens läge utgör en farlig miljöbov som inte bär sina egna miljökostnader.

Även vad gäller jämställdhet verkar det agro-ekologiska perspektivet vara att föredra, då de traditionellt sett kvinnliga sysslorna värderas högre inom detta system. Å andra sidan kanske en del direkta åtgärder för att stärka kvinnors roll i jordbruket, skulle kunna få kvinnor inom det konventionella jordbruket att även komma åt de traditionellt manliga sysslorna (ex. köra traktor) med hög status, och få män att ägna mer tid åt traditionellt kvinnliga uppgifter (t.ex. barnpassning) med låg status. Å andra sidan är ju detta ingen liten och enkel förändring, och vad jag kan uttröna finns det inget i Världsbankens strategier som vittnar om någon sådan radikal ansatts.

Ovanstående analys av strategiernas konsekvenser visar att det både finns för- och nackdelar med bägge strategier för småbrukare, men det ska understrykas att jag målat upp en ganska grov bild, och i framtiden vore det intressant att kunna fördjupa undersökningen genom fler intervjuer, och genom att undersöka närmre skillnader i konsekvenser också inom ett strategiknippe, t.ex. hur inkomster och könskontrakt kan variera beroende på huvudsaklig gröda.

Appendix 1

Vad är Världsbanken?

Rent organisatoriskt består egentligen Världsbanken av fem nära förbundna institutioner; Internationella återuppbyggnads- och utvecklingsbanken (IBRD), Internationella utvecklingsfonden (IDA), Internationella finansieringsbolaget (IFC), Multilaterala investeringsgarantiorganet (MIGA) och Internationella centret för biläggande av investeringstvister (ICSID). Trots lite olika profil alla delar uppdraget att bekämpa fattigdomen och höja människors levnadsstandard.²⁶¹ De alla fem institutionerna kallas ”Världsbanksgruppen” och när bara ”Världsbanken” nämns menas i dagligt tal specifikt IBRD och IDA. IBRD syftar till att minska fattigdomen och ge hållbar utveckling i kreditvärdiga ”medelinkomstländer”. Förutom lån erbjuder de analyser och rådgivning, och under 2004 har de sammanlagt lånat ut 11 biljoner dollar. IDA ger räntefria lån till världens åttioen mest fattiga länder som saknar kapacitet att låna på marknadsvillkor av privata banker. IDA har under 2004 lånat ut 9 biljoner dollar. För Brasilien i egenskap av ”medelinkomstland” är det framförallt IBRD som är relevant, men även MIGA och IFC har stora projekt i landet.

Världsbanken bildades tillsammans med Internationella valutafonden, IMF efter Andra världskriget i samband med den berömda Bretton Woods-konferensen 1944, och huvudsyftet var att återställa Europa efter kriget. Under årens lopp har Världsbankens fokus skiftat till de fattigare länderna i världen (den s.k. tredje världen), och bankens policyområden har blivit fler och dess organisation har blivit större (idag har banken uppemot tiotusen anställda). Världsbanksgruppen är idag den största enskilda finansiären av utvecklingsbistånd bland utvecklingsbankerna. Under 2004 satsades sammanlagt 20 miljarder dollar i 245 projekt. Världsbanken är också en viktig kunskapsbank på biståndsområdet. Bland bankens 9 300 anställda finns miljöexperter, antropologer och många andra specialister. Engagemanget för fattigdomsbekämpning har de senaste åren fördjupats. Bland annat har en ansats för bekämpning av fattigdom lanserats som lägger ökad vikt på att koordinera åtgärder som direkt påverkar människor i de fattiga länderna.²⁶²

²⁶¹ Läs om Världsbankens struktur i detalj på dess hemsida; <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,pagePK:50004410~piPK:36602~theSitePK:29708,00.html> (2004-11-25).

²⁶² ”Samarbete genom Internationella banker”, Se Regeringskansliets hemsida; <http://www.regeringen.se/sb/d/3416/a/20208> (2005-04-28).

Egentligen är Världsbanken inte någon bank, utan snarare ett specialiserat FN-organ, dock utan att styras genom FN. Istället styrs VB av dess delägare, som består av de 184 medlemsstaterna. I Världsbanken finns två typer av röster; basröster och kvotröster. Alla länder har 250 basröster, medan kvotrösterna bestäms efter satsat kapital.²⁶³ USA är den största enskilda andelsägaren med drygt 16 procent av rösterna, följd av Japan med cirka 8 procent. Sverige ingår i en nordisk-baltisk valkrets som förfogar över cirka fyra procent av rösterna. I praktiken har USA alltid haft ett verkligt veto i såväl VB som IMF. Från början kontrollerade USA ensamt 35% av rösterna och stadgan föreskrev att åtminstone 80% av rösterna måste stå bakom ett förslag till förändringar. USAs dominans har gradvis sänkts och deras rösteantal idag ligger som sagt på 16%, men också stadgan har ändrats så att det idag bara behövs 15% för att kunna blockera en stadgeändring, och därmed fortsätter USA att kunna utöva ett faktiskt veto. Totalt sett har Syd och Öst 39% röstandelar i VB, emedan Nord har 61%. Världsbanksgruppen har vidare en styrelse bestående av ministrar, men den dagliga ledningen utövas av 24 exekutivdirektörer. Varje direktörsstol är knuten till ett land eller en grupp av länder och har sin egen röststyrka. Nord har vidare 14 exekutivdirektörer emedan Syd och Öst tillsammans har 10.²⁶⁴

I Världsbankens stadga försäkras att banken inte får ingripa i någon medlems politik och att banken främst ska ägna sig åt särskilda återuppbyggnads- eller utvecklingsprojekt. I själva verket menar kritiker att bankens inblandning i länders inre angelägenheter tillhör kärnverksamheten.²⁶⁵ Detta rättfärdigas utifrån resonemang om behov av konditionalitet för att undvika för låntagarna att använda medel till osund politik eller osunda finanser. Under FN-konferensen om utvecklingsfinansiering i Monterrey, Mexiko, 2002 var frågan om demokratisering av VB och IMF central. Kraven på demokratisering har sin utgångspunkt i att det är de skuldsatta länderna i Syd och Öst som har minst makt inom banken, trots att de är uteslutande dem som drabbas av bankens policystyrning.

Vad är MST?

De jordlösa lantarbetarnas rörelse -MST- bildades 1984 då 80 representanter från olika bondeorganisationer träffades i en kyrka och diskuterade behovet av att bilda en massrörelse för jordreform. Rörelsen har starka rötter i den progressiva delen av den katolska kyrkan där

²⁶³ Se Världsbankens hemsida på Internet; www.worldbank.org.

²⁶⁴ Hermele Kenneth, 2004: 90-91.

²⁶⁵ Hermele Kenneth, 2004:41.

befrielseeteologin varit mycket stark. Rörelsen fanns till en början endast i de sydliga delstaterna i Brasilien, men ganska snabbt spreds den till övriga Brasilien.²⁶⁶

MST har, enligt deras egen uppskattning, ca 2 miljoner medlemmar, men har inget formellt register, utan man blir medlem bara genom att vara aktiv. MST finns inte heller officiellt som organisation, eftersom rörelsen anser sig vara väldigt utsatt²⁶⁷. Rent organisatoriskt har varje bosättning en egen MST-grupp. Ur denna grupp sitter representanter i större lokala föreningar. Ur dessa, i sin tur, finns representanter i en ledningsgrupp för delstaten, och slutligen finns en nationell styrelse, där det sitter representanter från de olika delstaterna. Hela styrelsen är gemensamt ansvarig, och rörelsen har varit noga med att undvika beroende av en enda ledare²⁶⁸. De lokala organisationerna kan ha lite olika karaktär och deras inriktning kan skilja sig mycket från varandra, men i vissa politiska frågor måste de lyda överordnad instans²⁶⁹. MST kan därför beskrivas som en blandning mellan decentraliserad gräsrotsrörelse och en hierarkisk centralorganisation.

MST förknippas främst med krav på jordreform, men idag är MST en mångfacetterad organisation med många olika delar och aktiviteter. Kampen för jord är dock fortfarande central och ses som ett första steg i kampen för ett bättre samhälle. Genom ockupationer, demonstrationer, manifestationer och andra typer av kampanjer söker rörelsen ständigt pressa makthavare att prioritera jordreform. MST har visat sig ha en mycket stor förmåga att organisera och genomföra aktioner. Till dessa kan nämnas stora marscher som är flera hundra kilometer långa, och som har blivit viktiga symbolhandlingar och väckt uppmärksamhet. Vidare har MST gått in i städerna och ockuperat byggnader eller lokaler (såsom för det nationella institutet för jordreform INCRA, eller banker), för att få lån och dylikt de anser sig ha rätt till. Den vanligaste aktionen MST organiserar är dock jordockupation. Den ockuperade marken kallas för *acampamento*. Om INCRA beslutar att marken fyller kriterierna för att ingå i jordreformen (d.v.s. såsom det står formulerat i konstitutionen 'inte fyller sin sociala funktion') ges lantarbetarna laglig rätt till området som då kommer att kallas för en *assentamento*. Det är först när lantarbetarna har laglig rätt till jorden som de börjar bruka den, och de har då även rätt att ansöka om statliga krediter för att kunna bygga hus,

²⁶⁶ Plínio de Arruda Sampaio, "Mística in MST, The Movement's Use of Culture and Hope"

http://www.mstbrazil.org/20020824_268.html.

²⁶⁷ Se Joao Pedro Stédile.

²⁶⁸ Wright & Wolford, 2003:xiv.

²⁶⁹ Lennart Körling, Svenska stödgruppen till MSTs hemsida <http://www.bahnhof.se/kjorling/MST/ideologi.htm>.

skapa en infrastruktur och lån till maskiner och utsäde.²⁷⁰ Vägen från en *acampamento* till en *assentamento* är brokig och tar i genomsnitt sex månader. Åsikterna mellan landlösa och jordägare går ofta isär huruvida marken är obrukad/misskött eller ej. Om polisen säger åt lantarbetarna att flytta, genomförs ockupationen på nytt inom de närmsta dygnet och så kan det sedan hålla på fram och tillbaka under lång tid. Utgången i denna process beror ofta på vem som får den lokala opinionen på sin sida²⁷¹. Enligt rörelsens ideal ska marken sedan brukas kollektivt, men i många *assentamentos* finns inbördes konflikter och misstro, så den vanligaste formen är att jorden brukas individuellt, men att viss infrastruktur ägs gemensamt²⁷². Enligt MSTs egna uppskattningar fanns det 2003 över hela landet 116 382 familjer som levde i *acampamentos*. Vidare ska det under 2003 ha funnits ca 350 000 familjer som lever i *assentamentos*²⁷³. MST menar att den brasilianska familjen på landsbygden består av minst fyra personer, och därför kan rörelsens medlemsantal uppskattas till över två miljoner aktiva medlemmar. Uppskattningsvis omfattar MSTs bosättningar (*acampamentos* & *assentamentos*) 8 miljoner hektar.

Utöver *assentamentos* och *acampamentos* har MST fler än 500 grupper av produktion och kommersialisering och ett hundratal sammanslutningar (s.k. *agroindústrias*) för jordbruksförädling, samt ytterligare föreningar för krediter. MST har också en stark utbildningsdel där ca 160 000 barn hittills studerat på någon av rörelsens 1300 skolor. MST har också ett alfabetiseringsprogram för 30 000 ungdomar och vuxna samt stöder 750 'aktivister' med universitetsstudier. Rörelsen har även bildat ett *Universidade da Terra*, ett fortbildningscenter för medlemmar, som ligger utanför Sao Paulo.²⁷⁴ Som ett tillägg till jordockupationer, demonstrationer, kooperativ och utbildningar har MST också egna tidningar och radio. Detta har man, enligt MST, för att skapa motvikt till den hegemoniska utvecklingssynen som finns i det elitägda nationella media.

Åsikterna om MST går isär. Den brasilianska befolkningens inställning till rörelsen är splittrad, och likaså varierar medias inställning kraftigt mellan olika medieföretag och

²⁷⁰ FAO, Universidade de Sao Paulo & MDA, 2003.

²⁷¹ Lennart Kjörling svenska stödgruppen till MSTs hemsida <http://www.bahnhof.se/kjorling/MST/idelogi.htm>.

²⁷² FAO, Universidade de Sao Paulo & MDA, 2003.

²⁷³ Se MSTs hemsida om *acampamento*; www.mst.org.br/biblioteca/acampam/acamp2003.htm och om *assentamento*; www.mst.org.br/biblioteca/assentam/assent4.html (2004-10-03) Delstaten Rio Grande do Sul ska ha haft 2500 (2003) familjer i *acampamentos* och 9600 familjer i *assentamentos* (uppgift från 2001, kan säkerligen ha ökat sedan dess).

²⁷⁴ Leonardo Boff, "Religiosos en la marcha del MST - 27 de Mayo, 2005", på Leonardo Boffs hemsida under rubriken 'articulos'. Se Internet; www.leonardoboff.com/ (2005-03-23).

journalister. Många av MSTs allierade finns inom den katolska kyrkan, fackföreningsrörelsen, medelklassen i städerna och ”vänsterorganisationer”. Till de beständiga fienderna finns representanter för landägarnas intressen, som kritiserar rörelsen för att vara samhällsomstörtande och våldsamt. Det finns dock även kritik från intellektuella som anser att organisationen är odemokratisk och att ledningens åsikter egentligen inte representerar medlemmarnas intressen. Enligt denna kritik utnyttjas de fattiga människornas okunnighet och ödmjuka önskan om en bit egen jord för att skapa sig en stor politisk bas som manipuleras och manövreras för att kunna radikaliserat politiken. En annan kritik är att MST i mångt och mycket blivit som vilken bank som helst som pådyvlar medlemmarna för mycket lån eftersom rörelsens intäkter främst härrör från krediterna de förmedlar till medlemmar och tar en procentuell andel av.

Källförteckning

Banco Mundial, 2002. "Llegando a los pobres de las zonas rurales - Estrategia de Desarrollo Rural para América Latina y el Caribe", Región América Latina y el Caribe, Departamento de Desarrollo Ambiental y Socialmente Sostenible, Sector Rural. Washington D.C.

Bandeira Moniz Luis Alberto, 2001. "O Governo João Goulart – As lutas sociais no Brasil 1961-1964", sjunde upplagan, Reven, Fundacao Universidade de Brasília.

Barnes Fred, 2005. "Bush's Shake-Up-the-World View", Editorial page, *the World Street Journal*, March 22, 2005. www.opinionjournal.com/editorial/feature.html?id=110006454.

Borelius Ulf, 2004. "Källkritik och befrielseologi. Ett bidrag till forskningen kring befrielseologins uppkomst" SEC Report 31, *Sociology of Education and Culture*, Uppsala Universitet, April 2004.

Brumer Anita, 2004. "Genero e agricultura: a situação da mulher na agricultura do Rio Grande do Sul" ur 'Revista Estudos Feministas'. Vol. 12, no. 1. Florianópolis.

Burns Bradford E. 1993. "A history of Brazil" Columbia University Press, New York.

Calcanhotto Flávio Abreu, 2001. "Diagnóstico e análise de sistemas de produção no município de Guaíba/RS: Uma abordagem agroeconômica", Universidade Federal do Rio Grande do Sul, 2001

Caporal Francisco Roberto, 2003. "Superando a Revolução Verde: A Transição agrocológica no estado do Rio Grande do Sul, Brasil", *AgirAzul*, abril 2003. EMATER/RS, Porto Alegre –RS.

Carbonell de Masy Rafael, 1996 "Cooperativas de Crédito Rural en Rio Grande do Sul (Brasil): Reorganización y Desarrollo", FAO, SD Dimensions, Roma, Italia. Diciembre 1996. Se Internet; www.fao.org/sd/spdirect/Rore0008.htm (2005-04-29)

Cederberg, Wivstad, Bergkvist, Mattsson & Ivarsson, 2005. "Hållbart växtskydd - Analys av olika strategier för att minska riskerna med kemiska växtskyddsmedel", Rapport MAT21 nr 6/2005. Se http://www-mat21.slu.se/publikation/pdf/mat21nr6_2005.pdf?308

Chase Jacquelyn, 2003. "Regional prestige: Cooperatives and agroindustrial identity in southwest Goiás, Brazil", *Agriculture and Human Values*, nr 20, 2003:38.

Constituição Federal: Título VII - Capítulo III – da Política Agrícola e Fundiária e da Reforma Agraria, 1988. Lagtexten finns bla. på regeringens hemsida; <http://www.justica.sp.gov.br/Itesp/leis/Federal.htm> (2005-05-08)

Costamilan Maria & Bertagnolli Fernando, 2004. "Cultivo de Soja", Embrapa. Se; <http://www.cnpt.embrapa.br/sist-prod/soja04/> (2005-03-25)

Díaz Sandra & Cáceres Daniel M. 2001. "Ecological approaches to rural development projects". *Cadernos de Saúde Pública*, vol. 17, Rio de Janeiro, 2001.

EU 1996, "The Cork Declaration - A living countryside", The European Conference on Rural Development. Cork, November 1996. Se Internet; http://europa.eu.int/comm/agriculture/rur/cork_en.htm (2005-04-30)

FAO, Agriculture Department, 2004. "Fertilizer Use by Crop in Brazil - Land and Plant Nutrition Management Service - Land and Water Development Division" Första versionen, Rom, Italien. Rapporten kan laddas ner från följande Internetadress; <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/007/y5376e/y5376e00.pdf> (2005-04-29)

FAO, SD Dimensions, 1996. "Sustainability: the Challenges in Agriculture, Forestry and Fisheries" Sustainable Development Department, Mars, 1996, Artikeln finns på Internet; <http://www.fao.org/sd/EPdirect/EPre0002.htm> (2005-02-21)

FAO, SD Dimensions, 1998. "Biodiversity for Food and Agriculture, Crop Genetic Resources", Sustainable Development Department. Februari, 1998. Artikeln finns på Internet; <http://www.fao.org/sd/epdirect/epre0040.htm> (2005-02-21)

- FAO, Special Advisors to the Director General, 1996.** "Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action" Deklarationen kan läsas på FAOs hemsida; <http://www.fao.org/docrep/003/w3613e/w3613e00.htm> (2004-10-01)
- FAO, Sustainable Development Department, 2000.** "Human resources in agricultural and rural development", Rom, Italien. Rapporten finns på Internet; http://www.fao.org/documents/show_cdr.asp?url_file=/DOCREP/003/X7925M/X7925M00.HTM (2005-02-21)
- FAO, Universidade de Sao Paulo & MDA, 2003.** "A qualidade dos Assentamentos da Reforma Agrária Brasileira", Red. Sparovek Gerd. Rapporten kan laddas från INCRA's hemsida; <http://www.incra.gov.br/htm/serveinf/htm/pubs/down/aqualiassent.zip> (2005-03-25)
- Fearnside Philip M., 2001.** "Soybean cultivation as a threat to the environment in Brazil" *Environmental Conservation*, no 28, 2001
- Frechette Darren L, 1997.** "The Dynamics of Convenience and the Brazilian Soybean Boom", *American Journal of Agricultural Economics*, 79, November 1997
- Follador Karam Karen, 2004.** "A mulher na agricultura orgânica e em novas ruralidades", *Revista Estudos Feministas*, vol. 12 no.1. Florianópolis.
- Grekow Karin, 2000.** "Hur många svenskar tål världen? –Miljöeffekter i Syd av svensk konsumtion", Naturskyddsföreningen Förlag.
- Groppo Paolo, 1996.** "Agrarian reform and land settlement policy in Brazil: Historical background", FAO, Rural Development Division, 1996. Se Internet; www.fao.org/sd/Ltdirect/Ltan0006.htm (2005-04-29)
- Guazzelli Maria José, 2003.** "The future of GMOs - What does experience tell us?" *Poverty Alleviation and Biological Diversity -A view from the South*, Framtidsjorden, Oktober 2003. Finns att ladda ner från Internet; <http://www.framtidsjorden.se/info/downloads/booklet.pdf>
- Hahn Thomas, 1997.** "Ekologisk ekonomi - olika synsätt", kapitell tre ur Hahn (red). *Miljöekonomi och ekologisk ekonomi - en teoretisk introduktion*, SLU, Institutionen för naturresurs- och miljöekonomi, 1997.
- Hermele Kenneth, 2004.** "Världens ordning – 60 år med Världsbanken och IMF", Tankesmedjan Agora, Forum Syd och Nätverket Jubel.
- Hunter Wade Robert, 2004.** "On the Causes of Increasing World Poverty and Inequality, or Why the Matthew Effect Prevails?" *New Political Economy*, Vol. 9 No 2. June 2004
- IFAD, 2001.** "Rural Poverty Report 2001" Rapporten kan laddas ner från följande Internetadress; <http://www.ifad.org/poverty/> (2005-05-03)
- Keen & Haynes, 2000.** "A history of Latin America". Sixth Edition, Houghton Mifflin.
- Lantz Annika, 1993.** "Intervjumetodik", Studentlitteratur.
- LCA livsmedel, 2002.** "Maten & Miljön – Livscykelanlays av sju livsmedel". Utgiven av LCA livsmedel, bestående av svenska bondekooperationen, LRF, Swedish meat mfl. Rapporten finns på Internet; <http://www.omvarldsbilder.se/Files/Matbroschyr.pdf>
- Lisboa Pacheco Maria Emília, 2004,** "Em defesa da Agricultura Familiar sustentável com igualdade de gênero". *Programa Amazônia Sustentável e Democrática*
- Longhi Alvir & Santos de Souza Marcelo, 2003.** "CETAP and biological diversity" *Poverty Alleviation and Biological Diversity -A view from the South*, Framtidsjorden, Oktober 2003. Finns att ladda ner från Internet; <http://www.framtidsjorden.se/info/downloads/booklet.pdf>
- Millennium Ecosystem Assessment Board, 2005** "Living Beyond Our Means: Natural Assets and Human Well-being". Rapporten kan laddas ner från Internet; <http://www.millenniumassessment.org/en/index.aspx> (2005-05-09)

- Moberg Fredrik & Huitric Miriam, 2005.** "Healthy ecosystems key to poverty alleviation". *Sustainable Development Update*, Issue 2, Volume 5, 2005. Utgiven av Albaeco. Finns på Internet; <http://albaeco.com/sdu/21/pdf/SDU2-05.pdf> (2005-05-09)
- Navarro Zander, 2002.** "Mobilização sem emancipação – as lutas sociais dos sem-terra no Brasil", *Produzir para viver*, edited by Boaventura de Sousa Santos, Rio de Janeiro: Editora Civilização Brasileira, p. 189-232
- NEAD, 1999.** "Avaliação Preliminar do Programa Cédula da Terra", Núcleo de Estudos Agrários e Desenvolvimento (NEAD), Universidade Estadual de Campinas (UNICAMP), Universidade São Paulo (USP) & Universidade Federal Rural do Rio de Janeiro (UFRRJ). Campinas
- Nilsson Torsten, 2005** *OmVärlden* nr 3, april 2005, Sida.
- OECD, 2001.** "The DAC Guidelines on Poverty Reduction",. International Development, France. Rapporten kan laddas ner från följande Internetadress; <http://www.oecd.org/dataoecd/47/14/2672735.pdf> (2005-04-29)
- Papma Frans, 1992.** *Contesting the Household Estate – Southern Brazilian Peasants and Modern Agriculture*, Centre for Latin American Research and Documentation, Amsterdam.
- Pottier Johan, 1999.** "Anthropology of Food - The Social Dynamics of Food Security", Polity Press, Cambridge.
- Ribas Alexandre D, 2000.** "Cooperativização e reorganização político-territorial na seara de atuação do MST", *Pegada -electrónica*, Vol 1, No 1, 2000. Se Inernet; www2.prudente.unesp.br/ceget/pegada/peg2.htm
- Rodrik, Dani, 2001.** "The Global Governance of Trade as if Development Really Mattered," UNDP, Social Development Group, New York, 2001. Finns på Internet; <http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/UNDPtrade.PDF> (2005-02-22)
- da Rosa João Mauricio, 2001.** "Cédula da Terra", *Journal da Unicamp*. Junho de 2001 - ANO XV – N. 163, Campinas.
- Rua Maria das Graças & Abramovay Miriam, 2000.** "Companheiras de luta ou 'coordenadoras de panela'?" *As relações de gênero nos assentamentos rurais*. Brasília: Edições UNESCO.
- Salomon Eva, 2000.** "Hushållning med växtnäring – växtnäring förluster", Svenska Naturskyddsföreningen (SNF) rapport <http://www.snf.se/pdf/rap-jordbruk-vaxtnaring.pdf> (2005-06-30)
- Sawaya Jank Marcos, Franco Paes Leme Maristela, Meloni Nassar André & Feveret Filho Paulo, 2001.** "Concentration and Internationalization of Brazilian Agribusiness Exporters", *International Food and Agribusiness Management Review*, 2001:359-365
- Schneider Sérgio, 2004.** "A abordagem territorial do desenvolvimento rural e suas articulações externas". *Revista Sociologias* Nr. 11.
- Schneider Sérgio, 2003.** "Teoria social, agricultura familiar e pluratividade", *Revista Brasileira de Ciências Sociais*, vol.18, no.51.
- Sen Amartya, 1995.** "Nobody Need Starve", Penguin Books.
- da Silva Tânia Paula, 2002.** "Fundamentos teóricos do cooperativismo agrícola e o MST", *Terra Livre*, Ano 18, n. 19, pp229-242.
- Unifem, 2000.** "Progress of the World's Women 2000", Judd Karin (editor), Unifem Headquarter.
- Van Crowder L, 1998.** "Learning for the future: Human resource development to reduce poverty and achieve food security". FAO, Sustainable Development Department, March, 1998. Se Internet; <http://www.fao.org/sd/cddirect/cdan0011.htm> (2005-03-31)
- de Vylder Stefan, 2002.** "Utvecklingens drivkraft", Forum Syd,

Wilkinson John, 2000. "Distintos enfoques e debates sobre a produção familiar no meio rural", *Agroecologia*. No 3. Jul/Set. Emater/RS.

Wright Angus & Wolford Wendy, 2003. "*To Inherit the Earth: The Landless Movement and the Struggle for a New Brazil*". Oakland, CA: Food First!

World Bank, 2003. "*Reaching the Rural Poor - A Renewed Strategy for Rural Development*", the World Bank, Washington DC.

World Bank CAS 2003 "A more equitable, sustainable, and competitive Brazil- Country Assistance Strategy; FY2004-2007". World Bank, Washington D.C.

World Bank Report, 2005. "*Global Agricultural Trade and Developing Countries*", Red. Aksoy M. Ataman & Beghin John C., Washington D.C. , World Bank.

World Bank Operations Evaluation Department, 2004. "*Brazil: Forging a Strategic Partnership for Results. – An OED Evaluation of World Bank Assistance*", Washington D.C. World Bank.

Internet

Andersson Filip, "Oupfyllda jordreformsloften – igen", Portalen *Latinamerika.nu*, http://www.latinamerika.nu/archive/2005_01_01_archive.html (2005-03-10)

Andersson Filip, "Lulas popularitet ökar – fast mest bland de rika", Portalen *Latinamerika.nu* http://www.latinamerika.nu/archive/2005_01_01_archive.html (2005-03-10)

Afubra, "Perfil do Fumicultor", Associação dos Fumicultores do Brasil. Se Internet; www.afubra.com.br/ klicka på 'Tabaco no Brasil' och sedan på 'Perfil do Fumicultor' (2005-05-11)

Afubra, "Projeto Verde é Vida" www.afubra.com.br/. Klicka på 'Projeto Verde é Vida' och sedan på 'Historico' (2005-05-11)

Arruda Roldão, 2003. "MST quer fim do modelo Agrícola exportador", MST, www.mst.org.br/biblioteca/textos/reformagr/fim.html (2005-06-28)

ASA, 2005. "Dispelling the Myths: the real facts about agricultural biotechnology and biotech food" *American Soybean Association*, <http://www.asa-europe.org/pdf/Dispelling%20the%20myths%202005.pdf> (2005-06-30)

Bilaterals.org 2004. "Alert from Via Campesina Brazil on EU-Mercosur negotiations" http://www.bilaterals.org/article.php3?id_article=785http://www.bilaterals.org/article.php3?id_article=785 (2004-10-01)

Biotech-info, "Letter of Rio Grande do Sul", www.biotech-info.net/letter_RGDS.html (2005-02-22)

Borges Altamiro & Stedile João Pedro, 2005. "Impactos da Alca na agricultura", *Forum Social Mundial*, http://www.forumsocialmundial.org.br/dinamic/tbib_alca_agricultur.php (2005-02-08)

Boff Leonardo, <http://www.leonardoboff.com/> (2005-02-22)

Carvalho Mario Cesar, "Agricultor troca fumo por horta ecologica" *Rede de Agricultura Sustentavel*, Internet; <http://www.agrisustentavel.com/san/trintafumo.htm> (2005-02-28)

Com Ciência, "Agricultura familiar predomina no Brasil", Se Internet; www.comciencia.br/reportagens/ppublicas/pp07.htm (2005-05-13)

Com Ciência, "Governo tras novas propostas para reforma Agrária" www.comciencia.br/reportagens/agraria/agr02.shtml (2005-05-03)

ComCiencia "Programa de acesso à terra não é reforma agrária"; www.comciencia.br/reportagens/agraria/agr05.shtml (2005-05-03)

Coon Craig, 2005. "Poultry Feed and Biotechnology". *American Soybean Association* <http://www.asa-europe.org/pdf/poultryf.pdf> (2005-06-30)

Edson Teófilo Eugenio Peixoto, 2004. "La Reforma Agraria en Brasil", *Banco Mundial*, www.bancomundial.org/cuartofoforo/text/A-CASO-ReformaAgraria.pdf (2005-04-28)

Emater/RS, "Marco Esencial para as acoes Sociais da Emater/RS – Ascar" <http://www.emater.tcche.br/site/inicial/ptbr/php/index.php> (2005-05-13)

EU; http://europa.eu.int/comm/external_relations/mercosur/intro/ (2005-03-07)

FAO; www.fao.org (2005-03-10)

- FSM (Forum Social Mundial eller World Social Forum). <http://www.forumsocialmundial.org.br/> (2005-04-19)
- Global Trade Negotiations Homepage**, "Gender Issues and International Trade", Harvard University, <http://www.cid.harvard.edu/cidtrade/site/gender.html> (2005-08-20)
- GRAC** hemsida; www.grac.rs.gov.br/principal.php?inc=coop_historia (2005-06-17)
- GRAC, 2005.** "Cooperativismo" www.grac.rs.gov.br/principal.php?inc=cooperat (2005-06-17)
- Grain, 2005.** "La Campaña de semillas del MST- Semillas, patrimonio de los pueblos al servicio de la humanidad" <http://www.grain.org/biodiversidad/?id=275> (2005-06-22)
- IICA Brasil, 2005-05-04.** "Governo do RS investe em centros de pesquisa". Se Internet; http://www.iica.org.br/Noticias/2005_mai_04_GovernoRSCentrosPesquisas.htm (2005-05-17)
- IICA Brasil, 2005-03-03.** "Agronegócio registra exportação recorde. Se Internet; http://www.iica.org.br/Noticias/2005_mar_03_AgronegocioRExportRecorde.htm (2005-05-17)
- INCRA, 1996.** "Mão-de-Obra Empregada, Totais: Rio Grande do Sul", www.incra.gov.br/sade/MaoDeObraFAM.asp (2005-05-16)
- INCRA, 1996.** "Número de Estabelecimentos, Área e Valor Bruto da Producao, Totais: Rio Grande do Sul" www.incra.gov.br/sade/EstabAreaVBPfam.asp (2005-05-16)
- INESC,** "Carta Aberta ao Presidente Lula" <http://www.inesc.org.br/conteudo/publicacoes/textos/>. Klicka på länken för '03-jun-2004'. (2005-05-09)
- Kjörling Lennart.** "Ett Studiematerial om Brasilien och De jordlösa rörelse i Brasilien- MST" *den svenska stödgruppen för MST*, <http://www.bahnhof.se/kjorling/MST/idelogi.htm> (2005-04-04)
- MDA, 2005.** "A força dos pequenos" www.mda.gov.br/index.php?ctuid=6431&scoid=137 (05-05-16)
- MDA, 2005.** "Rosseto recebe pauta de reivindicações do MST" <http://www.mda.gov.br/index.php?ctuid=6356&scoid=134> (2005-05-16)
- MDA, 2005.** "Recursos do Pronaf devem beneficiar 15 mil produtores de fumo no Sul" <http://www.mda.gov.br/index.php?ctuid=6969&scoid=134> (2005-08-30)
- MST,** www.mst.org (2004-09-30)
- MST,** www.mstbrazil.org (2004-10-01)
- MST,** "Notícias" <http://www.mst.org.br/home2.htm> (2004-11-13)
- MST,** "The World Bank Project Subverts Land Reform in Brazil" www.mstbrazil.org/wbsubverts.html (2004-10-10)
- MST,** "Só a Reforma Agrária pode acabar com a fome no Brasil, diz relatório da ONU" <http://www.mst.org.br/biblioteca/textos/realbrasil/ziegler.htm> (2004-09-30)
- MST,** "Programa de Reforma Agrária", www.mst.org.br/historico/programa.html (2004-09-30)
- MST,** "Objetivos gerais", www.mst.org.br/historico/objetivos.html (2004-09-30)
- MST,** "1984 - 2004: MST 20 anos de lutas, conquistas e dignidade!" <http://www.mst.org.br/historico/historia.htm> (2004-10-01)
- MST,** "Prodcao, Cooperacao e Meio Ambiente" www.mst.org.br/setores/concrab/concrab2.html (2005-04-05)
- MST,** "Principios da Cooperacao no Sistema de Cooperativas dos Assentados" www.mst.org.br/setores/concrab/concrab10.html (2005-04-05)
- MST,** "Transgênicos - Dez razões para ser contra os produtos transgênicos" <http://www.mst.org.br/campanha/transgenicos/indice.html> (2005-08-17)
- MST,** "Cooperacao Nos Assentamentos da Reforma Agrária" www.mst.org.br/mstsrs/cooperacao.html (2005-04-18)
- MST,** "Genero" www.mst.org.br/setores/genero/genero.html (2004-10-01)
- MST,** "Bishop's Declaration on Transgenics; Solidarity with José Bové" <http://www.mstbrazil.org/update39.html> (2005-02-22)
- MST,** "Brazilians Left Without Measures to Identify Genetically Modified Organisms" www.mstbrazil.org/20030501_640.html (2005-04-18).
- MST,** "MST cultivando a diversidade construindo a soberania nos assentamentos de Reforma Agrária" <http://www.mst.org.br/campanha/concrabsementes.htm> (2005-04-18)
- Pinheiro Machado Luiz Carlos, 2004.** "Campanha Sementada: patrimonio dos povos a Sevcio da Humanidade", **MST.** <http://www.mst.org.br/setores/concrab/textopinheiro.htm> (2005-08-17)
- Pronaf,** Luiz Inácio Lula da Silva. "Discurso do presidente da República na cerimônia de lançamento do Plano Safra da Agricultura Familiar 2004/2005" http://www.bcb.gov.br/pre/bc_atende/port/pronaf.asp?idpai=faqcidadeo1 (2005-04-04)
- Pronaf,** "Passa dos R\$ 15 milhões ajuda aos agricultores atingidos pela seca no Sul do País na última safra (12/01), http://www.pronaf.gov.br/noticias/01_06.htm (2005-02-25)

Pronaf, "Perguntas do Cidadão" http://www.bcb.gov.br/pre/bc_atende/port/pronaf.asp?idpai=faqcidadao1 (2005-02-25)

Rocha Dalton C. 2004. "A reforma agrária tem que acabar" [MídiaSemMascara.org](http://www.midiasemmascara.com.br/artigo.php?sid=1836) <http://www.midiasemmascara.com.br/artigo.php?sid=1836> (2005-08-30)

Rodrigues de Alencar Rodrigo Raphael, 1995. "O Ministério Público do Trabalho na Defesa do Meio Ambiente do Trabalho", MPT, Governo-Brasil, www.pgt.mpt.gov.br/publicacoes/seguranca/mpt_defesa_mat.pdf (2005-07-10)

SAA, "Ações da SAA"; www.saa.rs.gov.br/saa/html/saa_acoes.htm (2005-06-17)

SAA, "Programas" www.saa.rs.gov.br/saa/html/saa_programas_novi.htm (2005-06-17)

Sida, 2005. "Mål: Jämställdhet mellan kvinnor och män", Sidas hemsida; <http://www.sida.se/Sida/jsp/polopoly.jsp?d=192&a=4473> (2004-10-01)

Stédile João Pedro, 2004. "João Pedro Stédile, from Brazil, addresses the press in Sao Paulo – June 11th". *Via Campesina* http://www.viacampesina.org/art_fr.php?id_article=361 (2005-02-28)

Stédile João Pedro, 2004. "Não haverá reforma agrária sem mutirão do governo", *Portal Popular* www.portalpopular.org.br/movimento2004/mst/mst-09.htm (2005-04-18)

Sua Pesquisa, 'Getúlio Vargas e a Era Vargas'; www.suapesquisa.com/vargas/ (2005-05-10)

UDR, <http://www.udr.org.br/artigos.htm> (2005-04-25)

Vía Campesina, "Qué es la soberanía alimentaria" www.viacampesina.org/art_sp.php?id_article=217 (2005-04-28)

Vía Campesina, www.viacampesina.org/art_fr.php?id_article=361 (2004-09-30)

World Bank, 2002. "World Bank plans to increase agricultural and rural lending", *News & Broadcast*, Reaching the Rural Poor.

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:20076031~menuPK:34457~pagePK:34370~piPK:34424~theSitePK:4607.00.html> (2005-03-15)

World Street Journal, www.opinionjournal.com/editorial/feature.html?id=110006454

Intervjuer

Lantbrukare enligt Världsbankens ideal:

Intervju VB-1. 2004-12-08 Sr & Sra Moraes dos Santos

Intervju VB-2. 2004-12-13 Olvir Martins da Silva,

Intervju VB-3. 2004-12-16 Roberto Lima Maranhão

Intervju VB-4. 2004-12-16 Altino Neto Horta

Intervju VB-5. 2004-12-17 Miguel Buarque

Intervju VB-6. 2004-12-21 Paulo Fausto Mereilles

Intervju VB-7. 2004-12-23 André Oliveira,

Lantbrukare enligt MSTs ideal:

Intervju MST-1. 2004-12-12 José Cazella Gomes.

Intervju MST-2. 2004-12-12 António Pereira.

Intervju MST-3. 2004-12-12 Luiz Oliveira Carvalho.

Intervju MST-4. 2004-12-14 Carlos Dantas Jr

Intervju MST-5. 2004-12-16 Víctor Salles da Costa

Intervju MST-6. 2004-12-19, Manoel & Maria Morano Rocha.

Intervju MST-7. 2004-12-19, Reinaldo Gianini.

Intervju MST-8. 2004-12-19, Ana Mesavilla

Intervju MST-9. 2004-12-21 Ana Melo Crespo

Intervju MST-10. 2004-12-21 Pedro Rocha Sobrossa

Övriga Intervjuer:

Intervju, 2004-12-10 Adalberto Lucas Sobrossa (MST agronom)

Intervju 2004-12-14. João Thomas (MST-representant)

Intervju 2004-12-14. Gilmar Zolet Vieira (Agronom Cetap)

Intervju, 2004-12-15 & 2004-12-19. Marcelo Souza, (Agronom Cetap)

Intervju, 2004-12-15, Alvir Longhi, (Agronom Cetap)

Om jordreform

Världsbanken fastslår att tillgång till jord är en viktig resurs för fattiga som bas för jordbruksproduktion och investeringar. Världsbanken tar upp Brasilien som ett exempel på extremt skev jordfördelning, där de 5% största ägarna besitter 69% av marken, medan de 40% med minst mark endast äger 1,2% av den totala jordbruksarealen. En mer jämlik fördelning av jorden skulle kunna leda till att det skapas mer social harmoni, högre produktivitet och fattigdomsminskning, menar banken.²⁷⁵ En jordreform skulle även leda till ökad konkurrens och effektivitet, och därför proklamerar VB ett system där bönder får ta lån, för att kunna köpa sig en bit mark, som det sedan kan återbetala genom försäljning av produktion. En decentraliserad och marknadsstyrd jordreform kan fungera mycket snabbare och effektivare än en statligt genomförd jordreform där mark exproprieras, enligt banken. Det är också viktigt att olika typer av marknader för jord utvecklas, genom t.ex. arrendering. Att skapa en effektiv och konkurrensutsatt marknad för mark/jord anses vara ett av de områden med högst prioritet för Brasilien på kort sikt. Sedan 1997 har VB drivit ett program i Brasilien där lantarbetare får tillgång till billiga krediter för att kunna köpa sig en bit mark²⁷⁶.

Kravet på jordreform är den fråga MST mest förknippas med, och ses som ett första steg i kampen för ett bättre samhälle. MST förespråkar en genomgripande statlig jordreform, där

²⁷⁵ World Bank, 2003:33.

²⁷⁶ *Everyone from the Brazilian government to the World Bank and the Pope agree that the unequal distribution of land is the primary cause of poverty and hunger in Brazil*, står det på MSTs hemsida (MST, "The World Bank Project Subverts Land Reform in Brazil", Internet) Världsbanken och MST är också överens om att detta bör åtgärdas med jordreform, men man menar väldigt olika saker med detta. Världsbanken började 1997 tillsammans med den brasilianska staten med ett pilotprojekt de kallade "Cédula da Terra". Banken ansåg att programmet var lyckosamt och beslutade år 2000 tillsammans med Cardoso regimen att banken och regeringen skulle vardera bidra med 1 biljon dollar för ett utökad femårigt program. VB anser att programmen är en snabb och effektiv väg för landlösa att få en bit produktivt land, samt teknisk assistans. MST har varit väldigt kritiska till programmet och menar att dess stora vinnare är de stora landägarna som får bra betalt och själva kan bestämma vilka områden de vill sälja. Vidare menar de att programmet för med sig en generell prisökning på land som ytterligare missgynnar småbrukare. Genom att "Cedula da Terra" kontrolleras av delstats- och kommunala organ menar MST att landoligarkin, som fortfarande har mycket makt på landsbygden, har lättare att få sina egenintressen igenom, än vad de har när de ska förhandla med den federala staten. De menar vidare att detta program hotar att substituera en "riktig" jordreform. Enligt MST krävde IMF att Cardoso regimen minskade medel till INCRA med 47%, samtidigt som Världsbanken under samma år spenderade 220 miljoner dollar på sitt marknadsorienterade jordreformsprogram. Tillsammans med flera andra solcials rörelser skickade MST vid två tillfällen in en formell vädjan till Världsbankens inspektionspanel att de skulle utvärdera programmet. Banken gjorde en intern kontroll och fann att allt var som det skulle. Departementet för jordbruksutveckling (MDA), gav sedan konsulter från flera universitet i uppdrag att genomföra en utvärdering (da Rosa João Mauricio, 2001). Utvärderingen ansåg att vissa delar av programmet fungerade väl, men att många av de familjer som deltog saknade grundläggande information som var essentiell för projektets framgång, t.ex. visste endast 0.2% vilken ränta lånen hade och endast 10% visste att deras land stod som garanti för lånen. 30% visste inte ens att de tagit lån (NEAD, 1999). I februari 2003 beslutade jordbruksministern Miguel Rossetto att avsluta programmen med hänvisning till anmälningar om felanvändning av resurserna (ComCiencia "Programa de acesso à terra não é reforma agrária", Internet).

landlösa inte ska behöva skuldsätta sig för att få marken. MST försöker genom ockupationer, manifestationer och andra typer av mobiliseringar ständigt få den brasilianska regeringen att föra upp jordreform högt upp på den politiska dagordningen. MST tycker att jordreformen går för långsamt och de vill bl.a. att det statliga institutet för jordreform, Incra, ska få mera pengar så att människor i *acampamentos* inte ska behöva vänta så länge på Incras beslut om de ska få laglig rätt till marken. Enligt MST finns det i Brasilien 120 miljoner hektar improduktiv mark som ingår i s.k. *latifúndios*. Där skulle 4 miljoner landlösa kunna leva av den marken, och där producera tillräckligt med mat för sig själva och för att sälja överskottet till arbetare i städerna²⁷⁷. I rörelsens målformuleringar driver MST även att det ska finnas ett slags tak, en storleksgräns för hur mycket jord en människa får äga, och helst ser MST i förlängningen att privategendom av jord förbjuds och att all mark i Brasilien ägs av ”alla”.²⁷⁸ Med jordreform menar MST inte bara att landlösa ska få tillgång till jord, utan också att de ska ges resurser för att kunna producera jorden på ett bra sätt. Till detta ändamål anser MST att det behövs att småbrukare får mer och bättre krediter, teknisk assistans, infrastruktur (såsom vatten och vägar) samt tillgång till marknader för att kunna sälja det som producerats. Vidare bör staten garantera ekonomisk hjälp vid torka eller andra oförutsedda händelser som förstör skörden.²⁷⁹

²⁷⁷ Stédile João Pedro, 2004. “Não haverá reforma agrária sem mutirão do governo”. (Internet).

²⁷⁸ MST, ”Só a Reforma Agrária pode acabar com a fome no Brasil, diz relatório da ONU” (Internet).

²⁷⁹ MST, “Programa de Reforma Agrária” & MST, ”Objetivos gerais” (Internet).